

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి నె ౨ రు

విస్తృతకళింగాంధ్రకవులు

ప్రథమ భాగము.

శ్రీ విశ్వ

శ్రీ అడిదము రామారావుపంతులుగారు,

శ్రీమహారాజానాథి కాలేజి, విజయనగరము
ఉపాధ్యక్షులు, ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి)

ప్రకాశకులు

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,

విజయనగరము.

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి

ప్రథమముద్రణము, జూన్ 1940

వెల రు ౧-౦-౦

రావుసాహేబు, సేకకొమ్మ నరువేంకటాచార్యులు,

అ ఇ యం ఐ ఇ

అభ్యుక్తులు - అంధ్రవిశ్వచక్రమితి,

విజయనగరము

కాకినాడముద్రాక్షరశాల,

కాకినాడ

విజ్ఞప్తి.

పరిమళములలోఁ గన్తురి, తరువులలోఁ జందనంబు దైవంబులలో

బరమేశుడు విద్యలలో, నరయంగాఁ గవితయెక్కుడగునని రాద్యత్

సమగ్రమును, సప్రమాణమును, శాస్త్రీయమును నగు
వాఙ్మయచరిత్రమునకుఁ గవులచరిత్రము ముఖ్యాంగము ఆంధ్ర
వాఙ్మయమునఁ గవులచరిత్రములు సంపూర్ణముగ లేవు ఆంధ్ర
కవులజీవితచరిత్రములను నధునాతనపదకమునఁ దొలుత శ్రీ
గరుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులువా రుద్యమించి, కతివయ
చరిత్రలను రచించిరి ఆ వెనుక శ్రీకంద కూరి వీరేశలింగము
పంతులువారు ఆమార్గమునఁ బెక్కుచరిత్రలను బ్రకటించిరి
వీరిరువురు వ్రాసిన గ్రంథములలోఁ గవికులగోత్రభేదచారణ,
కాలనిర్ణయచర్చ, గ్రంథకిర్త్యత్వవివాదము, మున్నగునవి
హెచ్చుగానంగి, సాహితీపరిణామమున గాని, సారస్వతచరిత్ర
మును గాని, నెఱుంగుటకు నాగ్రంథములు సహాయకారులుగ
నుండలేదు అయినను, తమకాలమునఁ దమకు లభ్యగుగుసాధి
నసంపత్తితోఁ గవిజీవితములను రచియించి, నేటివఱకుఁ దమ
గ్రంథములే యాధారములై నట్లు వెలయించినవారిరువురకు మన
మెంతయేని కృతజ్ఞతచూపవలసియున్నది వారికాలమునకంక

నిష్పాదపారముగ, కవులచరిత్రలనుఁ గూర్చి సాధనములు లభించుచున్నను, సంపూర్ణముక, సప్రమాణమును, చారిత్రక విమర్శశోభితమును నగు కవులచరిత్రము నేటికిని మనకుఁ గొఱతయేకదా !

సంపూర్ణాంధకరిచరిత్రమునకు నాయామండలముల యందలి కవులగూర్చినచరిత్రములు దొలుత బూర్తిగఁ బ్రకటింపబడవలయును ఆయాప్రాంతములనున్న కవులఁగూర్చి, తత్ప్రాంతవాస్తవ్యులెఱుంగుట కైవాఁత పరిశ్రమముఁ గావించిన నెఱుంగుట తటస్థింపదు ఇంకను, దూరస్థులగుచో మనయజ్ఞానముచే వానిఁగూర్చి తేనిపోని విషయములుకూడ ప్రాయటయగును ఇట్టిలోపములు పూర్వోపచరిత్రలను జూచిన నెన్నియేని కానపించును మఱయు, జరిత్రకెక్కకుండ సంప్రదాయసిద్ధమై యాయాకవికటుంబముల నిలిచియుండు చారిత్రకవిషయము లాస్థలజ్ఞులకుఁ దెలిసియున్న ట్లితరులెఱుంగుటయు వీలుపడదు కావున, నేయేమండలమునా రాయామండలములఁగల కవులచరిత్రలను, గ్రంథములను, సేకరించి, కవిచరిత్రలు ప్రకటించినచో నాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమునకు వారు మేలొనగూర్చువారగుదురు మఱియు, నాంధ్రతనుగోరు నిక్కాలమున నిది వారికర్తవ్యమని మాయభిప్రాయము

ఇట్టియద్దేశములతోఁ గలింగదేశమందలి సుప్రసిద్ధులగు కొంతమంది కవులఁగూర్చియీతొలిభాగము ప్రకటింపబడినది

కాలక్రమమున తక్కినభాగములు వెలువడగలవని యుద్దేశించు
చున్నారము ఈభాగమున కేవలము, కాలనిర్ణయాదులేగాక,
కవికృతకావ్యమునుగూర్చి విమర్శన దృష్టితోడను, నుదాహర
ణములతోడను వెక్కువవిషయములు సంతరింపబడి, కవికిని, కా
వ్యమునకును సమానప్రాధాన్య మొసంగబడినది ఆంధ్రపాహి
తీవేత్త లావిషయమును గమనింతురుగాక !

కృతికర్తలగు శ్రీ అడిదము రామారావుపంతులువారు
సుప్రసిద్ధకళింగాంధ్రకవికుటుంబమునకుఁ బెంచినవారగుటచే
సంప్రదాయసిద్ధముగను పట్టభద్రులకుఁ బారములు చెప్పినవార
గుటచే, నద్యుతన చారిత్రకవిమర్శనాద్ధతుల కినువగునట్లును,
యాకృతిని రచియించి మాసమితి కొసంగినందు కెంతయు
కృతజ్ఞులము

ఇట్లే మనయాంధ్రదేశమున నాయామండలములవారు
తమమండలకన్యలచరిత్రములను బ్రకటించి యాంధ్రభాషాభ్యు
దయమునకుఁ దోడ్పడుచు రేని మాయాంధ్రవిజ్ఞానసమితి పరిశ్ర
మము సార్థకమై, మాయాశిష్యములు సఫలీకృతము లగునని
విన్నవించుచున్నారము

ఇట్లు,

విజయనగరము, }
1-6-1940 }

వేదకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్య,
అధ్యక్షులు

ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమున

కవులజీవితచరిత్రములను కలయచేసిన,

క్రీ. శే. రాఘవాచార్యులు,

శ్రీకంఠకూరి విశేషలింగంజంతులు,

శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులు వార్గ

స్మారకచిహ్నము గ నికృతిగ వింకేలుగిరిగది

కృ. లి. క. ర్.

పరిచయము.

ఈవ్యాసగుచ్ఛమునకు ‘ముందమాట’ వ్రాయునుని నియోగించి యీసమితికార్యక్రమము నాకుచేసిన శౌరవమునకు నేనువారి కెంతయు కృతజ్ఞుడను ఈస్మృతివిశేషములు కొన్నిమనవి చేస్తారు చదువరులు గమనించుకొనవి

ఈవిశాఖపట్టణముమండలములో బ్రాహ్మణకుటుంబములలో నార్యేలనియోగుల గో అడిదమువారు కవికులతలకులై ప్రఖ్యాతిగన్నవారు వారిలో మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీరామా రావుపంతులుగారు, ఈగ్రంథరచయిత, శ్రీశ్రీశ్రీవిజయనగరం మహారాజానారి ఆంగ్లకళాశాలలో “డిగ్రీ” క్లాసులకు ప్రధానాంధ్రపండితులుగానుండి, పాండిత్యవిసితమును, విమర్శావిశిష్టమును, నాగకమును, అయిసబోధనావిధానముచే చామంది విద్యార్థులను తరింపజేసి, ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ (వాలైరు)లో పాఠ్యనిర్ణాయకసభకును, పరిక్షాధికారిత్వమునకును ఎన్నికగని యాంధ్రోపాధ్యాయులలో మానసియులైరి ఇట్టి ప్రవృత్తియందుండియే కొన్నిసంవత్సరములక్రిందట “ఆంగ్లకవి జీవితము” (English Men of Letters) మార్గమున “అడిదముసూరికవి” జీవితమును విపులముగా రచించిరి అది యాంధ్రుల నుతికెక్కినది శ్రీకందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారును, శ్రీగురు

జాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారును మాకు మునుపటతరము వారు, ఆంధ్రకవులచరిత్రములు” జీవితములువ్రాసిరి అవి పాఠ్య గ్రంథములుగాచెప్పిన శ్రీరామారావుపంతులవా రాఫక్కి నవలంబించి, ఆగ్రంథములోని కెక్కియుండని యీప్రాంతపుకవుల జీవితములు వ్రాయుట కుత్సహించిరి అందుకువలయు తాళపత్రప్రతులు మొదలైనవి వారికి సహచరులమగు మిత్రచ్చాత్రులము కొన్నిసంపాదించి యిచ్చితిమి కాగా యీవ్యాసవళిప్రచురణకు వచ్చినది ఆయాపత్రికాధిపతులు వీటికి తావిచ్చి గౌరవించిరి అవియన్నియు నిప్పు డీవిద్యాసమితివారి సమాదరణమున నీకృతిరూపమున ప్రకటింపబడుచున్నది

ఈవ్యాసములు దిజ్ఞాత్రవిషయ నిరూపణముగలవై, మార్గోపదేశమాత్రకములేయై, వర్ణితాంశముల విపులవిమర్శలను సూచించునవైయున్నవి తాడూబాంగరములేని, కేవల యూహమాత్రమై సాహిత్యవినోదమునకై నా తాడూబాంగరము కల్పించుటయన్నదికూడా యెన్నికైన చాకచక్యమే అగమ్యగోచరమై అడివిబలిసిపోయి విస్మృతమైన ప్రాంతములో విజ్ఞానమరములజాడలలో బయలుదీయగలుగుట ప్రయత్న మాత్రమేఅయినా విజ్ఞానపరిషత్తులం దుగ్గడింపబడుచున్నది ఈ వ్యాసావళియందలి ప్రయత్నమున్ను అట్టిదేకాగా దీనివల్ల శ్రీ భారతీతీర్థకుల పత్యధిరాజులగు శ్రీశ్రీశ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహారాజాసాహిత్య సమ్రాట్టువారి ప్రశంసయు శ్రీవారివల్ల

“ఎమ్మర్నావిశారద’ బిరుదపట్టమును శ్రీ రామారావు డంతుల గారికి లభ్యమైనవి లాక్షణముగా మించినయెడల ‘ఆంధ్రకవులు తుని కుత్తరముగాగల ఆంధ్రకుటుంబములలో నెన్నఁగరనియు కళింగమును నిప్రాంతముగో నాసకలోనుండినభాష ఆంధ్రా పద్రంశమనియు, కృష్ణాగోదావరీమధ్యగల ఆంధ్రవిమర్శకుల భ్రమప్రమాదజనితమును అపవాదమున” కీకృతిజబాబు ఆ విమర్శకుని నన్నయతో సమకాలికముగ కళింగమండలశాసనముల గా “నన్నయసేనము మఱి సీసపద్యము కనపడుట అనేక పత్రికలలో ప్రకటితమయ్యుండినను తమిళము వాసస్థముల యందలి ముకుతముచేత నిమగ్నమును మరచుచుండరు శ్రీరామారావుగారు ‘అడిదము సూరకవి’ అనుకృతిని ప్రకటించితిమనాతఁడూ చెన్నపురిప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండా గారము గ్రంథసూచికలు (Catalogues) తద్రచయితులు సూరకవిగాని “గోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురం”వారినిగా బేర్కొనిరి ఈ కారణముచేతనై నా యీకృతి బహుకరింపఁతగినదే ఆంధ్రనారస్వతములో బలిచియుండఁగలదే గాంచవలసినదే

కాని మరియొకమాట పరమార్థవిషయము, పౌరుషవిషయములను మాత్రాబాహ్యనియోజితములకు “జీర్ణోద్ధారకము’ విధిగా మానవశీయులలో ప్రసిద్ధపురుషులైన విశేషమై, మాకు వంశపారింపర్యమును న పదేశమైయున్నది అది సప్తసంతానములలో గణనీయముగ కృతిరూపమున నిను నిర్వహించి, కళిం

గౌంధ్రకవుఁసుకృతముల నుద్ధారిణిలోనికి తెచ్చు “పరిచయవ్యాసములు” వ్రాసి శ్రీ రామారావు, పంతులుగారు తమ అడిదముపారి బిరుదు సమర్థించి, జీవితపారిమార్దికమును సాధించినారు ధన్యులు వందసీయులు

భారతీర్థము విజయగరిం, 24 5-1940	} ఇట్లు బుధవిధే యుడు, బుర్రా శేషగిరిరావు, ప్రధానిశేఖర, ఎం ఏ, పి ఎచ్ డి జి లిట్, ఎం ఎస్ ఎ

శ్రీ శ్రీ పరిక.

చాళుక్యనృపుడు రాజరాజకాలమున క్రస్తువెనుక 11 వ శతాబ్దమునాటికే యీ ప్రాంతమున కళింగదేశములో నన్నయ ధర్మ సీసపద్యములవంటి పద్యములు శాసనములలోఁ గాన వచ్చుచున్నవనుటకు గంజాంమంశలములోని నరసన్నపేటకు సమీపముననున్న “దీర్ఘాసి గ్రామములోని శిలాశాసనము నిది స్కంధముగానున్నది దిని కుడబలముగా 18 వ శతాబ్దమధ్యభాగమున జీవించియున్న అదిదము సూరికి చాటుపద్యమొకటి కళింగదేశాంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధిని సూచించునదిగా నున్నది—

చ “ఇరువిచూఁ పూగుషము లిప్పటికయ్యెఁ గవిత్వవృత్తిచే నరవతు ర్లహెచ్చు నునాల్గురెంబులు మించు పిమ్మటన్ వెరవకు జీవస్థితి లగుచుట, పిమ్మద నుయ్యెఁ బూరిషాం తరిములు నీక్క గింగవసుధాధిపుచేంగట నాశ్రయించుటల్”

దినినిబట్టి యాలోచించఁగా నన్నయకాలమునండియు సప్రాంతమున కళింగదేశములో నాంధ్రనాటస్వతము వెలసి ప్రచారములోనున్నట్లుగ నూహింప వీలగుచున్నది సూరకవికి ముందుఁ దొంద్రితరమునండి యతనివంశమువారు కవితా వృత్తిచేఁ గళింగరాజులయొక్కయము గలిగియుండిరనియు, నంత కుఁబూర్వము పదునాలుగుపురుషాంతరిములనండి యతని వంశజులు కవితావృత్తిచేతనే జీవనోపాధి కల్పించికొని యుండి

రనియుఁ దెలియుచున్నది అంతయుగాక యీ కింకరాజ్యములోని రాజులు-శ్రీవిజయనగరము పూసవాటివారు, బొబ్బిలి రావువారు ప్రాచీననందాపురాధీశులు (ఇప్పటి జయపురపరిపాలకులు) పల్లాకిమిడి ప్రభువులు, మున్నగుభూపాలులందఱును నాంధ్రకవిత్వము నాదరించి, కవులను పోషించుచువచ్చినట్లుగా నిదర్శనము లుంటుండే నాంధ్రదేశమందలి యితరసీమలవలె నికింకరదేశము కూడ వాఙ్మయాభివృద్ధిఁ దోఁపడినదనియు సాంస్కృతికచరిత్రమున సగ్రహానము నాక్రమించు కవిపుంగవులిచ్చట వెలసిరనియు నిరాక్షేపముగాఁ జెప్పవచ్చును శ్రీకృష్ణ దేవరాయలజనకుండల వీరనరసింహరాయల యాస్థానకవియగు “మాదయ్య”యచు నాతఁ డకింకరసీమకు వచ్చినప్పుడు, నందాపురాధీశులును, పల్లాకిమిడిప్రభువులును నతనిని సమ్మానించి నట్లుగా నీక్రిందిసేసపద్యపాదములవలన స్పష్టమగుచున్నది -

‘కాంచినాడవు కనత్కాంచనాభరణంబు

లేపారనందాపురీశుచేత

అందినాడవు నుత్తమాశ్వద్వయంబుచు

కిమిడిభూచుండల రమణుచేత

గీ

ప్రోడవన్నింట సర్వయమాదసుకవి”

ఇట్టినిదర్శనములున్నను ప్రాచీనతరములగు గ్రంథములు అనగా 12-15 శతాబ్దముల మధ్యకాలమున రచియింపబడ్డవి

దురదృష్టవశమునఁ గాలగర్భమునఁబడి ఖలమైపోయి యుండ
వచ్చును లేదా క్రిమిదృష్టములగుచు, శిథిలావస్థలో నేగ్రామ
మునందైనను గుప్తములై యుండవచ్చును

యుగపురుషుడని “ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము” నందుఁ
బ్రసిద్ధిగాంచిన కీ శే రావుబహదూరు కందుకూరి నీశేశలిం
గముపంతులవారి కవులచరిత్రమును, ప్రప్రథమమునఁ గవిజీవి
తములు వ్రాసి యాంధ్రలోకమునకుఁ జవిజూపిన కీ శే గురు
జాడ శ్రీరామమూరిపంతులవారి గ్రంథమును చదివినపిమ్మట
నీమహానీయు లిరువురకును కళింగదేశకవుల చారిత్రాదికములు
లభ్యముకాలేదన్న సందియము కాలేజీలో విద్యార్థిగానున్న
కాలముననే నాకుఁ గలిగినది ఇటీవల 10-15 సంవత్సరముల
నుండి యీ “విస్మృతకళింగాంధ్రకవుల” కృతులను సంపాదించు
టయందును, వారిజీవితచరిత్రములను సేకరించుటయందును,
కృషిచేసి కొంతవరకుఁ గృతార్థుడనైతిని నేజేసినపరిశోధనా
న్వేషణముల ఫలితమే యీవ్యాసావళి ఈవ్యాసముల గో
కొన్ని “ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక” లోను శ్రీవిజయన
గరం మహారాజావారి “కాలేజీమ్యాగ్జీన్” లోను నప్పుడప్పుడు
ప్రచురించుచు వచ్చితిని వాటివైని విద్యాధికులు కొందఱిడిన
యమూల్యాభిప్రాయములే నాయుద్యమమున కధికప్రోత్సా
హకరములై నవి

ఇప్పుడు శ్రీరామచంద్రుని కరుణాకటాక్షముచేతను,
 నాయందు గౌరవాభిమానములుగల పెద్దల యాశీర్వాదముచే
 తను, “ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి”కి నధ్యక్షులును, నాకుఁ బరమపూ
 జ్యులునునగు మ రా రా శ్రీ రావుసాహేబు, వేపకొమ్మ
 జి సుబ్బయ్యపంతులుగారి ఔదార్యముచేతను “విస్తృతకళిం
 గాంధ్రకవులు” అను పేర నీగ్రంథమును నాంధ్రలోకమునకు సమ
 ర్పించుచున్నాఁడను

విజయనగరము, }
 1-6-1940 }

ఇట్లు,
 అడిదము రామారావు

విషయసూచిక.

కవి	క్రీ శకం	పుట
1 పూసపాటి తమ్మభూపాలుఁడు	1620—1700	1—21
2 పెనుమళ్ల సోమనామాత్యుఁడు	1660—1700	22—34
3 శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిమహీపాలుఁడు	1660—1720	35—45
4 అడిదము బాలభాస్కరకవి	1690—1750	46—52
5 గోకులపాటి కూర్మనాథకవి	1720—1790	54—64
6 రేకపల్లి సోమప్పకవి	1720—1790	65—76
7 కొట బాలకవి	1730—1790	78—78
8 చాట్రాతి లక్ష్మీనరసుకవి	1740—1800	87—94
9 వద్దిపర్తి కోనరాట్కవి	1754—1834	95—105

10	నడిమింటి రామజోగికవి	106—117
	1770—1840	
11	పచ్చమెట్ట పాపయ్యకవి	118—125
	1765—1840	
12	కాళ్ళ కూరి శారీకాంతకవి	126—135
	1780—1860	
13	మండపాక కామకవి	136—145
	1810—1870	
14	అడిదము బాలభాస్కరకవి	146— 149
	1808—1874	
15	కల్లేషల్లి వేంకటనరసింహమూర్తి	150—156
	1864—1911	

విస్తృతకలింగాంధ్రకపుట.

—————

శ్రీ పూసపాటి తమ్మభూపాలుడు

(క్రీ శ 1020—1700 సం)

‘శ్రీపూసపాటి తమ్మభూపాలుడు (శరఫ తమ్మిరాజు)
 కర్ణాటకాత్కారిమునుబొంది, ఈ తడ ప్రభావముచే వా
 లు రాజ్యమున నేగుగడయలకాలము సువర్ణవృష్టిగురిపించె”నని
 ప్రసిద్ధిగన్న మాదగవక్కసంతతివారు ఈమాధవవర్మసంతతి
 గోనివాడును, 15వ శతాబ్ది కడపటిబాగమున దక్షిణహిందూ
 స్థానములో రాజ్యముచేసె ప్రౌఢదేవరాయలకు సమకాలికు
 నును నగు శ్రీ పూసపాటి రాచిరాజునకు నైదవపురుషుడగు
 గోపాలకృష్ణమరాజితమ్మభూపాలునిజనకుడు త్రి జగ్గమాంబ
 శిరువురునిగూర్చియు నీకవి తన కృష్ణవియములో శృత్యాదిని
 గాటు ప్రశంసించియున్నాడు

‘సుకివినతలైన యారాజసుతులలోన

నతికుశలండు గోపాలకృష్ణసుతుడు

‘ర్తివహించె గోపాలకృష్ణరాయ

విభుడు మజ్జనకుండు దోర్నయశాలి

సీ నిత్యపాతివ్రత్య నియమంబునకుఁ వు
 సత్యవాక్యమునకు జగ్గుబూమి
 దీనరక్షణదయాదృష్టి కాధారంబు
 భాగ్యలక్షణముల పట్టుకొమ్మ
 వినయవర్తనముల విహరణస్థాన మ
 త్యోదార్యమునకు నేకాశ్రయంబు
 నిరుపమానక్షమానియతికి శరణంబు
 దాక్షిణ్యమునకు నాస్థానజగతి
 యనుచు సుజనులు వస్థింప గురుఁ రి
 కృతివినతుడైన గోపాలకృష్ణరాయ
 వసుమతీనాథుసతి భాగ్యవతి మదింబ
 సకలసుగుణకదంబ శ్రీజగ్గమాంబ

ఈవి తన రాజ్యమునుగూర్చిగాని రాజధానినిగూర్చిగాని
 తన గ్రంథమం దెచ్చటను స్పష్టముగ వివరించియుండలేదు, కాని
 గ్రంథమునందు వేసికొనిన గద్యములోని “మాధవవర్మ వంశా
 లంకార, శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మహీమండలరాయ, మన్నె
 సులతాను” మున్నగు విశేషములంబట్టి యితఁ డొక గొప్ప
 మండలాధిపతిగఁ గన్పింపవచ్చును, గాని యవి వంశపారంపర్య
 ముగా వచ్చుచున్న బిరుదుములై యుండవచ్చునని తోచెడిన్ని
 ఇంటియగాకి కృత్యాదియం దితఁడు తన్నుఁగూర్చి సభ్యులన్న
 పలుకులుగఁ జెప్పిన—

సే అనిమేషవృత్తిఁ కౌచువారి నిరసంచి
 యనిమేషవృత్తిఁ కౌనెడివారు
 కౌశికసఖ్యంబు గాదని నరసంచి
 కౌశికసఖ్యంబు గాంచువారు
 సద్యోవిమానులై చిరుట హైంద్రంబని
 సద్యోవిమానులై చి నెడి గారు
 జీమూతమార్గంబుఁ గెనుట తగదని
 జీమూతమార్గంబుఁ గెంచువారు
 నగుదురు రణాగ్రభూమి నియహితనృపులు
 గదిసి భేరిమహారవాకర్ణ నమునఁ
 జిత్తమును మెత్తె బ్రాంతిఁజెందిరెమొ?
 ప్రకట భుజశౌర్య తమ్మభూపాలవర్య

మున్నగు పద్యము లాతని విక్రమప్రాభవాతిశయము
 లను స్థిరపఱచుచున్నను జరిత్రములం దీలఁ జొక సామాన్యరాజు
 గా వెన్నఁబడియున్నాఁడు విశాఖపట్టణపు “డిప్టిస్టిమ్యాన్యూల్”
 నందు సంగ్రహింపఁబడిన సమాచారమునుబట్టి మాడఁగా 1652
 సంవత్సరప్రాంతమున నీతమ్మభూపాలుఁ గుత్తరసర్కారులకు
 వచ్చిన్బిన్నును, నాకాలమున శ్రీకాకుళములో “పౌజుదారుగా
 నుండిన పేరుమవామ్మద బాను నొద్దనుండి కుమిలి, భోగాపురము
 లను నిజారాకుఁ బుచ్చుకొని మహమ్మదియప్రభుత్వమునకు
 లోబడి యొక చిన్నరాఁజు యుండినట్లును గనఁబడుచున్నది

ఈరచన లోచ్చి “డిస్ట్రీక్టు మాన్యులులో” నిల్చున్నది — “పూసపాటి
 రామరామమూర్తి మాధవమ్మగారు [?] అప్పుడు శ్రీకాకుళం
 స్కూలులో కొకభాగముగా నుండు విశాఖపట్టణముజల్లాలోనికి
 వచ్చిరి 1652 సంవత్సరములో ననగా రారాజగు నౌరంగజేబు
 రాజ్యమున గోలకొండరాజవంశము నశింపుచేయుబడకపూర్వము
 15 సంవత్సరములకుండుట వాయన వచ్చుట జరిగినది అప్పటిలో
 పేరుమహమ్మదుగారు శ్రీకాకుళములో వాజుదారుగానుం
 ఁడు ఆయనవద్ద మాధవమ్మగారు కుమితె, భోగాపురములను
 గజారా చేసిరి (కార్మిక్ ల్దొరవారి యింగ్లీషుగ్రంథమునకు
 పిజాపురపు వేంకటకోదండరావు పంతులుగారి తెనుఁగుతర్జుమా
 ౧01 వ పుట)

కార్మిక్ ల్దొరవారిచే నయబడిన మీ దిసమాచారమునకుఁ
 బ్రమామేమియో వారు చూపరైరి కీ) శ 1652 సంవత్సర
 వ్యాసమున శ్రీకాకుళం స్కూలునకు పేరుమహమ్మదు
 ఖారుఁడు రాజు దారుగానుండినట్లు * “డిస్ట్రీక్టు గెజటియరు” నందుఁ
 కూడఁ గన బడుచున్నది కుమితె భోగాపురములరెండింటిని
 పేరుమహమ్మదు తమ్మభూపాలున కిచ్చినట్లు “మ్యాన్యుల్”

Two of these chiefs were the ancestors of the
 present Mahants of Bobbili and Raja of Vizianagaram who
 entered the district in the train of Sher Mahammad Khan
 (name father of Sher Mahammad Puriam near Chicacole)
 who was killed in 1652 (Gazetteer of the Vizagpatam
 District—Page 30)

చెప్పుచున్నది, గాని యంతకుము న్నీకుమిలె స్థానికుల
పూసపాటివారియధినము (The Local Pusapaties)
నున్నట్లుగఁ గొన్నియాదారములు గానబడుచున్నవి విజయ
నగరమునకు సమీపముననున్న వేంకటరాజపుర మను నామాం
తరముగఁ కొర్తాంఅగ్రహారమును బ్రాహ్మజులకు దానము
గానిచ్చిన ఉపాఖ్యాయకర్తలగు శ్రీ పూసపాటి వెంకటపతిగారు
మహారాజులుంగారు వారిగ్రంథమునం దితిమ్మభూపాలునిఁ
గూర్చి ప్రశంసించియున్నారు, గాని యీతినిరాజ్యమునుగూర్చి
గాని, నివసించియుండిన పట్టణమునుగూర్చిగాని యేమియు విని
రించియుండలేదు ఈమీఁదికారణములచేత 'స్ట్రెయిట్ మ్యా
న్యుల్' లో నీమఁబడిన వృత్తాంత మంతవఱకు విశ్వాస్థార్హ మే
బాగుఁబరిశీలించవలసియున్నది అట్టిపరిశోధనగావించి యండలి
యధార్థములు గనుఁగొనవఱకును దమ్మభూపాలునికాలము
పద నేడవశతాబ్దా త్తరభాగమనుటయేసమంజసమని తిలఁచెదను

ప్రాథమికవారములకు సమకాలికుఁడగు పూసపాటి రాచి
రా జీతిమ్మభూపాలునకు నాకుతరములు క్రిందిటిరాఁడు తనము
నకు 30 సంవత్సరములు మోప్పున లెక్కించిచూచినయెడల 17
వ శతాబ్దముయొక్క యత్తరభాగమునకు సరి
పోవుచున్నది

• • ఇంతియేగాక, కొర్తాంఅగ్రహారపు దానశాసనముయొక్క
కాలము శ్రీ శి 1715 ఇదియే మొదటిసూచనందరాజుగారి

రాజ్యకాలము కొంతాంతిగ్రహారమును దానముచేసిన వేంకట
పతిరాజుగారును, నీయానందరాజుగారును సోదరులు వీరికి
నడుమఁ దమ్మిరాజుగారి (Alias తమ్మ భూపాలుఁడు)
తమ్మని కుమారుఁడు సీతారామరాజుగారు పదునేను సంవ
త్సరములు మాత్రము రాజ్యము చేసిరి దీనినిబట్టి చూచినను
దమ్మభూపాలునికాలము 17 వ శతాబ్దివివరభాగముగనే కనఁ
పడుచున్నది

కృష్ణవిజయము పృథ్విదిపద్యములయందు నీయబడిన
ప్రస్తానదీర్ఘము, విజయవాటికాపురవర్ణనము మున్నగు
వాటిని ఒట్టిమాఁగవి యీ మ్రతిని 1652 వ సంవత్సరమునకుఁ
బూర్వమే వ్రాసియుం వలయునని తో చెంది

గ్రంథకర్తృత్వమునుగూర్చి చర్చ

ఈకృష్ణవిజయ కర్తృత్వమునుగూర్చి వివాదముకూడఁగలదు
ఆచార్యజాపానియము బృహన్నాదీయము మొదలగుగ్రంథ
ములను రచించి ప్రొత్తొంక మృత్యుంజయకవి దినాకలలోనై
దీనిని దమ్మభూపాలునిపేరించిచెప్పి కొందరియభిప్రాయము
అట్టి యభిప్రాయమును స్థిరపఱుపవలెననియో మాటి యేకారణ
గుననో “అచలాశ్మశ పరణయము” నకు బీరిక వ్రాసినవా రెవ
రో శ్రీకృష్ణవిజయమును విజయనగరమహారాజుగారికిని, దరా
త్మజాపానియమును అల్లూరి అప్పలరాజునకును, పట్టుక్రవర్తి

దరిత్రమును మల్లారెడ్డికిని ఈమృత్యుంజయకవిరచియించియున్నట్లుగా న్నాయును లేకాని, యట్టి తమవ్రాతకుఁ బ్రమాణమే మోయందుఁజూపరైరి ఇట్టిసమాచారము రాజకవులకృతులతో సంబంధించియుండుట మనకు వింతకాదు ఆముక్తిమాల్యదను వించిన కృష్ణదేవరాయలంత మహానీయునకుఁగూడ నిట్టివాడుక లిగియున్నదిగదా ! కావున విద్యాధికుఁడని ప్రసిద్ధియుండి ను, మనుదరిత్రాముక్తిమాల్యదలకు తైలి మొదలగువాని మును ఘోదము కనఁబడచున్నను “ఆముక్తిమాల్యద” కర్తృత్వము పెద్దనార్యునకే యారోపించుచు, లక్ష్యగ్రంథమున వ్రాసిన మరపూర్వకపు కౌదియు లక్ష్యముజూపుపట్లను ‘పెద్దన్నగారి యాముక్తిమాల్యద’యని న్రాసియుండలేదా ! కాని గ్రంథము బాగుగఁబరిశీలించి మాచినప్పుడును, యుద్ధాది పర్వములన్నియు చూచినచు నవి శ్చుత్రిము కైయుండచున్నంతతోఁ కమానను అంతయుగాక శ్రీవీరేశలింగంపంతులుగారు తమ మూలధికవుల దరిత్రమును మూడవభాగమున నాధునిక పురాణ నీమృత్యుంజయకవినిఁ జెప్పియున్నారు ఇతఁడు హరు సంపత్తుములకందటికాంమున నున్నవాడనియు గొదావరి మండలములోని ‘గో?’యను గ్రామమున నితని మునిమంతు లిప్పటికి జీవించియున్నారనియు వ్రాసియున్నారు అందుచే 16 వ శతాబ్దములో జీవించియున్న మృత్యుంజయకవి 17 శతాబ్దముధ్యభాగమున రచింపఁబడిన కృష్ణవిజయముతో సంబంధము

కలిగియుండుట యసంభవము ఇంకను ఈ పూసపాటివంశము నందలిరాజులు కొందఱు కవులై యుండుట యనుశ్రుతముగా వచ్చుచున్నది తమ్మభూపాలునకుఁ బూర్వ మొకరిద్దఱుకవులున్నట్లుగ వినియెదము తరువాతివారిలో వేంకటపతి మహారాజులుంగారు 'ఉషాభ్యుదయమును,' రే గులవలసపూసపాటికుఁ బరబ్రహ్మలోని విజయరామరాజుగారు "విష్ణుభక్తిసుధాకరమును" 'హారాలక్షణము'ను, రచించియున్నారు అంతేకాక మరొక మందలిరాజులందఱును విద్యాధికులు కవిపోషకులు పద్మరాజుభయద్ధమునందువీరి స్వర్గమునుగాంచిన శ్రీచివవిజయరామరాజు రాజులుంగారు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ గవిత్వముచేపఁ సామర్థ్యముకలవారని మనకు లభ్యములై యున్న శ్లోకములవలనను బద్యములవలననుదెలియుచున్నది ఆప్రభువరునిదిని వారకులలోనున్న యొకసంస్కృతశ్లోకమిందుఁ గొందుపరుఁడగుచున్నది శ్లో అంభోజంకలయన్ సదృక్షమవనే సాహిత్యరీత్యాందృశో మాంధాతార మపారసంపది మహాభావే లుశోరాశిషు శత్రుఘ్నం పురభంజనే ధృతిగుణే కించోరగేంద్రంమణి ప్రాగల్భ్యేప్రతిభాతి తిమ్మపుషతి పాకాహితప్రాభవ

ఆకారణముచేత చిక్మష్టవిజయ ర్పిత్యము తగిలిన ప్రబలనిదర్శనములఁజూపక మార్చివేయుట న్యాయముకాదు ప్రాభవమున్నచోట విద్య యుండఁగూడదా? రెండును నొకచోట నిలిచియుండుట యరుదైనను గావచ్చును

గ్రంథప్రకంశ

ఈ కృష్ణభాగ్య మైదాశ్వాసముల ప్రబంధము దీనిని వ్రాయుటకు దస సామాజికుల ప్రోత్సాహమే కారణమని కవి యిట్లు చెప్పియున్నాడు

ఉ సంకయమెల గుచ్చటకు స్వగుణాధకులైనయెట్టె
ఎరిగెను మావరుల్ మృతిమతులుగావున నందు నిపు దె
నాంబుంబుంబుంచి చంద్రాధులఁజెను నానిచ్చెల్ల
స్మృతుకులావరింస! సమరాధు! యజ్ఞైశ్చైవ

చ హరి విశిధావలారములయం గు బ్రతి సము క్తిష్ణమూర్తియ
క్కిరిమగంగ కోకములఁ గావ నురేంద్రుఁడు విన్నవించఁగా
గురునిసంహరించి ఎలనామణుల బదియారురెల మున్
బాణయ సైన్యముక్కుధిఁ ప్రబంధముగా నొనరింప రాదగ్గ

కం అరు స గ్యలవాక్యంబులు
విని నామదిలోనితలఁపు విబుధులవచనం
బురు నొక్కటయ్యె నగుచని
యరు మోహపూరితాంతరాత్మఁడ నగుమన్

ఇందుఁ బ్రథమాశ్వాసమునఁ గృత్యాదిపద్యములును, గృతిక ర్తవంశావళియును శ్రీకృష్ణనిపురమగు ద్వారకాపురము వర్ణనమును శ్రీకృష్ణవివర్ణనమును గలవు

పురవర్ణనము

ద బలరపుపన్నగాధిపుల పట్టణములోదమనోన హెచ్చుగం
దులకయిపోరగా నది గనుంగొని మాన్పదదంతరంబునన్
నిలిపె విరించి యప్పరము నిశ్చయమిట్టికైకాకయున్న రో
సలలితహర్మ్యభయజలసంతతి రెంటని నంటనేటికిన్

ద్వితీయాశ్వాసమున వినోదమగానున్న నాయకుల
యొక్క సమరక్రియానుకూలమగు శరత్కృతవర్ణనము, నాయ
కునియందుఁ గాలోచితమైన భావవర్ణనామము, దేవనాకమందు
నరకుని దర్శయములును వానినాఁచునండి దిక్కురక్షింపఁగల్గియు
నివేషటకు దేవేంద్రుఁడు వచ్చునయు, శ్రీకృష్ణదేవేంద్రుల శర
పురిమర్యాదలును, నిండుఁగు నరకుని యుద్దేశముల నుగ్గించి
చెప్పి యతని యుద్దేశమునకై శ్రీకృష్ణుని సహాయట శ్రీకృష్ణుని
నిశ్చయమున, వైసత్యమునిగాకమును, స్యాభామ కృష్ణునితో
వచ్చుటకు నాతనివేఁగు నుటయు, గంధలకు శ్రీకృష్ణుని యాగీ
కారమును, సత్యభామాశ్రీకృష్ణ ప్రయాణమును మార్గమున
గలి విచిత్రములను శ్రీకృష్ణుఁడు సత్యకు నివాపించెప్పటయు,
సత్య, నరకునిపట్టణమున కర్చిమిత్తమును పుట్టెను, కానరా
ప్రసంగము ముగించు విచిత్రాభిసంబంధము

శండ్కర్ణనము

క పరులుగ్రామం, కెక దుతహేల లణంగ, కెవకాత్రి
కెరుహముల్ చెలంగ, రణకెలికి శూరులుబొంగ మేరు సం
చారముబ్రుంగ, గోపలుశాంతియెరుంగ, వియోగిచ్చిరులో
సారెగరంగ, రంగలరు శరదవేళగడంగ - టిజిన్

నరకుని దుర్గయములు

- ౩ కల్పితాఢ్య సంతల్ప సంతతులట్ల
కల్పసంతతులు వైకల్పమొందె
సుందరీసందోహనందన శ్రీయట్ల
నందన శ్రీ నిరానందవయ్య
సమదనిర్దరచమూ శతకోటి గలయట్ల
శతకోటిగతి పరాహితీ సంకె
అభిరామరిత్న హర్మ్యాభిగములయట్ల
గంగంబులన్నియుఁ బొడిచుదరిగె
పంకరువానాబ ! నాబాగ్యవాటపంబు
తెన్ని యవియన్ని వర్ణింపఁజేసెన్దు,
నరకమింక నరక తనావంతాప
నరకమగు నీడు కను వెల్లడియై మాకు
ఈసంబంధముననె నానానాకుని యుత్తరహరివంశమున
జ్ఞుఁడై
౪ నరనిగింబంబులున్ మోలఁ జచ్చెన్ క్రంతలు గాలురాపడం
దిరుగని త్రోవలున్ వియ దిర్చనిగొండులు నాలువిడ్డతే
నరయనిరేలఁ జీమ ఎటుకిన్సరు విష్ణుని మూకలుం బయిన్
ఒరుగని ఎరులున్ ఎలవె చేరిన యీసుకొటి కిచ్చుతా!
• ఇటమీదనాకొ నరకుఁడు
గుటిలమతిం గీడ్చెయఁ గొరెఁ నతని

జటులతరచుక్రధారా

త్రుటితశిరి కమలుఁజేయు తోయజనాభా !

ఈసందర్భమున నుత్తరహరివంశమునందుఁగాని, శ్రీమద్భాగవతమునఁగాని సత్యభామా శ్రీకృష్ణుని సంభాషణలుబెంది వ్రాయఁబడియుండలేదు ఈగ్రంథమున మాత్రము పడినద పద్యములకుఁ దిక్కువగాకుండగ నీసంభాషణము విపులముగను జమత్కరిముగను రసోచితముగను వ్రాయఁబడి యున్నది ఉదాహరణమునకుఁగా నొకటి రెండు పద్యము లిచ్చుటఁజూపఁబడినవి

మ చపలాలోకములుంబయోధరవిలాసంబున్ రసాత్కర్షమున్
విపులానందము మీఱఁగా నెరపిప్రావృట్కాలపున్ లీలయే
రుపడంజేసి మదీయయాత్రకును సురోధింబు గావించెదో
యిపుడీరాకకు నేమికారణము తన్నీ? కేకబాంపుమా !

సీ చిలుకపల్కులుగావు చెలిమిఁతోవినీకు

సమదభాటపహసములుగాని

చెలులభూములుగావు చేరికొనినీకు

నమరారివికృతవేషములుగాని

గృహదీర్ఘికలుగావు క్రీడసెయఁగినీకు

బ్రకటరక్తస్రవంతికలుగాని

విరులవేటులుగావు వేగఁజూయఁగినీకు

గరినబాణప్రయోగములుగాని

చారుసంభసలీల సంవారవన వి
హారములుగావు వేడ్క సేయంగనీకు
బయజనక గాహసాహవక్రియలుగాని
బెంతనమెల సీకింత సీవేణి ?

— ఈసందర్భముననే భాగవతమున విల్లున్నది —

సమదపుష్పంధయ యుంకారిములుగావు

మణకుంభేంద్ర బృంహితములు

వాయు నిర్గతపద్మచన రేణువులుగావు

తుంగరింఖాముఖోద్ధూతరజము

లాక్ష్మీర జలతరింగా సారములుగావు

శత్రుధనుర్ముక్త సాయకములు

కలహంసనారింకాసారములుగావు

దనుజేంద్ర సైన్యకదంబకములు

కమలకల్పారకుసుమసంఘములుగావు

చముల నిపుశూల ఖడ్గాది సాధనములు

కన్య నికేత, రణరంగ గమపమేడ,

వత్తుకేగమ నిలుపుము వలకు వలగు

తృతీయాశ్వాసమున శ్రీకృష్ణునిపాంచజన్యముచే బుర
మునందలి యోధులు యుద్ధసన్నద్ధులగుట, మురాసురుని యుద్ధ
ము, నరకుండు శ్రీకృష్ణుని నెదిరించుట, సత్యభామ యుద్ధము
నకు సిద్ధమగుట, నరకునియదలింపు, శ్రీకృష్ణుని ప్రత్యుత్తరము

శ్రీకృష్ణుని విజయము, భూదేవి ప్రత్యక్షమై పౌత్రునిచే మ్రో
క్కించి శ్రీకృష్ణసభయము వేడుకొనుట, శ్రీకృష్ణభగవానుడు
ప్రసన్నుడగుట, భూదేవి వర్ణనము మొదలగునవి యభివర్ణింపఁ
బడినవి

సత్యభామయుద్ధము

సీ సకలసాధ్వీమణి సహజసాశీల్య ధ

ర్మముపూని నట్ల ధర్మంబుపూనె

దారకాభస్మాలతర మ్మా క్తములందు

గుణముగూర్చిన యట్ల గుణముగూర్చె

దరిఁజేరుచున్న రత్నములందు కొనఁగె

శరధిఁజూచిన యట్ల శరధిఁజూచె

జలకేళిఁజూల మత్సరముతోఁ జెలిమిఁద

శరములేసిన యట్ల శరములేసె

వింతపనియన్నచింత యావంతలేక

తనకు నభ్యస్తమైన చెదంబుగతినె

సముదితాశ్చర్య సంభ్రమదమరమైన

సమరమొనరింపఁజొచ్చె నాచంద్రవదన

ఆ 3-4

సీ నవమందహాస కందళలిల హరిచోట

నరిచోట నట్లహాసాంకురంబు

అమృతంబుఁ జిల్కు నెయ్యిఁపుఁబల్కు హరిచాయ

నరిచాయఁ గోపనిష్కరితరో కి

వింకూపు హుపు బిత్తరమాపు వారివెంత

నరిచెంత శిఖిశిఖాభరనిరీక్ష

నలుల విగ్ధల్లలా సమవృత్తి వాదివజ్జ

నదివజ్జ నగుంలానువృత్తి

నెలయశ్చరారిరిమును వీరుసము

నిరుదెసలయింద వెదెజుల్లు నిగురుజుల

గోణిమి తెఱంగు గాంచు గిర్వాణీల

వేణులాశ్చర్య రసధుర్య వాఙ్మలైరి

ఆ 3-92

ఈసంకల్పమున నాచనిసోముని యుత్తరహరివంశమున

నిల్లున్నది

మ చిరిజూచుక్ వాఙ్మలై చిరిజూచుకము లందందందమందారకే

సమామాలామరందధుర్యసలి సుండంబు లందంబులై

కొరగన్ బమ్మెదకొంగొకంతదొల గన్ దోర్తొక రాసారమున్

దరహానామృతపూరముం గురియుచున్ దన్వంగి కేళిగతిన్

ఉ ఊచినకిల్లివంచని పయోగహలోచన మింటమంటలన్

బూచిన బొజాలమున బూర్వసుషర్వపురాణగర్వమున్

వేచిన చందమున్ విపుల విరిసంబున నాత్మచిత్తముం

దోచించిందిముం దెలియఁగోచిన నచ్చు లిచ్చు మెచ్చురె

ఈసంకల్పమున శ్రీమద్భాగవతమున —

మ పరుజూగున్ పరుజూచుకొంపనలరింపన్ రోషరాగోదయా

విరితబ్రూకుటి మందహాసములతో వీరంబుశృంగారమున్

జరుంగన్నలఁగెంపుసంపుషరఁగం జంపాస్త్రునఁజూచు మన్
 సరఁగాఁగిరిమూహమున్ నెరపుమన్ జంద్రాన్యహేలాఁతిన్
 గు అని గాలకఁగూడ కొప్పెసఁగఁ బ్రహ్మలీలపాదంబుతో
 లము స్వేద పిండ్ల జాలకలతో నాకర్ణికానిత స
 ల్లఱితజ్ఞాఞపుంఖ దీక్షతులతో లక్ష్మ్యావగాంబుతో
 వలమూరి ధినుర్విముత్తవిశిఖరాతాహతాశాశ్రియై

ఈ క్షిప్తవిజయమును భాగవతముతోను నుత్తరహరి
 గురముతోనుసరిపఱిచి మాచినప్పగు కవి భాగవతముచే నాల
 పఱకు - సుసరించినట్ట గను, నందలికథ న తన ప్ర రంభముగకు
 ముఖ్యాధారముగాఁ సకొనినట్లును మనకుఁ తెలియ గలదు

ఇంతవఱకు జరిగి కథతోనే గ్రంథము పూర్తకావలసి
 యుండును గాని, కివి యీసందర్భము ననుసరించి కేవలము
 విజయమునుగూడ నిందుఁ దెచ్చియున్నాఁడు అయ్యది పారి
 తాపహరణకథ భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు దేవతలు తన
 యందుఁ జూపిన కృతఘ్నతను సహింపక వారి నుచితరీతి శిక్షిం
 సెనని యందు స్పష్టపఱుపఁచియున్నది. పారిహితాపహరణము
 నందలి నారదప్రవేశమును, సవతులకయ్యమును శ్రీకృష్ణుని
 సత్యబామ తన్నుటయు మొదలగునవి పూర్తి విసర్జింపఁ
 పడినవి

ఇందలి వతుర్ధాశ్వాసమున శ్రీకృష్ణభగవానుడు నరకుని
 కుమారుడు చెయు నాతిధ్యమును బొందుటకై పురిలోనికిఁ జని

అంది నైభనను రచజూచి, అయందు దేవకవ్యలు
 శ్రీకృష్ణుని మోహించియు శ్రీకృష్ణునకు వారియందలి
 యగురామును, దేవకవ్యలచిత్తము శ్రీకృష్ణునియందు లగ్న
 కుండును గవి దీనిని నామాప్యైక్షమగా వర్ణించియు
 న్నామగదీప వాయుంకాలము, పరిటి, చంద్రులు, రాజనీతి
 మొదలగునాని వర్ణనమును, ద్వైతకు సురికనయల ప్రయాణ
 మును, దేవేంద్రుని జూహుకృష్ణ శమరావతికి బావ్రు, అమ
 రావపురవర్ణనము, దేవగిరిలానాతియము నగరునందు శి
 వసూర్యాది మొదలగునవి లభి

స్వర్ణదీవర్ణనము

శి అంగీకృతాభంగ సంకల్పంశి
 భంగీగులాశ్శ్చ సంకమం
 కే పదా మరావరాచి
 రాలింగతరథంగ శాంతంబు
 భూమామరక్రాంత రామాకరగ్రాహ్య
 హేమార విందాభరామతమము
 శీరానిలాధనాత తిరాధిశ్శీతి
 శరాగసారభోద్ధారయుతము

ప్రజగదకలంకవిదగ నోదీగ పూర్వ
 వారియనివాత్మోగ మావారియచు

దారినగరేందిరామ హోదారవార

కాంచి యిదికాంచితే యభ్రగంగయబల !

చ అల జలజోద్భవుం డనిలబాడులఁ గెల్వఁగలేని చిత్తజం
దెలియఁగ గాంచి తజ్జయము దిగ్గనవానికి నీఁ దలంచి యీ
నలినశరంబులన్నియుఁ గనత్కనకంబునఁ జేసెఁ జూచితే
వలయుఁ గదాజగంబుల సువర్ణులగెల్వ సువర్ణ కాంక్షమల్

శచీసత్యభాషుల యన్యోన్యమర్యాదలు

ఉ అంతఃసత్యభామ విసయంబమరింగ సుపర్వదూతికా
సంతతివచ్చి తోకొనుచుఁ జయ్యననేగఁ దదీయమైన శు
ద్ధాంతగృహంబుఁజొచ్చి యమరాఫిపునమ్మకు నర్చిలిన్ శచీ
కాంతకుమ్రుకై వారుఁదనుఁగె గిటఁజెచ్చిఒహాకరించుచున్

పంచమాశ్వాసమున వసంతాగమము, శృంగారరసోద్రే
కిము, పారిజాతాపహరణము, దేవేంద్ర నిపై శ్రీకృష్ణనివిజయ
ము, ద్వారీకాపురాబిగమనము, దేవకన్యకలవిరిహము, పెద్దల
యనువతిని శ్రీకృష్ణఁడు వారినందఱను వివాహమాడుట, కల్యా
ణమహోత్సవము, వసవిహారము, పుష్పపచయము మొదలగు
నవి వర్ణింపఁబడినవి పారిజాతమును బెరించుట శ్రీకృష్ణుని
విలాసముగనే యిందుఁ గవి వర్ణించెనుగాని సత్యభామకు దాని
తోఁ ద్రిస్తయున్నట్లు వ్రాయలేదు

శ్రీ అమితనిజదాన మహిమితో సమతఃగాంతు

నంచ గర్వించు నిదియన్నయలుకఁ బోలె

గృష్ణుడన్వేళఁ దచమకేలలిలఁ

బట్టిపెకలించె నాదివ్యపాదపంబు

5 ఆశ్వా

చ వనతయొకర్లు కృష్ణుఁ గనువాంఛమదిం బెనఁగంగనెగి త

త్కనకిగి వాక్షపంక్తి నెడఁ గానకన్కలతాంగ మూపుపై

ననువుగి పెక్కిమూచె నది యాభరమేషియుఁ గానదయ్యె నా

ఘనునెడలగ్నమై మనసుగ్రమ్మిరవచ్చుట లేకయుండగన్

సీ వకులాగమా శోకముకులాగ్రగానేక

సకులాంగనానిక చంచరిక

మమితానవాసారి సుమితాగ్ర్యసహకార

దమితార్యము నివార ధైర్యసారి

మసమాన విటపాంతిలసమాన సుమసంత

తిసమానతానంతతిలకవంత

మటనానలసమీరచట నాయితవిహార

మటనాదికొద రిక్కరికార

1 మదయహృదియజ శిఖిసముదాయవీరత

దళితవిచలితనిజమతి కలితవిరహి

కలులలితమృదునవరవచటుల శుకపి

కానసముఁగాంచి రాకకేళికానసంబు

౨ శ్రుతిపాఠిత పురోహితము శోధితమంత్ర
 మధురారివిములన్ని మందిరిముల
 సరసవిరంటికాసం నోహకల్యాణ
 శీతంబులన్ని నికేతనముల
 పణవింకిమశంఖపట నాదివాద్యని
 పాదించులన్ని గాతరముల
 గానమ్మదయు త్రప్పావందిస్తాత్ర
 శోలాహలములన్ని యాలయముల

౩ హేచ్చురెండు గానకీర్తనెచ్చు భరణి
 విఘ్నలసందితు లన్నినిశేములను
 లలుగ క్కన్యకలనెల్లెఁ గాతుకిమున
 నన్నిమూర్తుల హరి పెండ్లియాడెనపుడు

ఈయన నకరాల రెంటిని మిగులమనోహరముగా సమ్మే
 నముచెసి యీతమ్మభూపాలుడు తనకల్పనాకౌశలముచు జూపి
 గున్నాఁడు ఇంతవఱకు నీయ బహిరద్యమునుబట్టి కవికిగల
 విరుపమాననాహిచీపటిమయుఁ గల్పనాకౌశలమును దేటఁబడఁ
 గలవు కవికి సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ జక్కనిపాండిత్యము
 కలదు ప్రదిమాశ్వాసమునందు దండకమునఁ కెయఁబడిన
 దగ్గస్తవము కవికిగల సంస్కృతసాహిత్యమును వెల్లడిచెయు
 చున్నది కావీదాసమహాకవి శ్యామలాదండకము ననుకరించు
 నుద్దేశముతో దానిచాయనే యీదండకము నీతఁడు జెప్పెయు

న్నాడు క్రితీయ శాస్త్రమున విగ్రహములను చూచి, బంధ
కవిత్వమును చూచుచు సావధానమును వహించుచు నొకసే-
పద్యమును నిష్పదవతానానుభవమును నొందునాడు వసు-
చరిత్రభక్తిని కవిత్వమున దెప్పవలయునని యుద్దేశము కవి-
గిలదని యిందు పెక్కుకొద్దల గనవచ్చు శ్లేషయే సాక్ష్యమి-
ందుగలదు మొత్తముమీఁది దిమ్మమాపించి కవిత్వము క-
లీపాకమై సంస్కృతపదభూయిష్టమై, యట్లుగా కలపడై విరా-
జల్లుచున్నయది ఆధునికప్రాచీనములలో నతిమౌనము
మలంకరింపబడిన కవిరాజుని నాచరిత్రచాయము

పెనుమళ్ల సోమనామాత్యుడు

(క్రి. శ. 1620—1700 సం॥)

ఈశఁ డాఱువేల నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు భారద్వాజ
గోత్రుఁడు నామమంత్రి పౌత్రుఁడు సుప్రసిద్ధాంధ్రకవిశేఖరుఁ
డుగు పిల్లలమఱ్ఱ పీఠీరభద్రునికి మునిమనుమఁడు (7 వ తరము
వఁ ట) ఎరిభద్రుని రెండవకుమారుఁడగు మల్లేశ్వరుఁడు కటక
పుగోధ్యక్షుఁగు గడపతుఁడు “పెనుమళ్ల” యను నగ్రహార
మును బడసిపిదిప పిల్లలమఱ్ఱిగు పెనుమళ్ల నారయిరి ఈ
నివసుము గోమఁది తఱి ప్రితఁడు “సీమంతోగి యాచారము”
ప్రత్యాది నిల్లు పరిపెయ్యనాఁడు

స

మహాముత్యోఁడా మల్లేశ్వరుండంతఁ

సఁకార్యదిక్షతా మనతఃజూచి

పెచ్చి యాకటకేత్రుఁడిచ్చిన పెనుమళ్ళ

యన్నగ్రామమునందు నధివసించె

నాటచుండి తదీయ నామంబుచేతి న

స్వయము ప్రకాశంబు నందుచుండె

మల్లేశ్వరుని నాటినుండియుఁ బిల్లలమఱ్ఱివారగు సీపెను
మళ్లవారు కళింగదేశమునందే నివసించుచు వచ్చిరి ఈవంశము

సంఘ మంత్రపుంగవులు వెలసి వంశవిఖ్యాతిని నిలుపఁగలిగిరి
 ఈవ్యాసమునకు విషయమగు సామచమంత్రి శ్రీవిజయచక్ర
 ప్రభువులగు శ్రీపూసపాటివారియొద్దకు సేతని పెదతండ్రి ఒసవ
 మంత్రి నందాపురాధీశులకడకు (ఇప్పటి జయపురాధీశులే
 ప్రాచీనకాలపు నందాపురాధీశులు) మంత్రులుగా నుండిరి
 సోమమంత్రి శ్రీపూసపాటి తమ్మభూపాలమహారాజునకు మంత్రి
 గానున్న విషయము గ్రంథమునం దిట్లు చెప్పఁబడినది

• ౪ చ వాటిగా పురాశ్రయమైన దుర్గాంబఁ
 గృహఁగాంచె నే శృపాశ్రయరండు
 మాధవవర్మ తనూడిమోక్షమనంశ సూ
 షాంబు నే భూభూంతు
 కిరినారిహృదయ కిరమన్నె సులతాను
 చింబు పూసె నె నరవరుండు
 సకల యాచకల యాశాపూర్తియొనరించు
 సతిదాస శూరుఁ డే యివనినేత

గీ చ వివర్ధితుడై చ యాపూసపాటి
 తమ్మభూపాలకుని సముఖమ్మునందా
 మంత్రివై తద్దయా సుదామయకి రక్ష
 మహిమగాంచితివయ్య ! సోమప్రధాని

నే రుమహమ్మగుఱానుఁడు (క్రీ. వె 1652-84) శ్రీకా
 కుళము సర్కారునకు “పాణిదారు”గా నున్నయపుడే మాధవ

వర్మబిరుదాం వితుఁడు శ్రీపూసపాఠ తమ్మదూపాలుఁడు కుమరి
భోగాపురములను 'ఇజారా' కుఁడెరికొని విజయనగర రాజ్యమునకు
శంకుస్థాపనజేసెనట్లుగా 'విశాఖవస్త్రాంబు' 'డిస్ట్రిక్టు మ్యాన్-స్క్రిప్ట్'
మొదలగు గ్రంథాలవలనఁ దెలియవచ్చెడివి. ౬వ కుడలు
ముగిసె గురిజూప శ్రీరామమూర్తిపంతులవారు రమ్మ
భూపాలకృతమగు 'కృష్ణవిజయము' ను పోర్చుగీసులో గవికాం
ము 1650 సం॥ ప్రాంతమచి తెలిపియున్నారు కా ఓట్టి యీ
రాజపుంగవుని మంత్రియగు సోమనామాత్యుఁడఁ గానె క
నేడవశతాబ్దాంతరభాగము వాఁడని చెప్పఁగ కభ్యంతరమ లేదు

కళాకోవిదుఁడైన యీ సోమమంత్రి, వితియం దమితా
మోదముఁ జూపెనేగాని సవయాత్రకు దినిని సాధనముగాఁ
జేకొన్నవాఁడుగాఁడు రాజ్యకార్యనిర్వహణముతోఁబాటు కలెతా
శాలాలసత్వముచూపి ఈతఁడు కవిబ్రహ్మనుగు లిక్కినను
బోలియున్నాఁడు సోమమంత్రి నావరించిన తమ్మభూపాలుఁడు
రాజగుటయేగాక కవిరాజుగూడ నై 'కృష్ణవిజయము' నా
శృంగారసప్రబంధమును రచించి మించెను సోమమంత్రి కృత
'సీమంతినికల్యాణము' నకును 'కృష్ణవిజయము' నకును గృత్యాది
నిర్మాణమునందఁ గొంత సాదృశ్యము మాపట్టుచున్నది బహు
శ మంత్రియగు నికవి తన యేలికకృతి ననుసరించి యుండవచ్చు
నని నాయూహ ఈక్రింది పద్యముల కతులఁ బరిశీలించి చూచె
దముగాక

సి రయవాటికాపు సగ్ర - మ్మమ

మదెవి ముని నయం మమ

సుజులెన్నెగరి సుక్మతంబులార్జిమ

నచి-ష యెప్పుడు నియందికల

మస్యంకెల్ల బావచు తెముద వన్న

యెరికయత్తులు మందికిల

మవ్వ గారా గా మమ మియో

మచిత ప్రజ్ఞ నయిగలకు

గి మత్రివచి సదాచార శామిసస్య

నాధనాగిత్తి శాశీల్ సదయభావ

సుసతాగ్ర్య బాహుశ్రి నాహస్ర

యాచి మమంబలెల్ల నయంద కలవు

ఈ శాస్త్ర మూర్తిపుణ్యం కావ్యముగా రోనంది యిష్టమా

దేవతజే మంతము గీనిధి నై గెరించితేనియున్

దావకిర్తి గొదికిల మతము దిశల్లె మశ్యులున్

బావచు గారు రందఱుచు బార్ధవ శేఖరి తమ్మభూవరా

(కృష్ణవిజయకృత్యాది)

సి పార్వతీమ్మయేళి పదబావనాపావ

నాంతరంగుడవు నీవగుటజేసి

• సప్తసంతాన సంస్థాపనాసంకల్ప

మాతృబూనిన వాడవగుటజేసి

మనునిఁ బల్లలమఱ్ఱి పోచిరవియ నన్వ
యమునఁ గల్గినవాడవగుటఁజేసి
ధన మనిత్యమటంచుఁ దగఁ గర్తవ్యమునం
వాస్తవికలవాఁడ వగుటఁజేసి

కావ్యమొనరించి భ్రమరాంగికా సహాయు
డైన మల్లార్జునునిపై నంకితం గొ
నర్చి దిక్కులయందు గలంత్ర
యదులు పదాంపదము స్థలక్షపు సవ

గ మునఁ గావున నీ గ్రంథం చూడవలయు !
పాగ్వంతికథ సుధాభరితము
మొక్క గావ్యముచేసి మీయుభయవంశ
జనులనందఱు విగ్రహం బొవకుం జేయు

ఈ పాయషమాతులున్ విపుల బాహ్యసమేతులు దామోద్రముల్
సేసలు దానశూరులు సుధనిపు లల్ బవదీ మందఃస్యతా
వారలు వారిరి విభవంబు జగంబున నిల్చి తేవియున్
నారెకు నగ్నం గుత్తిఁ బ్రశిస్తి యొనర్చెద రెం సజ్జనుల్
(సీమంతెని కల్మాణము కృత్యాదివి)

ఇట్లుభయగ్రంథములందను సభాస్థారులగు నామాజి
కులే కృత్తిర్తలను గావ్యరచనకుఁ బ్రోత్సహించినట్లు కనబడు
నాయేగాక పద్యరత్నమయంగులూ సాదృశ్యము గాననగును
సీకావతంసుఁడను విష్వత్సభువును నగు రాకొత్తమునిచెంత

నుండుటచేతనే సోమమంత్రి కవితాప్రాగల్భ్యము కరుంగడుఁ బ్రకాశించెను

ఈకవిప్రవరుఁడు రచించినది సీమంతినికల్యాణము ఇది యొక వ్రతప్రభావమునుఁ జెలుపు గ్రంథము స్థలపురాణము వంటిది ఇందు సామవార వ్రతప్రభావము నిరూపణచేయఁబడినది ఈపుణ్యకింధ పురాప్రసిద్ధము “స్కందపురాణంబున బ్రహ్మాండఖండంబునందు విఖ్యాతమైన సీమంతినినామ సీమంతినిమణిచారిత్ర మాండ్రభాషను రచించి” అని గ్రంథాదినిఁ జెరుకఁబడి యున్నది

శృంగారిసప్రబంధమునకు లక్ష్యముగాఁ గూర్చిఁబడిన యీశ్వరి యైదాశ్వాసములు కలసి అందుఁ బ్రమాశ్వాసము సగుంతినీజనము, యశావనాదికము మొగలగు విషయవర్ణనలతో యుగియును ద్వితీయాశ్వాసమున సీమంతినియొద్దకు యాజ్ఞ్యవల్క్యునిపత్ని విచ్చేయుట, యామె గావించిన ధర్మోపదేశము సీమంతిని యావిశ్రప్తాకృత్య వర్ణనము, విరహము, చంద్రమలయానిలాద్యపాలంభమున్నగునవి చెప్పఁబడినవి మూఁకవయాశ్వాసమునఁ గల్యాణయాత్ర, సీమంతినీ చంద్రాంగకులవివాహమహోత్సవము, లోనుగాఁగలవిషయములు మిగుల విపులముగ నాంకెతికలక్షణములను బాటించి వర్ణనముఁ గావించఁబడినవి వనవిహారము, లక్ష్మీకీడ మున్నగునవి చతుర్థాశ్వాసమున వర్ణితములు ఇక నైదవయాశ్వాసమున సత్యవృత్త సంఘ

టన మొకటి హర్షబుడ, యమునలో విలాసార్థముగ నొడ
 'షకారు' జేయుమఁ బంద్రాంగదుడు నదిలో మునిగిపొవి
 నాగకన్యకల సహాయమున నాత య పాతాళలోకమున కేల
 సర్పరాజతనిని సమ్మానించుట, నాగరాజు, వరప్రసాదముచే
 రాకొమరుడు మగుడ భూలోకమునకేతెంచుట, తిరుగ సిమం
 తిని చంద్రాంగదుల సంయోగరూపముగ పరామోత్సవము
 మొదలగునవి మిగులఁ జమత్కారియుగ వర్ణింపఁబడినవి

సోమనామాత్యుని కితాళియందు గునేర్పడిన
 నిరూప్యవిషయముగ శైవభక్తిని ఎవ సమర్థతఁ గావించి,
 “శబ్ది ర్థసంగతమత్కారియును ప్రతిపత్తి శివభక్తి
 పారింబును నగు సూత్రకావ్యంబు’ యనింపఁబడు దాను
 గావించిన ప్రతిష్ఠను గడ్డొప్పుముగి చిప్పి యెచ్చెను కివి పర
 మశైవుడని గ్రంగిముంచెదలి ప్రతిఘట్టమును, స్పష్టముగఁ
 జెప్పుచున్నది యీ యొక్కవిల్కుని పన్న గావించి ధర్మోక
 దేశసందర్భమున వ్యతిరేకమైన రుద్రాక్షవిభూతి, పంచాక్షరీ
 మంత్రప్రభావవర్ధనమును ప్రబలనఁ జూచు విష్ణుహస్తావి వే
 యెల! యీ ప్రబంధరత్నము శైవమతావలంబునకుఁ బెన్నిధియన
 చెప్పటలో నతిశయోక్తి లేదు వసంతయుతు వర్ణనాసందర్భమునఁ
 గూడఁ గవిశైవమతావేశమునే చూపి తనభక్తి గదిమను వ్యక్తి
 కరించినాఁడు

శ్చ సుందర్కముల గనుసరించి కవియొక్క మతా వేశపరి
మాణమును లెస్సగా గ్రహంపవచ్చును సీమంతినీకల్యాణము
ప్రబంధవిలాసములఁ గాఁ జూలునట్టి పద్యములకు గనివంటిది
ఆకారణముచే మూఁడిపద్యముల నెంచి యుదాహరించుపని
ఒకొకటియు

అనునను గొన్నిపద్యముల నిందుఁ గొందువఱచి
చున్నా నెను

మ సుమనోధర్మముపూని లోకవిజిగీషుండైన పంచేషునిన్
సుమనోధర్మముపూని యపురమ మూన్లెల్వఁగానోడి యెం
తమహాశూరుఁడొ యాతఁడప్పగియలంతన్ దీర్చుకోఁజాలె శి
త్యము దచ్చిత్తములందు ముక్తివనితావ్యాసఁ గల్గింపుచున్

శా ఆర్యాజగ్దానాస విద్యాగిరి మధ్యద్రోణిభాగంబునం
దార్యశ్రేణికి నాటకట్టగుటచే నన్వర్థనామంబుతో
నార్యావర్త మనంగ దేవమలరున్ హర్యాది దిక్పాలకై
శ్వర్యశ్రీపరిహాసభాసురగృహస్థవాత సంకీర్తయై

ఉ కోపము వానిసామ్మి, ఘరుఁ గొంచెమునెయుటవానివిద్య,
చూపోడమి వానివృత్తి పరుషాక్తియె వానిఁ గంబు, సాగు
సంతాపము వాని సంతసము, దంధము వానికిఁ గన్నతల్లి యా
పాపపు దుర్జనుం దలచుపాపము వాయు నుపాయమున్నదె

గీ దుర్జనుని కల్మి దురితంపు త్రోవకగును
సజ్జనునికల్మి పుణ్యంపు సరణికగును

పాము బలసిన గరళంబు ప్రబలమగును
గోవు బలసిన దుగ్ధంబు గురియుచుండు

సీ చపలతాపత్రయీ సలిలోగ్రసంసార
ఘోరపారావార తారణంబు
సకలజన్మివ్రాత జాతపాతకమహా
ద్ధతకుంబికుంభ విదారణంబు
నంతకానంతకోపారంభ జృంభణ
క్రూరరూప వికారకారణంబు
బహుతరాయాస సంపాద్యమానానేక
ఘనపుణ్యపరిపాక కారణంబు

గీ మృత్యుజరరాంతరాధి ప్రభూతభేద
జాతవిద్యోతమానజీమూతపటల
విఘటనాపటుచాతుర్యవిస్ఫురత్స
మీరణంబగు రుద్రాక్షధారణంబు

సీ విస్మయరసమరేణు విసరకై తవముచేఁ
బసమీఱుభసితలెపన మొసంగి
రసలాలసాయత్త భసలకై తవముచేఁ
బ్రకటరుద్రాక్ష మాలికలొసంగి
కలకంఠకుల కుహూకార కై తవముచే
రమయ శైవమంత్రములొసంగి

యూతకసంయ వాత్తకై తవముచే
లలితకాషాయ చెలయుల్ సంగి

గీ తోనానుకదేశిక చక్రవర్తి
వృద్ధతరులకు నతిశృవావృద్ధివెలయ
జగిదగుయట్టి యొకివెంత చెలువమెన్నఁ
బాశుపతదీక్షయెసఁగె విభాజితముగ

(సీమంతినీకల్యాణము)

ఇంకనొక్కవిశేషము - అకొ 18 వ శతాబ్దమధ్యభాగముననున్న అడిదము సూరకవికృతమగు “కవిజనరంజనములోని” పద్యములుకొన్ని, సీమంతినీకల్యాణములోనున్న పద్యములకుఁ బుత్రికలుగానున్నవి పూర్వీకపులను తరువాతివారగు కవులు అనుకరించుట సంప్రదాయసిద్ధమగు నాచారమైయున్నను, వివాదిరెండుగ్రంథముల యందలిపద్యములలోఁ జూపట్టుసాదృశ్యముమాత్రము కొంతవెంతగానున్నది ఈషడ్భేదముతో సూరకవి పద్యములుకొన్ని సోమమంత్రిపద్యములకు ఛాయాపటములవలెనున్నవి ఇందులకుఁ గారణమిట్లుగా నుండవచ్చునని నాయూహ సూరకవి జనకుఁడు “శుద్ధాంధ్రరామాయణఘటనావైదూషీధురంధరుఁడు” భాస్కరకవియు, సీమంతినీకల్యాణకృత్రికైర, సోమమంత్రియు, సమకాలినులు, ఏకశాఖయులు, దగ్గఱచుట్టఱకముగాని దూరపుబాంధవ్యముగాని వీరువురకు నుండవచ్చును భాస్కరకవిగూడఁ దమ్మబూపాలుని పోష్యవర్గములోఁ జరిసవాఁడే

ఆకాశమువే 7 విపంశితా నాదరమగల సామమంత్ర
భాస్కరుగు ఈశ్వరేని వినిపి ముయేగాక అంబ ప్రతివోక్కి
టినిచ్చియుండు ఆగ్నింధమును సూరకా శాల్మగ గా దా
విద్యాభ్యాస కాలన నా బుగవియుండుచును ఆవియుంబి
శారవమువే దనగ్నింధముండు నీకిందిచుదా రించిన వ్య
ములనువాసె యుండువచ్చును

4 దినదింబునకొ వింతిద్దీదెము
దినదింబునకొక వింత తెఱంగుంయువు
దినదింబునకొకవింత తిప్పటలి
జరిగ నాదంపతుల మిదస్సంగమంబు

(అడవిము సూరకవి)

1 దినమునొకవింత చెయ్యంపుఁదియ్యదినము
దినమునొకకొత్తరితి కావీసమయంబు
దినమునొకవచ్చె యుత్సాహమునుజనింపఁ
జనియె నాదంపతుల మిద స్సంగమంబు (సామమంత్ర)

౦ ఎక్కడఁజూచిన గాల్పుల
మెక్కడఁజూచినరదంబు లిఫతురగచయం
శెక్కడఁజూచినదామై

కృక్కిరిసెలైట నాల్గుకల కులసేనల్ (సూరకవి)

॥ ఎక్కడఁజూచినన్ గజము లెక్కడఁజూచిన ఘోటకవృజం
 చెక్కడఁజూచినన్ రదము లెక్కడఁ జూచినఁ గామినీజనం
 లెక్కడఁ జూచిన న్గొడుగు లెక్కడఁ జూచినఁ గెతనంబులున్
 గ్రిక్కిఱినెన్ బురంబు నువ్వింజకు కొండెడసేయకుండఁగన్

(సోమమంత్ర)

సీ రాజ్యకోటిరత్నమరీచిఁ

గరిదిపికాప్రభల్లంబులఁగ

నాభీలపటుభేరకాభూరిభాంతుల్

మత్తేభఘీంకృతు లైత్రీసలుప

న్వసుర ప్రజాశీర్వాదనాదముల్

విమలవందిస్తుతు ల్వియ్యమంద

వారాంగనాద త నీరాంజనాంశువుల్

హైమవేత్రిద్యుతుల్లకొనఁగ

గి భద్రీకరినెక్కి రూపవైభవసమృద్ధి

వర్షనవ్యగ్రపౌరసంతతికినేత్ర

పర్వమొనరించుచును సార్వభౌముడపుడు

ఘోతలాధిపుశుద్ధాంతమునకువచ్చె

(పూరకవి)

సీ పుణ్యాంగనాద త భూరినిరాజు

ప్రభలుఁ గుండలమణిప్రభలుఁ గలియ

• • శాధాంగనాజనాంజలి కీర్త సుమరాజి

హరిహరాక్తికరాజ నలముకొనఁగ

గాయనజనగీతి కాయతనాదంబు

చక్ర)నాదంబును సంఘటింప

నుర్వీసురోదితాశీర్వాదనాదంబు

హేషితారావంబు నెనయుచుండఁ

గీ బుప్పితోద్యానవనపీఠిఁ బొవునవ్వ

సంతుఁడునుఁ బొలె ధారుణికాంతతనయుఁ

డవుడు పురరాజనీధి యందరిగియరిగి

జనవరేణ్యునిమొగసాల చక్కినిలిచె

(సోమమంత్రి)

వీఁదిపోలికలబట్టి సూరకవికి సోమమంత్రి కవితయం
దధికశౌరవముగలదని మను మూహింపవచ్చును ఇంక 17,18
శ్లోతాబ్దములలోవెలసిన ప్రబంధరత్నములలో సీమంతినీకల్యాణ
మొకమేలిమిరత్నమని నిస్సందేహముగఁ జెప్పవచ్చును

4 శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిమహిపాలుఁడు

(క్రి శ 1690 — 1710 వం)

ఈ రాజుకి విక్రీ పూసపాటిమహారాజవంశమునకుఁ జెందినవాఁడు క్రీ శ ౧౭౧౨ సంవత్సరమున నిప్పటి విజయనగర పట్టణము నిర్మింపఁబడకమున్ను శ్రీ పూసపాటి మహారాజులు కుంభిళాపురరాజ్యమునకుఁ బరిపాలకులుగా నంగడివారు ఇప్పుడు విజయనగరమునకుఁ దూర్పుగా సుమారు ౮ మైళ్ళ దూరములోనున్న 'కుమిలి' యనుగ్రామమే నాటికాలమునఁ గుంభిళాపురనామముతో రాజధానీనగరమై యుండెనని పూస పాటిరాజులకుఁగల పూర్వచిరుదములలోని "స్థలదుర్గకుంభిళా పురిని కేసుండును' అను దానివలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది

క్రి శ ౧౭౧౭ సంవత్సరమున బాబ్బిలియుద్ధములో పీఠస్వర్గముగాంచిన విజయరామగజపతిమహారాజునకు నీవేంకట పతిమహారాజు పెదతండ్రి ఈయన తమ్ముడును, విజయరామ రాజు తండ్రియునగు ఆనందగజపతిమహారాజు* బాలుఁడై యున్న కాలమున నీవేంకటస్థపాలుఁడే రాజ్యభారమును వహించి తమ్ము నికిగాఁ బరిపాలనమొనర్చుచుండెను విజయనగరమునకుఁ బడ మర్తగా గోస్తనీతీరముననున్న "కొర్తాము" అనుగ్రామము శా శ ౧౭౩౭ సంవత్సరమునఁ క్రీ॥ శ॥ ౧౭౧౧ గొన్ని బ్రాహ్మణ కుటుంబములకు వేంకటపతిరాజపురమనుపేరుతో నీయనచే

నగ్రహారముగా నీయఁబడియెను ఆదానశాసన మిచట నుదాహరింపఁబడినది

శ్రీమస్తు 'నాన్దే' ఋషిరామశాస్త్రశశభృతస్సంఖ్యా
యుతే మన్మసేవదౌ నాధవమాసి భాచజయుతే రాకాడి
నాన్దేహేహి గాదే సువిధోఘూత్తమముదే కొర్తాముసంజ్ఞం
పురమ్ విప్రభృత్రకా సవేంకటవిధుశ్రీపూసపాట్యన్వయః॥

శ్రీమాన్ వేంకటభూపతి శ్రీతనిధి శ్రీపూసపాట్యన్వయః ।
స్మారేభ్యోనిః సార్ధవిద్యుడరుధి శ్రీ వైష్ణవేభ్యోదదా ।
చత్వారింశతమం గూర్జితతమం కొర్తాముసంజ్ఞం పురం ।
కృత్వా వేంకటరాజపట్టణ మితి ప్రఖ్యాతముర్వాంసదా ॥

స్వస్తిశ్రీ గాలివాహనశకవర్షంబులు ౧౬౩౭ అగు
నేటి శ్రీమన్మహిమసంవత్సరవైశాఖ శు॥ ౧౫ స్థిరవ రము
నందు ౧ శ్రీ వాణ్డే జగ్గభట్లుగారు, ౨ సోమయాజుల వేంకటాచ
ధాచులు, ౩ కర్రి రామభట్లు, ౪ కర్రా విశ్వేశ్వరభట్లు మొద
లయిన బ్రాహ్మణులకు శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర మహీమండల
రాయ మన్యసుల్తాన్ శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిరాజు మహా
గాజులుంగారు వ్రాయించియిచ్చిన అగ్రహారపుధర్మశాసన
పట్టా -మామొఖాసానమతు పొట్నూరుసీమతాలూకు కొర్తాం
అనే గ్రామములోను యిరవై వక్కివృత్తి నిర్ణయంచేసి యిస్తుమి
గనుక యిండ్లు ౧ వాణ్డేజగ్గభట్లు, ౨ సోమయాజుల వేంక

టావధానులు, 3 కర్తారామాభట్టు, ౪ కర్తారావిశ్వేశ్వరభట్టు, 5 బులుసు జ్ఞానమ్మ, 6 యశమ్మ, 7 విజయభట్టు, 8 పూరికంటే వేంకటభట్టు 9 వేదుల యజ్ఞంభట్టు, 10 ఆత సరసంభట్టు, 11 నిట్టల రామాభట్టు, 12 కాశీసోల బుద్రిభట్టు, శ్రీ రంగం నారాయణభట్టు జ్ఞా ౨కి ౧౨ దేవరకొండ నారాయణభట్టు, ౧3 యర్రగుంట్ల సూరుభట్టు, ౧౪ నిట్టల చినరామభట్టు, ౧5 అయి స్సోలల చెనులు ౧౬ గంటి సోమయాజులుగారు, ౧౭ వేదుల సీతారాముడు, ౧౮ అవధానుల కామాభట్టు, ౧౯ ఇంద్రకంటి లింగంభట్టు, ౨౦ భాస్కరభట్టు అప్పలిభట్టు, ౨౧ వేదుల విస్సం భట్టు, యీ మొప్పది మగ్యాదచేసివేంటపతిరాజపురం పెరుపెట్టి శ్రీసీతారామార్పణముగాను వాపీకూపతటారామనిధి నిత్య ప్రజాసహితంగా యి స్తిమిగనుకి ఆగ్రామం విరివిగా ఫలపరుచు కొని అందుల ఫలసాయం మీ పుత్ర పౌత్ర పారంపర్యాయం అనుభవిస్తూ సుఖానవుండేది

ఏకై వభగినీలోకే సర్వేషామపిభూభుజాం ।

నభాజ్యనకిరగ్రాహ్యో విప్రదత్తావసుంధరా ।

స్వదత్తా దుహితాచైవ పితృదత్తాచసోదరి ।

అన్యదత్తాచ మాతాస్యాద్విప్ర దత్తావసుంధరా ।

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ వేం

కేల్వారి వాపయవ్రాస్తే పొట్నరుషరాబు కొమ్మోజు
గురివస్సు మండ శివ్వన్న చెక్కినదానహక్కు

N B ఈ ప్రకారముగానే కేజీక దానశాసనము ౧౯ వృత్తు
లేర్పటది శ్రీ అశఘరుతిరుమల గొడవర్తి శ్రీ వేంకటపతి
అన్యువాల్లుంగారు మొదలగు వైష్ణవులకుఁగూడ నిదే
కాలమున నిచ్చియున్నారు

దానశాసనము కాలమునుబట్టి చూడగా ని వేంకటపతి
రాజకవికాలము క్రీ శ ౧౬౬౦-౧౭౨౦ మధ్యకాలముగాఁ
గనబడుచున్నది ఈయన అన్నమనృపాలుని పెత్తనము కృష్ణ
మరాఘపుత్రుఁడు తల్లి కేసమాంబ వీరినిఁగూర్చి యితఁడు
తనప్రబంధమగు “ఉమాభ్యుదయములోఁ గృత్మాదిని నిట్లు
ప్రశంసించియున్నాఁడు

సీ లయకాలం లలాభీమాలిక

మీది శాస్త్రపులభంజంచువేళ

స్థిరసాంద్ర నిద్రాకా షరిపూర్ణ చంద్రుడై

లీలమాజనులఁ గాలించువేళ

దశశతవదప్రధానబాగీంద్రుడై

లోతకళాప్రాణి వెలుపుకేళ

మహుడగు సుఫలబరితమందారిమై

మొనరసరులకోర్కె లొసఁగువేళ

గీ నితఁడు చర్యజనులు సంప్రీతిఁగొల్పి
నలరుచుండునుబూసపాట్యస్వయాధి
చంద్రుఁడగు కృష్ణరాజేంద్రచక్రవర్తి
నందనుండన్న భూపపురిందరుండు

గీ అమృహిపతి ఛరిణయంబయ్యెవేక్క
దిననిపూరి కేంగళేంద్రనిసుపుత్రి
నమితకన్యాణకలిత విఖ్యాతమహిత
విమలస్సృణనికురంబ కేంకరంబ.

గీ ఆ వధూమణియందు నెయ్యంబుతోడ
నన్నభూపతిగాంచె విఖ్యాతులైన
సుతుల నిరుచర త్యంతశుభగమతులఁ
గృష్ణభూపాలు గోపాలకృష్ణవిభుని

సీ శ్రుతిపదరహితుఁడై యతి భుక్ష నుబుజగ
త్ప్రణుభక్షించినవానిఁదెగడి
విరములఁ గుంభముల్ ధరియించు చాశిలఁ
వరలకినిల్పు దిక్కిరులఁగెడచి
సానుల శిఖరసంచయముల నెవ్వేళ
మమతఁడైకొను గోత్రసమితిరోసి

• సకయచలాధిపుండు కణకఁదనునంట
వెన్నుజూపిన కూర్మవిభుని మాని

గీ చారువిజ్ఞాను నాశ్రితజన నిధాను
 నన్యకాంతాస్య విముఖసౌజర్య సుముఖ
 విరకృష్ణమహీపాలుఁజేరె నార !
 ధీరగంభిరమతిని ధాత్రిపురంద్ర

గొట్టెముక్కలవంశాబ్ది కువలయాపుఁ
 డనఁగఁ జెన్నొందు బంగారు జనవరేణ్య
 తనయయైనట్ట కెసమాంబనువరించె
 మజ్జనుకుండైన కృష్ణమావిభుంఁ

సీ తనతండ్రి యెపుడప్పును భంగమునుజెంద
 గనుండ్ని యేకాట కలిమిపాలఁతి
 తనపుత్రకుం డపుత్రకునిగాఁ గనునట్టి
 గంగ యేపుణ్యసంకల్పవతియొ
 తనవతి బహుశార్తి నెనయఁ గనుంగొను
 రోహిణి యేయనిరుద్ధచరిత
 తనసుతు పెండ్లిసేయను నేరకమెలంగ
 పర్వతాత్మజ యే శుభప్రదాత్రి

గీ యనఁగవిలసిల్లెఁ బతిహితాయ త్తయగుచు
 పూసపాట్యన్న మేదిసీభుజుని కృష్ణ
 రాయవిభురాణి మాధుర్య రమ్యవాణి
 కీర్తిసద్గుణ నికురంబకేసమాంబ

రాజ్యభారమును వహించుటకుఁ దగినవయస్సు తనతమ్ముడగు నానందరాజునకు వచ్చినంతనే యీవేంకట స్వపాలుఁడు రాజ్యపాలనాదికము నాతనికిచ్చివేసి తానుగావించిన యగ్రరమునఁ బ్రత్యహము విప్రులయింటనే భోజనముఁజేయుచుఁ బారమార్థిక చింతకలవాఁడై పండితగోష్ఠిచేఁ దనజీవిత శైషమును నొకరాజముపివలెఁ గడపెనని విచుచున్నాఁడు

ఈమహారాజు రాజ్యవ్యవహారములయందు సంతోషముతో కివిత్యము మొదలగు లలితకళలయందు సమర్థుఁడు తన పూర్వులగు రాచిరాజు (నభారతకృతికర్త) తిమ్మరాజు (శ్రీకృష్ణవిజయగ్రంథకర్త)లవలెఁ గవితావిషయమునఁ దానుగూడ విఖ్యాతినొందవలెనను కోర్కెతో “ఉషాభ్యుదయ' మను నొక శృంగారరసప్రబంధమును రచించి తమరాజధాని నగరమునకు ననతిదూరము గో శ్రీరామ తీర్థక్షేత్రమున వేంచేసియున్న శ్రీరామచంద్రునకు నర్పించి కృతియొసంగెను

ఈ ఉషాభ్యుదయము గీ ఆశ్వాసముల ప్రబంధము ఇందులకథ హాసంశయమునందుగ, భాగవతమునందును, వర్ణింపబడిన ఉషానిర్దుష్టల వివాహోత్సవమునే యాదారముగాఁ జూచి కొని యీప్రబంధమును రచించినాఁడు ఇందు మొదటి యాశ్వాసమున—

కృత్యాతిపద్యములును, కృతికర్తవంశావళి, పురవర్ణనాదికీము, కైలాసమున బాణనిత్యము, మహేశ్వరసాక్షాత్కారము, ఎరప్రదానము మున్నగునవి వర్ణింపఁబడినవి

ద్వితీయాశ్వాసమున—వసంతాగమము, ఉషాసౌందర్యాభివర్ణనము, కేళికావనవిహారము, అచ్ఛట నుష మొదలగు యువతీజనమునకుఁ బూర్వతీబరమేశ్వరుల సాక్షాత్కారము, ఉషాగిరిజలసంభాషణము, నుషాభావిస్వప్నవృత్తాంతమును, నాయంకాలము వంద్రాద్యుపాలంభనము మొదలగునవి చెప్పఁబడినవి

తృతీయాశ్వాసము—ఉషాస్వప్నము, విరహము, చిత్రరేఖయొక్క చిత్రరేఖనాకౌశలము, అనిరుద్ధని ద్వారకనుండి తెచ్చుట, ఉషానిరుద్ధుల గాంధర్వవివాహము, మున్నగునవి యభివర్ణింపఁబడెను

చతుర్థాశ్వాసమున—అనిరుద్ధనివృత్తాంతము బాణునకుఁ దెలియుట, వానిఁ గారాగృహబద్ధునిగాఁ దెయుట, నారదుని పలన సీసమాచారము ద్వారకలోనున్న శ్రీకృష్ణాదులకుఁ దెలియుట, కృష్ణుని దండయాత్ర మున్నగునవి వివరింపఁబడెను

పంచమాశ్వాసము—సంపూర్తిగా నిరకలేదు

ఈ వెంకిటరాకవి చక్కని కవిత్వముఁ జెప్పఁగలవాఁడే యైనను, శ్లేషముందు మిక్కిలి మక్తుచకలవాఁడగుటచే సరళమగు వితానప్రవాహము హృదయావర్జకముగాఁ బ్రవహింపక, తద్రచనకుఁ గొంత లోపము కలిగించుచున్నదని చెప్పవలసివచ్చినది పండిత కవిసమాజముచే బ్రబంధరాజముగా నాదరింపఁబడు దన్ను చరిత్రయొక్క కవితావిధానమునే తనకు నాదర్శముగాఁ జేసికొనిన

వాడగుటచే నిండులోని పద్యములు పెక్కులు వసుచరిత్రలోని
పద్యముల ననుకరించుచున్నవి మొత్తముమీఁద సీతనికవిత్వము
సంస్కృతపదభూయిష్టమై, యలంకారశోభితమై నిరర్గళ ధార
కలదియై కర్ణరసాయనముగ నున్నది కవికి సంస్కృతాంధ్రముల
యందుఁ జక్కనివై దుష్టముకలదని యీ ప్రబంధమునందలి
పద్యములే మనకుఁ బ్రబల విదర్శనములు కవితాధోరణి తెలి
యుటకుఁగాఁ గొన్ని పద్యములిచటఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను

కం కాంతారసహితపల్లవ

సంతతభావనము లలరుసమధికలీలన్

గాంతార సహితపల్లవ

సంతతభావనములంకు సమధికమగుచున్

చ అచటియనంతరిత్తు మయహర్త్యములొప్పనిశాంతమెంతయున్
ప్రచురతఁదాననంత సుఖపద్ధతిచూడఁ బురాంగనల్ సదా
రుచిగని విత్త్రుడందు నవరోధముసేయరుగాక జాలక
ప్రచరుఁ డెందఁ గోగలఁడుపట్టెదమందురు సౌధసీమలన్

మ అలినాథుండు రసామంజరుల నొయ్యారంబు దెప్పింగ నా
కులవృత్తిన్ నిజమశావనోదయ రసప్రోభంబుగాఁ జేయు చా

• పలబుద్ధి గినియంగఁబోలునుసుమీ పద్మాక్షి ! యేలాలతా
ఏలిచాంపేయము నేలఁజుట్టుకొనుఁ దద్వాటికి విలోకించితే

ప సౌందర్య గగనవిస్ఫార మాధారమై
 నవవయ పవనసంతతినిదాలై
 నవవయ పవనసంతతి వెలుగొనిపొంగి
 విరహానలార్చుల వెలయఁబూనె
 విరహానలార్చు లబ్బుముగా వెలుగొంది
 కన కొలంకుల నీరు కలుగఁజేసెఁ
 గనుకొలంకుల నీరుగల్పియై పొడగట్టి
 కుచధరాభ్యుదయ సంగోషిమనియెఁ

గీ కుచధరాతస్థలంబునఁ గోమలికిని
 వికల చింతాలతల్ సంభవించెఁ బెలుచఁ
 బంచశర పరబ్రహ్మ ప్రపంచమునను
 తద్విగుణవృత్తితో నవస్థలుచెలంగె

గీ జన్మ మమృతాబ్ధి నమృతంబు చక్కదనము
 పదవి శంకరమౌళియా బాల్యవసతి
 యిన్నిగల్గి యనాధల నేచెడేల
 కులము రూపంబు కొలదిఁ సర్గుణమువలదె

5 అదిదము బాలభాస్కరకవి

(క్రీ శ 1690—1750 సం)

ఎవ్వగు తమయఖండసాహితీపటిమచేతను, నిరర్గళకవి తాప్రభావముచేతను, ఆంధ్రవాఙ్మయనిర్మాతలయ్యిరో, యె వ్వారి జీవితచరిత్రము నామమాత్రావశిష్టమై తమతరువాతివారికి విషాదకారణమయ్యెనో యట్టికవి తల్లజులలోఁ జేర్పఁదగినవాఁ డగు నీబాలభాస్కరకవి సుప్రసద్ధాంధ్రకవిశేఖరుఁడగు నడిదము సూరకవిండుని జనకుఁడు ఆరువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రవశిష్టగోత్రజుఁడు నారపామాత్యుని పౌత్రుఁడు చినలచ్చనమంత్రి పుత్రుఁడు కాపురము రాజయనగరము నకు సమీపముననున్న బూపాలరాజురేఁగ (పూసపాటిరేఁగ)

18 వ శతాబ్దితరభాగమున శ్రీవిజయనగరసంస్థానమున నాస్థానకవిగానుండిన యీతని కుమారుఁడగు సూరకవి, క్రీ శ 1720 సం॥ర ప్రాంతమున జననమొందియుంటచే నాతని తండ్రియగు నీబాలభాస్కరుఁ డప్పటికి 25 సంవత్సరముల ప్రాయముగలవాఁడై యుండవచ్చునని మన మూహించినచో నీతఁ డు 1690 ప్రాంతమునఁ బుట్టియుండవలెను అట్లనికొనినచో నీతనికాలము 1690—1750 మధ్యకాలమై యుండనగును ఈ ప్రకార మూహించిమాడ నీబాలభాస్కరకవి ఉపాభ్యుదయ గ్రంథకర్తయగు శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిమహీపాలునకు సమకాలికుఁడుగా నుండనోవును

సూరకవి తన “కవిసంశయ విచ్ఛేదము”నఁ గృత్యాది
యిం దీ భాస్కరకవిని నిట్లు స్తుతించియున్నాఁడు

క చిలచ్చమంత్ర తనయుని

ననఘుని మజ్జనకు భాస్కరామాత్యమణి—

గొనియాడెదశ్శాఖాలం

ఘనజాంఘిక కవనధాటి గలిగినమేటి—

ఈస్తుతినిబట్టి చూడఁగా బాలభాస్కరకవి కవితావిష
యమున గొప్పనామధ్యముకలవాఁడుగాఁ గనబడుచున్నాఁడు
ఇతని కవనధాటిని నిదర్శనపూర్వకముగాఁ జూపుటకుఁ గగిన
సాధనసామగ్రి లేకుండుట యెంతయుఁ జింతాకరము ఇతఁడు
శుద్ధాంధ్రరామాయణముటనావై దుషీధురంధరుఁడని సూరకవి
తన గ్రంథములో వేసికొనిన గద్య యిట్లుద్ఘోషించుచున్నది
“ఇది శ్రీమదేశేషమనీషిహృదయంగమమృదుపదనీరంధ్రశుద్ధాం
ధ్రరామాయణముటనావై దుషీధురంధరాడిదము బాలభాస్కర
కవి తనూభవ” అనియున్నది

గీని కుపబలముగా సూరకవి తన కవి సంశయవిచ్ఛేద
ములో “ఇడఁగవచ్చుచుల్యప్పపై సిత్యసంధి మాత్రమొక్కొ
క్కచోటను మట్టుమీఱు” అను లక్షణమునకు లక్ష్యముఁజూపు
సందర్భమునఁ బ్రామాణికగ్రంథములనుండిచూపిన యుదాహ
రణములతోఁబాటు “బాలభాస్కరకవికృత శుద్ధాంధ్రరామా
యణమునుండి” యనివ్రాయుచు

“నిగిదిరువై పులక వెడలు నేటయి నిటగువీటికోట” అను చింపకిమాలికాపాదము నుదాహరించియున్నాఁడు మీఁది యంశములను బట్టిచూడఁగాఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి అచ్చ తెనుఁగు రామాయణము కుఁబూర్వమే యీక్కిఁగ్రామణి తన శ్లోధాంధ్రరామాయణమును రచించిఁబ్బగఁదెలియుచున్నది కాని యీగ్రంథము నామమాత్రావశిష్టమైనదగుటచేతఁ బ్రకృ తోపయోగము కాఁజాలదు

ఇంక నీమధ్యనఁగా రెండుమూఁడు సంవత్సరములక్రిం దిట శ్రీశ్రీశ్రీ విజయనగరం మహారాజావారి కాలేజిలో నాంగ్లసాహిత్యోపాధ్యాయులగు శ్రీయుత బుర్రా శేషగిరిరావు పంతులవారి యకాదార్యమున “లక్షణసారము” అనునొక ఛందో గ్రంథముయొక్క రెండుప్రతులు నాకు లభించినవి వీనిలో నొకటి శ్రీ బొబ్బిలి సంస్థానాస్థానకవి పదమొదలంకరించిన వారును, కర్తిశేషులగు బ్ర॥ శ్రీ॥ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిల వారి పుస్తకభాండాగారములోనిది దీనిముఖప్రముమీఁద “అక్షరోత్పత్తిఫలాలు గణములకు అష్టాదశలక్షణములు, అడి దము బాలభాస్కరకవి” అనియున్నది అంతియెగాని గ్రంథ మున నారంభమునఁగాని యంతెమందుఁగాని రచయితపేరు గాన రాదు రెండుమూఁడుచోట్లను “అడిదము బాలభాస్కరకవి” రచన” యని ప్రకరణ ప్రారంభమందు వ్రాయబడియున్నది

ఉవా త రమారము 120 సం రములక్రిందటి కాలమున
 విని వర్ణములు పుస్తకము చివరనిచ్చిన సమాచారమునుబట్టి
 ఇతియవచ్చుచున్నది 'పింగళసంవత్సర బాద్రపది జ 30 బుధ
 వారంసం సంకవాక లచ్చున్నకుమారుడు కామన్న ఆలవెల్లి
 వాప్రతిమాం ప్రతికమంగా పంచాలు సంపూర్ణంగా వ్రాసు
 కొనెను" అనియున్నది

ఈపుస్తకమును వ్రాసుకొని సంకవాక కామన్నగారు
 120 సంవత్సరములక్రిందటి కాలముచున్నట్లు తద్వంశజులును
 త్రిలింగభావాభివర్ధిని గ్రంథమాలా సంపాదకులును గగు శ్రీ
 మండపా రామరాస్త్రిలవారు చెప్పుచున్నారు కాబట్టి పూర్వ
 నుదాహరింపఁబడిన పింగళసంవత్సరమిప్పటికి నఱువదియే
 సంవత్సరములక్రిందటి పింగళసంవత్సరముగాక 126 సంవత్సర
 ములక్రిందటి సంవత్సరమని తోచుచున్నది కాన రమారము
 130 సంవత్సరములక్రిందట వ్రాయఁబడిన మండపాకవారి ప్రతికి
 మాతృకయగు నాలివెల్లి వాప్రతి ప్రాచీనతరమని వేరుగఁ జెప్పు
 నక్కరలేదు

ఇంక నీలక్షణచారముయొక్క రెండవప్రతి బాలభాస్కర
 కవి నినాసస్థమగు "బూపాలరాజురేగ" యే కాపురముగా
 గు సుగుంటి రామన్నగారు వ్రాసినది ఈరామన్నగారు ఇప్పటి
 వాకి మునిమచుమఠగు బ్రా శ్రీ ఓగుగుంటి సన్యాసయ్యగారికి
 వ్యావపుగుఱుగు తరమునకు 30 సం'గా లెక్కించి చూచి

నచో లేఖకుడగు రామన్నగారికాలము 120 సం॥రములక్రిందటి కాలమని లేలుచున్నది కాబట్టి మీఁదియంశములన్నట్ట విచారింపఁగా రమారమి 150 సంవత్సరముల ముందటికాలమునఁ గవితాలొకమున నీ “లక్షణసారము” అడిదిము గాలభాస్కరకివి ప్రథమని ప్రచారింపఁచునన్నట్లు మనము నిశ్చయింపవచ్చును

ఇంకి నీగ్రంథము విజయనగరసంస్థాపకుఁ డొంకయున్న శ్రీ రామతీర్థత్రైకమి న పెంసయ్య శ్రీరామచంద్రనకుఁ గృతి యీయఁబడినది ఈదిగ వషద్యులును చిలకింపుడుకం శ్రీమనుకులాభిసామా

సామజవరవరద నీలబలదశ్యామా

కామారివినుతనామా

శ్రీమందిరి రామతీర్థ సీతారామా

గీ రఘువరాయనంగ మొప్పు నఘవిదూర

రఘువరయనంగ నలము పురాణపురుష

సలము రఘువీరయనంగ రాజ్యలిక

రాక్షసవిరామ రామతీర్థగిరిదామ

దీనినిబట్టి కవి విజయనగరప్రాంతమువాడని చెప్పవలసివీలగుచున్నది అనాడు శ్రీ పూసపాటి మహారాజులెమి, వారి పోష్యుడనవ లోఁ జేరి కివులేమి తమ కృత్యలను రామతీర్థ శ్రీరామచంద్రనికే యర్పించుచు వచ్చినట్లులఁ గనఁబడుచున్నది

శ్రీ పూసపాటి వేంకటమహాపతి యుపాధ్యక్షమునకుఁ గృతి పతి రామతీర్థస్వామియే ఈ బాలభాస్కరుని శుద్ధాంధ్రరామాయణము శ్రీరామునకుఁ గృతీయనియె మా వంశమందు నిలిచి యున్న వాడుక ఇదిగాఁ “చెఱువుమీఁది పద్యములు” చెప్పిన “అడిదము రామకవి” “సరోజనైత్ర రామతీర్థ జానకీమనోహరా” యనుమకుటముతో ‘పంచచామర వృత్తములను’ రచించి యావేల్పునకే కృతి యొసంగెనని ప్రబలమగు వాడుక గలదు కాఁబట్టి శ్రీరామతీర్థశ్రీరామచంద్రునకు సమష్టింపఁ బడిన యీ అక్షణసారమును రచించినది యీ ప్రాంతమువాఁడగు బాలభాస్కరకవియే యని మనము ప్రస్తుతము నిశ్చయింప వచ్చునని నా యభిప్రాయము గ్రంథస్థ నిదర్శనములు (Internal evidence) లేకనోయినను జనశ్రుతి మున్నగు బాహ్యనిదర్శనములు (External evidence) వల్లఁ గలుగు మన్న కర్తృత్వ మీకవికి నారోపించియే తద్గ్రంథమును గూర్చి కొంత ముచ్చటించుచున్నాను

ఈ అక్షణసారములొ నీక్రింది విషయములు తొమ్మిది ప్రకరణములుగా వివరింపబడినవి 1 అక్షరోత్పత్తిభుములు 2 అక్షరముల యష్టాదశలక్షణప్రకారము 3 గురులఘువులు గణప్రవృత్తము 4 ఛందిస్సారము 5 వృత్తనిర్ణయము 6 కవితాదూష్యములు 7 ప్రయోగాలు 8 నాయకానాయక విభాగము 9 గ్రహమైత్రిప్రకారము

కవి యీగ్రందమును జేయుటలో దిగువనియబడిన
లక్ష్యలక్షణగ్రంథసహాయముచే కొనినట్లుగఁ గనబడు
చున్నది

1 కవితాలక్షణసారము 2 కవిగజాంకుశము 3 సుల
క్షణసారము 4 కవిజనాశ్రయము 5 అధర్వణఛందము
6 క్రియార్థము 7 ఉభయభాషా కవి మనోహరము
8 గోస్వర్గము 9 సరసిహాభాగవతఛందము 10 కవిజన
చింతామణి 11 కవికిరీపాశము 12 ఉత్తమగండఛందము
13 కవికుముదసుధాకరము

1 బారతము 2 భాగవతము 3 రామాయణము
మున్నగునవి

ఈ “లక్షణసారము” వంటి లక్షణగ్రంథములు ప్రాయ
కిముగఁ గవులకివితానారణినిజూప నవకాశమియ్యనట్టివి అయి
నను గ్రంథాంతరము లేమిచే నీగ్రంథమునుండియే రెండు
మూడు మాదిరిపద్యములఁజూపి యింతటితో నీవ్యాసమును
ముగించుచున్నాడను

రా పద్మప్రోద్భవసన్నిభు ల్గుసజన శ్రీ ప్రవృక్త తాంగంబులన్
పద్మాంతచితవిశ్రమంబుగ సముత్పాదింతు రుద్యన్మత్స్య
పద్మావయ నిజాంఘ్రిసంశ్రితమహాపద్మాయయోగీంద్రహృ
త్సన్నిధయ సమోస్తు తే యచుచు నిశ్చార్దూల విక్రీడితత్

ఈ శ్రీరమోముగాంబురహాసేవప ప్పసనానంకుశ్మ
 గారనెనెయంబు ధ్యోత్యోక్తంబుంబు సుశంభుం
 బారలగింబులంగిసియిం బల్కు నున్నుంబూలి-
 గారివమొప్ప-ప్పనరు కావ్యవిద్యోక్తియొద్దిం-రాన

గీ కరుణతోడ మమ్మ శ గాచిరింపువను
 యుషముఖావతార శ జలజాత్ర
 తరణికులలలామ శ ధ ర ధ్యోక్తము
 దేవదేవరామ శ తీర్థరామ

5 గోకులపాటి కూర్మనాథకవి

(క్రీ శ 1720—1790)

ఇతఁ డాఱు నేనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు ఆపస్తంబసూ
త్ర ముద్గలగోత్రజుఁడు గౌరమాంబర బుచ్చనకుఁ బుత్తుఁడు
సూరినాధ్యుని శాత్రుఁడు వెంకన్న కామన్నలకు తమ్ములు
గలవాఁడు శ్రీ తిరుమలపెద్దింటి సంపత్కుమారవేంకటాచా
ర్యుని శిష్యుఁడు గాఁడు తర్కభాష్య తా రచించిన “మృత్యుం
జయవిలాసమునం దిట్లు చెప్పొనియున్నాఁడు

ద్విపద — శ్రీ సింహమాదర శిరామత్యక్త
బ్రహ్మసూక్ష్మమ్య ఎఱుదేరులకు

నాచాయ లులయదేదారక గాప్య
దీక్షతుగాక్ష్మయ తిలకులవంశి

కిలకంబుగాకి గాచంద్రమూర్తి
సంకల్పిగిరి సంపత్కుమార

శ్రీ కేసరిగారి పెళకం గిష్టఁడు
వామకరిమాండా మద్భిముంత్రి

మాపుత్రుఁడు సర్వావసనిపాత్రుఁడు
విరహంగు కళి రామేశ్వరిముఖ్య

సుసదిష్టతై త్ర సంచారదవ్య
కిరులై గెండ్లు కామచయకడు

నుజర్చుకుళాంబులవాడ
క్రూర్మరాశిభ్యు జెందివాడ

ఇంక నితని నివాసస్థలమునుగూర్చి స్పష్టముగాఁ దెలిసి
కొను నాధారములకైగాఁ గావరావు ఇతఁడు చిన్నతనమునో
ననగా విధ్యావ్యాసము చేయుకాలమున శ్రీరామతీర్థమునో
నున్నట్లుగాఁ దెలియవచ్చెనని సంశయ, ఇతని కురువుగను మేక
టాగారులవారు శ్రీరామతీర్థవారు కూర్మనాథుఁడు చమ
పు ముగించినవెనుక శ్రీవిజయగురసంస్థాపమున దేవస్థానపు
శాలలో నుద్యోగిగానుండి, శ్రీరామతీర్థము, కూర్మనాథము,
సింహుఁడగు మొవల సుస్థులములము నుండు వచ్చెనని
కెప్పుడూ తన జవితకాలమునో కమధాగమున గజపతివగర
మునకు సమాపముగావున్న దేవులగ్రామమునో నుండు
అచ్చటనున్న కాలముననే యీ 'వి 'మృత్యుంజయవిలాసము"
ను రచించిట్లు తెలియుదున్నది ఎట్లు -

గి పరిపథ్యని గోకులవాటికూర్మ
మూర్తి మృత్యుంజయవిలాస మమరకావ్య
మొనర వియింక సన్నిధినుండివ్రాసె
గగనోహార్తి హరిహందాసఘము

పై పద్యమునుఁ దెప్పగింక ఆ సర్తి హరిహందాసుని
వంశజు లిప్పటికిని దెగిపలిలో నివసించుచున్నారని తెలియ
వచ్చెనని అంతయుగాక దేవులగ్రామమున నిపున దేవాలయ
మున్నస్థలము పూర్వము గోకులవాటివారియింటి నికేశనమని

కూడఁ జెప్పచున్నారు ఈ హేతువులఁ బట్టిమాడఁగాఁ గూర్కొనాధుఁడు కొంతకాలము దేవుపలిలోనున్నాడను వాడుక సరియైనదని తోచుచున్నది ఇతఁ డపై వైతిశాఖలోఁజేరిన బ్రాహ్మణుఁడయ్యి వైష్ణవప్రపత్తిగలవాడై వైష్ణవగురువులయొద్ద శుశ్రూషచేసి విద్యాభ్యాస మొనర్చివాడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు అధ్యాత్మికవిద్యగురువులగు వెంకటాచార్యులు వారె యీతని సాహిత్యవిద్యాసంపాదకుఁ డాఁడు అందుచేయుండినోపుదురు ఇత నిప్పటికి రమారము 100 సంవత్సరములక్రిందటికాలమున నుండినవాడు విశాలపట్టణము 'శిష్యులమ్యాన్యుల' నందితనిఁగూర్చి యిట్లు చెప్పఁబడియున్నది "గోకులపాటి కూర్మన్న — ఈయన ఇప్పటికి 150 సంవత్సరములక్రిందట నుండెడవాడు విజయనగరసంస్థానికులైన మొదటియానందరాజుగా రియనకు పోషకులు మృత్యుంజయవిలాసమనే గ్రంథమును నియన రచించినాడు" పుట (132, 133)

*

*

*

*

కూర్మనాథకవిరచించిన గ్రంథములు — 1 మృత్యుంజయవిలాసము 2 సింహాద్రినాసింహశతకము 3 లక్ష్మీనారాయణసంవాదము (ప్రబంధము) 4 సుందరిమణిశతకము మొదలగునవి పై వానిలో మొదటిరెండును ముద్రితములై ప్రచారములోనున్నవి

మృత్యుంజయవిలాసము

ఇది యక్షగానము సూర్యశాస్త్రిసరుల గ్రంథము
 కవి వీని శృంగారనాటకము ప్రబంధవి శృంగారము
 న్నాటక ఇందికనయందఱకుఁ దెలిపిదియె ఇందు మొదట
 యాశ్వాసమునఁ బాఠ్యతిజనముమొదల లింగ్రునియాదమున
 నతనికలకు మచ్చిమఱవచ్చుట మొదలగునవి వర్ణించబడినవి
 రెండవయాశ్వాసము మృత్యుంజయ శివుని చూడమనునకుఁ
 జనుట శివునివ్రాత్రాత్రి, పార్వతిపరమేశ్వరుల పరిణ
 యోత్సవము, కుమారోదయము, తారకాసురవధ, మొదలగు
 నవి వర్ణితములు ఇది యక్షగానమై చు, నాంధ్రవాఙ్మయమం
 దుఁగల ప్రసిద్ధ ప్రబంధములతోఁ జెల్లవిధములఁ దులకూఁగుచు
 హృద్యములగు వర్ణనానిములతోఁగూడ చదవకులకొందము
 గలిగించుచున్నది కివేకీ గలనియసమాననాహితపటిమయు, సంగీ
 తకళావైదుష్యము నీ గ్రంథము వెల్లడిచేయుచున్నది కివి
 యభయభాషలయందుఁ జక్కిని పాంశిత్యముగలవాడైనయు,
 నతనికల్పనాకౌశల మతిమహిమమై కివత్వము ప్రబంధరీతుల
 ననుకరించుచున్నదినియు నీక్రిందిపద్యముల వలనఁదెలియనగును

ఉ నాయనుకూలభాగ్య సదనాయను సన్నిడనాడ నాయమా
 నాయను, నిన్నుఁ బాయగలనాయను నీవేతకోర్చుదాననే

• • నాయను, వేఱుసేయఁ దగునాయను నోమదసామజంపుగు
 న్నాయను, 'బల్క-వేమి పదనాయను నేబగదాననాయనున్'

౩ స్తనితారవార్భటిజనితాప భయవధూ
 జనతాస్వయం గ్రాహవినుతజనము
 కరకాంతధారా నికరికాంతమాక్తికా
 కరకాయమాన భాకారఘనము
 అవనిధర స్థలన్యవనిరబహు ఝరి,
 జవనాపత్తగిబివనవనము
 విపులావియస్మయ్య విపులాపరిపుర్య చప
 లాగ్రభితాహచపల మనము

జే అమితసన్యాసము మయాఘాన
 దనము పాంగమని విధానము జలప
 త గు భూదేవతగుం జల్లెడముచగుమం
 బ్రహ్మగినినించె అంతహర్షి కపుదనము

౪ అదియైకగ్రహాద ముగ్ధుల చౌరాలు
 కేవలంపాప గుణాల గొంతు
 లమిలమోదములు వాల్తాసి వజ్రపుగిన్నె
 నిశిఖాదజల్ల పన్నుటకుపై
 గగనమన్ పందిరి గట్టు మల్లెగుత్తి
 విష్ణుకదంబు పెన్వేలికళిము
 కౌటగంట గర్మమివ్వెదను వెండపల్లెంబు
 గగనసౌధాగ్రాబ్జకాంత కలశి

గీ కాలసురభూరుహము పండుగగనలక్ష్మి
 చేతిపూజెండు పాంధగర్వాతిశయము
 క్రుంగఁ గంతుఁడు వేయు'పిరంగి గుండు
 సుందరాకృతిఁ దగె నింగుచందరుండు

స మొగముఁజూచక యిల్లు వెగటుగావించుట
 యందమా ? యడిచికుచందమామ
 మనసునొ మెలఁగ చు మర్యాదదొలఁగించి
 మనసునొప్పితు రామచరిత
 ప్రసాదబంధుత్వంబుఁబాపి గాలిపిశాచి
 మనస్సొత్తి యెరురామలయపవన
 మాట మంచితంబుమాని యింతయెఱింగి
 పసుమరా గుంపక పాహుర

గీ తుమ్మెదపటంచు నెవనితోచునుండె
 దఱిమి ర్ముంకారము సెయఁ దగునెభ్రంగి
 నిలకంచాఖ్యఁ బులిపిచ్చియేలకెక
 రావరవేసెను స్వమానినిఖండి

సింహాద్రినారసింహశరణము

ఁవి ఈశతంముంకల్లుల క్రిందికారణముంజెప్పదురు
 18 శతాబ్దోద్భాగమున మరాటీలు పిండారీలు, తురుష్కులు
 మొదలగు కొల్లగాండ్లు శ్రీసింహచురువద్ద గడిప్రవేశించి,
 సర్వవిదముల నాదేవాయము మొదలగు పవిత్రస్థలములను

శాసించెయు సమయమునఁ గూర్చినాధకవి శత్రుసంహార మజ్జ
 తీంచి, దినిని వ్రాసెనట అసమయమునందఁ గలిగిన యు
 జడి యిట్లు వర్ణింపఁబడినది

సీ నికొండపై న్నెక్కు నియతుకాభివృత్తుల

గొట్టి నానావస్థబెట్టకుండ

గాంగదారాతీర కిలితమండలము

మద్యవాసముచేసి మలయకుండ

నీవంటశాలలో నిశ్చంకత మాంస

ఖండముర్రెండుగా వండుకుండ

నీగుడిఁబొచ్చి దుర్ముత్యగా మాంధులై

పరవధూలుల భంగపడుపకుం

పౌరుషంబునఁ దుఱకిలఁ బొడిఁబడుము

వేటకాడిల మెత్తినా వెళ్ల లెడి

మూఁడుకాళ్ల నడుగు నిర్మూలితాంహ

వైరిహరరంహ సింహాద్రి నారసంహ

సీ యవనేశుధాటికి నడిలి సర్వస్వమ్ము

విడిచి మందిరములు వెడలువారు

వెడలియుఁ దలదాఁచ వెరవేమిగానక

యడవుల నిగుమలఁబడెడివారు

పడియునెచ్చటఁ గూడ గుఱవఁగానకి

తమశిశువులతో వెరఁజెందువారు

వెందికొందముగుండఁ గాందిశీకతనభి

మానార్థమైదు ఖమూనువారు

నైరి యొక్కొక్క భార్యతో నవనిప్రజలు

అష్టమహిషులపై బదియాఱువేల

సతులతో నిపు వలసయెచ్చటికరిగెదు

వైదిహరరంహ సింహాద్రి నారసింహ

“నీరు హుక్కాపక్కడోరెగ్గదా” యని

యూతాగ్నుల నెత్తులఁపరుండ

“పాముధోనేకుతుంపానిలారే” యని

తివిరిశ్రోత్రయులమర్దింపకుండ

“ఘాసులారే అరేగాండా” యనుచు శిష్ట

తితులపై బడి వడిఁ దన్నుకుండ

“కులితీపకావ్యరేజలిదీ యటంచుమాఁ

రుఁగు మెడ వడిబట్టి త్రోయకుండ

బహులహాలా మదావిలపరుషయవన

రాజనిర్జింపు నీవంటిప్రభువుగల్గ

బ్రాహ్మణుల కిన్నిపాట్లు రారాదుగాదె

వైరి హరరంహసింహాద్రి గారసింహ

ఇట్లేబదియగువచిపద్యములు సెప్పునరికి భగవంతునిచేఁ
బంపఁబడినవోయన కేసవేలుగఁ దుమ్మెదలు చెురేఁగి కొల్ల
గాండ్రచుబొడిచి రక్తముద్రదావి చంపెనట కొందఱుచునిశాఖ

పట్టామువఱకుఁ దఱిమి యచ్చటనున్న మెట్టనొఁ జొచ్చి
 యదృశ్యమామెనఱట ఆమెట్టకు నిప్పటికిని “తుమ్మెదలమెట్ట”
 యనియేపేరు ఈసంగతులచు దేటపఱుచు పద్యములను రెంటి
 స్త్రీకిందఁ బొందుపఱుచుచున్నాను

స్త్రీ కారుణ్యదృష్టిచేగని మమ్మురక్షించి
 నీరజేక్షణ నిపు నేడుపంపఁ
 బారసీకులదండుపైఁ గొండలోనుండి
 గండుతుమ్మెదలు నుద్దండలీలఁ
 గల్పంతమున మిన్నుగప్పి బీకరిమైన
 కారుమేఘుంబులు గవిసినట్లు
 దాఁకిబారున రక్తిదారలు దోఁగఁగాఁ
 గఱచి నెత్తురుఁబొల్చి కండలెల్ల

గీ, నూఁది పడ నుక్కుమూతుల వాడిమెరసి
 చించి చెండాడి వధియించెఁ శ్రమముగను
 నొక్కొకనిఁ జుట్టముట్టి బల్మిక్కుటముగఁ
 వైరి హరరంహసింహుఁడ నారసింహ

గీ అరులఁ బరిమాచ్చి వైశాఖపురసమీప
 గిరిబిలంబున డాఁ బంభరములెల్ల
 నదిమొదల్ “తుమ్మెదలమెట్ట” యండ్రుదాని
 వైరిహరిరంహసింహుఁడ నారసింహ

ఆంధ్రవాక్యమును నలంకారముపై వెలయుచున్న ప్రసిద్ధ శతకములలోని 'వరాహలక్ష్మిశింషాశితక మగ్రస్థాన మా' మింపఁగగని నల్పముగాఁ బెప్పచచ్చును ఇక రెండ వదియగు "సుందరమణిశతకము నేటివఱకు నచ్చుపడలేదు మద రాసులోఁ బాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయములో నసమగ్రమగు నొకప్రతి 80 పద్యములుగలది యుండిని వివచ్చిని మా మిత్రులు శ్రీయుర ని యిందు పెక్కిత్రాప్రపంతులు బి ఎ గారు ఈశంకనులొని కొన్ని పద్యములను సంగ్రహించి 'కళింగదేశపు శిత చాఙ్మయము' అనుపేరితో తామువ్రాసిన వ్యాసమందుప యోగించియున్నారు ఆపద్యములనే మూడిపద్యములుగా నిండు గొండు పఱచుచున్నాను

ఉ శ్రీలలింగఁ బంద్రకఁ చెల్వె వెరుచు నన్వవెన్నెల్
గీలుకొంగ నంగజశిలముఖిరతి జెలంగుచున్న ని
లీకచుంగొరిగి నెలీకఖండి సమస్తహారం
బేసకన్న నెక్కుమని యెరు జుమి మది సుందరీమణి

ఉ సాసములారు నేర్పు కనుపైఁగలుచేసెను నేర్పు నామనం
పెట్టిగెను నేర్పు నెమ్మది నొకించు కొపముసేయు నేర్పు క్ర
మృణముఱిగండుతోడ బ్రతిమాలెను నెప్పు మనోజకెగొం
గుగెను నెప్పు నికె దగు గాదె తలంప గ సుందరీమణి

ఉ లెవనిస్య చంద్రుడచి ధీరగా ప్రతిభాస్తుతే దృశో
భావభవోత్పలాంబు రుహ బాణకడంబజయొస్తు సంతతం

తేవద స్య కోశలం ప్రచరాయస స్త్రిణాస్తటం
చేవచతింతు నికు ప్రమామగ ద్దేరి సుందరిమో

శిష్టాక్ష “మూన్యాల్” అందు జూపబడిన సమాచారమునుబట్టి మూతల 18 వర్షాల్లో గాములకుం జెందిన చాడై లోదము హరి చాడై లోష్మిచగిసింహకవి మొదలగువానికి సమకాలీను అగునట్లు గలదనుచున్నాము ఈవి ప్రచురణ 1790 సం॥ ప్రాంతము ల్లితేష దై యంశ గచ్చుచు

6 రేకపల్లి సోమప్పకవి

(క్రి. - 1720—1790 సం)

ఈతని వాచకపేరు కామప్పశాస్త్రి. ఈతడు వైదిక బ్రాహ్మ ఖండ సూర్యనారాయణసోమయాజి పుత్రుడు. బాంసు గోదావరీమంలములోని తాత్త్విపూడి ఈయనకు ముప్పదిసంవత్సరముల యీతని నీయతండ్రిగారు స్వగ్రామముగు తాత్త్విపూడిలో ద్విగార గడివనందున సకుటుంబముగా సత్యవరమునకుఁ గాపురము పెప్పిపోవచ్చి సత్యవరము విశాఖ పట్టణమండలములో 'దాండనిదీ' తరమున 'దానికి' రెండు మైళ్ళిదూరములోనున్నది ప్రస్తుతమున గయ్యది చిన్నపల్లెగా నున్నచు సోమప్పశాస్త్రి కాలమున శ్రీ కాకిర్లపూడివారికి రాజధానియై యుండెను. అసిములలో గాకర్లపూడివారిలో నొక కుటుంబము సత్యవరములోను, మఱియొకకుటుంబము "మేళుపాక" లోను వేలొక కుటుంబమువారు "అనకాపల్లిలోను" రాజ్యము చేయుచుండినట్లుగఁ గనఁబడుచున్నది.

సోమప్పకవి కాలనిర్ణయమును సులభముగాఁ జేయవచ్చును. ఈతడు సుప్రసిద్ధుడగు అడిదము సూరకవికి సమకాలీనుఁడను ప్రబలప్రతిస్పర్ధియునై యుండెను అడిదము సూరకవి 18 వ శతాబ్దాంతభాగమున క్రీ. శివయనగరసంస్థానము హస్తానకవిగారుండినట్లుగనిదర్శనములు పెక్కులుగలవు కావున ని సోమప్పకవిగూడ చదియేకాలముననున్నవాడని మనము

నిచ్చియింపవచ్చును ఈయిరువురకవీశ్వరుల స్పర్ధవిషయికసమాచారమును గూర్చి యిళముంగు వ్రాయుచున్నాడన, గాన నిచట ముచ్చటెంపమానితిని

ఆనాడు సత్యవరములో రాజ్యముచేయుచున్న శ్రీ కాకర్లపూడి గోపాలరాయపాయకరావు (పాయకరావనగా యుద్ధమునందుండువాడనియర్థము)గారు సోమప్పకవి కాశ్రయమిచ్చి యాయనను దమ యాస్థానపండితునిగాఁగొని మాయముఁగొనఁగి యాకుటుంబము నాదరించి సత్యవరమునందె నిలిపిరి అప్పటికి సోమప్పశాస్త్రి తర్కవ్యాకరణములయంద ను, వేదములందును గొప్ప పండిత్యముగలవాఁడైయుండెను, గాని యాదినములలో రాజులు ముఖ్యముగ నాదరించుచువచ్చిన తెలుఁగుకవిత్వము నందుఁ బ్రవేశమెవ్వయు లేకుండనుండెను అందుచే నాతఁడు వెలివెల గౌతమరాజును నాంధ్రపండితకవియొద్ద లక్షణగ్రంథములు మొదలగునవి చదివి కవిత్వముచెప్పు నభ్యాసము నచిరకాలములోనే యలవరచుకొనెను ఇతఁ డాస్థానపండితుఁడుగా నున్నకాలమున శాసంపూడి తిమ్మకవి యనునాతఁ డాస్థానకవిగా నుండెను గోపాలరాయఁగారికి వికి దోసలపా డనునగ్రహారము

Tradition has it that the man from whom the place is named was one Kakarlapudi Appularaju of Chandanadu in this taluk who was granted for service at Hyderabad the title of Payakalao 'Fore most in battle' and the estates of Anikupalli and Satyavaram in this taluk" (Vizagapatam Gazette P P 312 Chapter XV)

నిచ్చి చాల కారవింద ను వచ్చి సోమప్పకవి పండితుఁడుగాఁ
బ్రవేశించిఁ కొలఁదికొఱమునకె తిమ్మ నిగాడు స్వర్గసులైరి
ఆయనకుటఁబములో నాస్థానకివిపదవి నిధిప్తిప నర్హు లెవ్వరును
లేకయుండిరి ఆకొఱముచేత రాజుగారు సోమప్పకవినిఁ దమ
యాస్థానకివిగాఁ జేసి యొకయిగ్రహరిమునుగూడ దయచేసిరి

సోమప్పశాస్త్రీనిగూఁచి కొన్నిచిత్రమైనకథలు చెప్పు
దురు వానిగూఁ గొన్నింటిని నివల వ్రాయుచున్నాఁడను —
సోమప్పకవి లొంబదిసంవత్సరము లరు బై గా జీవించెనివాడుక
ఆయనకు మూడు వివాహములైనవి అందులోఁ గడపటిపెండ్లి
యఱువనియేండ్ర వయసున జూఁగెను వివాహముచేసికొని పెండ్లి
కుమార్తెను పెంటఁబెట్టుకొని రాజదర్శనార్థము కొటకొనికి
వెళ్లగా రాణగారు “తాలిగారూ ! పెండ్లికూతురుపేరేమిటి” అని
అడుగఁగాఁ బెండ్లికూతురిపేరు పాపమ్మయటచే యుక్తిపరుడగు
సోమప్పశాస్త్రీ ‘చెప్పితెపాపమా’ అని శ్రీరాణిగారి ప్రశ్న
మును గడుస్తఁపముగాఁ దప్పించుకొనెను పిదప వళాగ్రపుచెక్క
లుపెట్టి తాంబూలమిప్పించి పెండ్లికుమార్తెచేతఁదమంపాకులు
చుట్టించి యాముసలిపెండ్లికొఱకును దాంబూలము పెసెకొ
నమని కోరిగఁగఁ ఒండ్లన్నియుఁబోయి బొసివాఁడై యున్న యీ
వృద్ధవరుఁడు వళాగ్రపుచెక్క నమలలేక దిక్కులు చూడమొద
లువెట్టెను అప్పుడు రాణగారు — “తాలిగారూ ! నూరిప్పిం
తుమా” యని నవ్వుచు నడుగఁగా, “అమ్మా తమరు నూరిప్పిం

చితే మిగతా షడశా రెండ్రిస్తారు" అని చమత్కారముగాఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను యుక్తియుక్తమగు నతనివాక్యములు రాణి గారు మొదలగు నచ్చట శ్రీజనము నెంతయు నలరించెనని వేఱుగఁ జెప్పవలెనా?

ఒకప్పు డేదోకారణముచేత సోమప్పకవిమీఁద జమిం దారువానికి ననుగ్రహము నప్పినది అంత నాతఁడు శ్రీనిజయ నగరమువెల్లి మహారాజావారి యగ్రజుఁగురు దినాచునగు శ్రీ సీతారామరాజుగారిని, తనకు వారితోఁగల పూర్వపరిచయ బలముననాశ్రయించి మహారాజావారి దర్శనలాభముగాంచెను ఆదినము శ్రావణశుద్ధసార్దశు రాజసభ పండితులతోను, కవులతోను నిండియుండెను వేదశాస్త్రరేత్తలగు పండితులు మహారా నకుఁ గూర్చివైపునను, కవు లెడమవైపునను గూర్చుండి యుండి సోమప్పకవి సత్యవరములో నాస్థానకవిగానుండివచ్చిన వాఁడగుటచేఁ గవులతోఁ గలసియుండెను ఆశీర్వాచనసమయ ముం గుఁ బండితులందఱు వేదమంత్రములచేతను, కవులు షడ్య ములచేతను మహారాజు నాశీర్వాదించిరి సోమప్పశాస్త్రీ తానుఁ గవులతోఁ గలిసి కూర్చుండియున్నను వేదమంత్రమూలముగా నాశీర్వాదించెను మహారాజుగా రెంతయు నాశ్చర్యమును సంతోషమును బొంది, సోమప్పకవినిఁ గుడిప్రక్కను గూర్చుండఁజేసి యంతనికి శాలుక్షోడాల నొసఁగి సత్కరించిరట నాటిస్థభ ముగిసిపిదప మనశాస్త్రీగా రింటికివెల్లిపోవుచుండగాఁ గోట గమ్మమునొడ్డ నొకభద్రా జాతనిఁ జూచి —

కం అప్ప! చకవలీ సో
మప్ప! విబుధాశిశి యమృతపుష్పా!
బహు నికివిశలు చె
న్నప్పలకు సాటివచ్చునౌ భళిరుగున్

అని చదవగా సోమప్పకవి గా చెప్పడే బహుమానముగఁ బొందిన శాలువాడా నాధిక్రూణన కిచ్చివెసెను అసమాచార మెట్లో మహారాజాచారిక విశదముకాఁగా మరునాటి రాజసభలో వారు “సోమప్పశాస్త్రీ మేముచేసిన బహుమానము కోరిదేవిడి దాటలేదట” అన “మహాప్రభూ! యెలినవారి యీవి యీదేవిడియెకాదు సప్తసముద్రములు దాటినది” అని శాస్త్రీ ప్రత్యుత్తరమియ సరసుఁడు నావిజయరామగజపతిమహారాజావ్యాచమత్కృతి కెంతయుసంతసించి క్షోక శాలువాడారు సోమప్పశాస్త్రీ కిప్పించి యినేకితలు నానె గౌరవించెను ఇట్లాతఁ డాటువెలలకాలము విజయనగరాస్థానముననుండి మగుడఁ దనయేలికలకు ననుగ్రహమురాఁగా సత్యవరమునకు వెల్లిపోయి తన జీవితశ్రేషులు అచ్చటనే గడపెను

అడిదము సూగకివియు ని సోమప్పశాస్త్రీయు సమకాలీనులనియుఁ బ్రతిస్పర్ధులనియు వ్రాసయున్నాడను ‘యాచకౌ యాచితశ్శత్రు’ అనువాక్యము వీరిపట్ల సార్థకమైనది ఈర్ష్యచే వీరొకరి నొక రెత్తిపొడుచుకొనుచుఁ బెప్పించద్యములఁగొన్నింటి నిచటఁ బొందుపఱచుచున్నాడను

సూరకవి —

కం తెలుఁగుకవిత్వపుమర్మము
కలనెఱుఁగని శుష్కతర్కకర్మశమతికిన్
దెలిసె నొకించుకించుక
వెలివెలగాత్తుకృపఁ గవిత్వపుజాడల్

సోమప్పకవి —

తే గీ తర్కకర్మశబ్దబుద్ధలై తగినపరి
కేమసాధ్యమటంచు నూహింపరాదె ?
తెలుగుముక్తిలు నాల్గెమఱెలిసి తాము
కవుల మనుకొన్న వెఱిపాడఁగట్లు మదిని

సూరకవి —

కం ఏమేమో శాస్త్రంబులు
తామిక్కిలి సతికింట సతకనీ కవితా
సావర్థ్యము నెన్నఁగ
సోమాని బృంభణముగలదె ? సూరునియెగుటన్

సోమప్పకవి —

తే గీ సోమశర్దార్థమెఱుఁగని శురవగుట
వదలితివిగాని సూరుని రదనపాళి
రాలఁదన్నిన సోముని లీలఁదెలియ
వైతి నీగుట్లు బయలగుననుచుఁగుకవి!

సూరకవి — సీసమాలిక

తప్పెడంతవిభూతి పెట్టి తాతలనాటి
 కుండలాల్ వీనులగునిసియాడ
 మైలగ్రక్కెగుశాలు మడతలు నెరిసిన
 బొడిమిజ్జలమీదఁ బొసఁగజుట్టి
 ప్రాతనీరుంగావి పంచెలు * / * *
 గనుపింపఁగాడొల్లు కిచ్చుగట్టి
 యంగవస్త్రంబుల నతికికుట్టిసయట్టి
 దుప్పలు పైఁ గప్పి తుదలుచినిగి
 నట్టి పుస్తకములకిట్టలు చంకలోఁ
 బెట్టి విషంబులు విదులుకొనుచుఁ
 బలుగాకిముండబిడ్డలు శిష్యులని కొంద
 అపచారముల్ సేయుచుండగా స్వ
 యంపాకినిష్టులమని వంటగావించి
 పదిదినంబుల కొక్క పట్టుబట్టి
 సంగీతసాహిత్య సరసవిద్యలవారి
 పాఠిటిభూతాల పగిదిదచరి
 యెంతచ్చుని శ్లోక మేని పద్యంబేని
 రసమెఱుంగక ముష్కరతవహించి
 యితఁడు పండితుఁగాఁ డితఁడు తార్కికుఁడుగాఁ
 డితఁడు శాబ్దికుఁడుగాఁ డితఁడుసత్త్వి

యారసజ్ఞండుగాఁ వనియల్కనామచు
 ఘనవిత్తిహరణమమ్మర్కంబగుచుఁ
 బరఁగు దుష్పండితబ్రహ్మరాక్షసులచేఁ
 గవితారసజ్ఞతకట్టువడియె

గీ కాన నెరితిఁజూచెదో కరుణ మాదృ
 శులకవిత్వ మేరితిని సూటిఁజెసి
 రక్షజేసెదో ? నివు మారక్షకుఁడవు
 జానకీరామ ! దేవతాసార్వభౌమ !

అంత సోమకివి గడుసఁయు లోకజ్ఞండునగు సూరకవి
 వలనఁ దనకుఁగలిగిన యోటమికి దు ఖతుఁడై భారతీదేవి నుద్దే
 శించి యిట్లు చెప్పెను

కం జిలిబిలిపలుకులవెలఁదీ !

పలుగాకి నకారగృహి పాలైతిగదే
 ఇలలొ వై దికవిద్య
 త్తిలకంబులకేమి దిక్కు

ఇట్టి వింకను గొన్ని పద్యములు గలవుగాని గ్రంథ విస్తర
 వ్రాయమానితిని ఈవాద ప్రతివాదము లెల్లున్నను
 దనకంటె సుకుమారముగను, మనోహరముగను సూరకవి, కవి
 త్వము చెప్పుసామర్థ్యముకలవాఁడని సోమపుత్రాస్త్రి గుర్తించి
 యుండినట్టగఁ గనబడు చున్నది ఈక్రిందిపద్యమును దిల
 కింపుడు

మ కనవృత్తుల్ గుణముల్ గణించవలంకారంబులున శతులున్
 ఘనవాక్యార్థిషదార్థ సంగతు లెఱుంగి న్నేరకే యూరకం
 పునఃబాంధికులై రి కొందఱుకివల్ పువ్యైర్వ్యగలభ్యతే
 యనువాక్యంబుప్రమామయ్యెనిపుడహా! చిత్రమిథ్యాయుణి -
 (రుక్మవతిపరిణయము 1 ఆస్వాత్మ్యాది)

సోమప్పశాస్త్రీ - సంవత్సరములకుఁ బైఁగా జవించి
 యుండెన విూడఁ బెప్పియుంటిని ఈయను వృద్ధాప్యము
 వచ్చునరికి నెయన పోషకుల శ్రీ కాకిర పూడి గోపాలరాయ
 శింగారుచు, వారి సోదరులగు రామభద్రపాయశరాయణిం
 గారును, దరువాత రాజ్యమునకు వచ్చి అప్పలపాయశరాయ
 ణింగారును గతించిరి రాణులు మాత్రము కోటలోనే నివసించు
 చు రాజ్యము చూచుకొనుచుండిరి పిదపఁ గొంతకాలమునకె
 యీసత్యమ చూచునాడు ప్రబలులై విశాలమగు రాజ్యము
 గలగి చిన్న జమీందారులను దమకు సామంతులుగఁజేసి
 కొని మహావైభవముతోఁ బరిపాలింపుమింఁగిన శ్రీ విజయనగర
 పురాధీశులగు పూసపాటి మహారాజులకు న్వాధినమైనట్లు
 తెలియవచ్చుచున్నది

The Rajah agreed at the time to disband his troops except certain Rajaputs, who belonged to his own clan and in 1766 he was formally ordered to remove his forces and was granted a new lease at the enhanced peshkush of nine lakhs recommended by the committee his Zamin lari being however increased by the addition of the Estates of Anaka palli Uratla and Satyavaram" (Chapter 11 P P 50, Vizagapatam Gazetter)

ఇక సోమప్పశాస్త్రి గ్రంథరచన, కవితవ్వము మొదలగు వానిగూర్చి కొంచెము ముచ్చటించవలసియున్నది ఈ కవితవ్వ రునిగూర్చి విశాఖపట్టణము “శిష్టస్థమ్యాన్యూల్” అను గ్రంథమిట్లు నుడివచ్చుచున్నది

చెకడల్లిసోమప్ప — “యీజిల్లాలోనున్న అనకాపల్లి సత్యవతిమతా నాకాల పూర్వపురాజుగారి సభలో ౧౨౦ సంవత్సరములక్రిందట యీయగు యండేవారు ఈయన ప్రహ్వ మ్నూర్మదయకుఁ గ్రంగము చెప్పినాఁడా శ్రీకృష్ణమూర్తివానికి రుక్మిణీదేవికి కుమారుడైన ప్రహ్వయుని జన్మజ్యోతింతమందలో జన్మబడినది ప్రహ్వయుని మననదును వకరేయని యందరు రుక్మిణీదేవి పుణ్యయమనెడి నొకగ్రంథమకూడ నాయు చెప్పినాఁడు పయగచెప్పి ప్రహ్వయుడికి రుక్మవతికి జరిగిన వివాహము కథ యంతలో వర్ణించబడియున్నది” కార్తిక చంద్రగారి యిట్లు గ్రంథమునకు “విజాపురపు కోదండ రావుపంతులువారి లఘుమాపు ౨ 133” ఇతఁడు రచించిన రుక్మ వతీహరియమను నాంధ్రప్రబంధము నాకు సంపూర్ణముగా లభింపలేదు లభించిన భాగమునుండి కవితాభారణి తెలియుటకుఁగాఁ గొన్ని పద్యము లిందఁ బొందు పఱుపఁ బడినవి రుక్మవతిహరిణయనుండల వస్తువు రుక్మిణీసోదరుడగు రుక్మియొక్క పుత్రికారత్నమగు రుక్మసతిని రుక్మిణీ శ్రీకృష్ణులనందనుడగు ప్రహ్వయునకిచ్చి, చేసినవివాహమహోత్సవకథ సోమప్ప

శాస్త్రీ గొప్పపండితుడేగాని కవిత్వమునం దెక్కుడు ప్రజ్ఞ
కలవాఁడుగాఁ గన్పట్టఁడు విశేషించి యాధునికప్రబంధకవులలో
నగ్రస్థానము నధిష్ఠించిన తనప్రతిస్పర్ధి అడిదము సూరకవికి
గవితావిషయమున సాటి కాజాలఁడు పారకమహాశయులకుఁ
దారతమృపరిశీలనార్ద ముపయోగించు నను తలంపుతో రుక్మ
వతీపరిణయములోని బద్ధ్యములతోఁబాటు సూరకవికృతకవిజన
రంజనమునుండిగూడ నొకేసందర్భముగల పద్యముల నిచట ను
దాహరించుచున్నాను ఇంక నీరుక్మవతీపరిణయమందలి కృత్యా
దిలో నొకవిశేషము గాననగును సాధారణముగాఁ దెనుఁగు
కావ్యముల యవతారికలోఁ గృతికర్తలు సంస్కృతాంధ్రకవు
లనుమాత్రము స్తుతించుటగలదు ఈగ్రంథమునందట్టి కవిస్తుతి
తోఁబాటు శాస్త్రప్రవర్తకమహర్షి సంస్మరణముఁగూడ నున్న
ది ఇయ్యది యఖండసాహితీపరుఁడగు నీతనిశాస్త్ర పాండిత్యా
భిమానమును వెల్లడించుచున్నది ఈ క్రిందిపద్యములను దిల
కింపుఁడు

ఉ ఆదరమొప్ప పాశినికి నానతిచేసి తదీయశాస్త్ర మి

మ్రేదిని భాతిచెంద నెలమిన్ బ్రకటాత్మసహస్రవక్త) సం

వాదముచేసి వాణికసవద్యవిలాసముగల్గఁజేయు వ్య

• త్వాదితశబ్దమంజరి పతాజలి నంజలిచేసి మ్రొక్కెదన్

1 ఆశ్వా కృత్యాది

సోమప్పకవి కివిత్యము మూఁడుపాళ్లు సంస్కృతము
ఒకపాలు తెలుఁగు రుక్మవతిపరిణయములోని యీ క్రిందిపద్య
ము లాతని కవితాదొరణినిఁ దెటపఱుపఁగలవు

పురవర్ణనాదికము

చ జలదము తత్పురకనకిసాధ సతీతను విచ్చుజు చి చం
చలులని యెగవారిలకచంబులతోఁ గలహించునంచు మే
డలఁ బడవైవకెను లకటా ! యనితెక్కలఁ గాలిగూర్పఁగా
దొలఁగెనునాఁగనయ్యఁగుధూషమువెప్పు జాలకంబుల
(సోమప్పకవి)

మ అతులోతాహములుప్పతిల్ల నికటోద్యానంబులంబొల్పుకే
కిరతుల్వీటను జిత్రనర్తకళా కెళిన్విజృంభించు భ
వ్యతరాభ్రంకమరత్న సాధపటలీవాతాయనవ్రాత ని
ర్గతకాలాగరుధూషధూమ్యలుమొయిల్ గానెంచియెల్లప్పుడు
సూరకవి — (కవిజరంజనము 1 ఆశ్వా)

ఉ అప్పరిలీలసాధములయందు సృపాత్మజలొక్కరొక్కరు
దప్పమటంచు నొడ్డుమనుదాఁటఁగ నొక్కనిచే కటారియా
యుప్పరివీధినున్న శశి నక్కునఁ దాకెనొ గాకయున్నఁ జె
ల్వొప్పెడిమేన మచ్చయొకటొందఁగ నేటికిఁ గల్వరేనికి
(సోమప్పకవి)

ప అమరద్వీపవతీపయోవిహరణప్రాంచత్సరస్త్రిల వ
 బ్రమయీభంకషమంటపాగ్రముల నిచ్చల్ క్షేణగావించు త
 ద్రమణీవారము వేర నేరుపటుప న్నాదంచుగా దివ్యరా
 జముఖివానికిఁ దమ్మిమాలి యనిమేషత్వంబు గావించుటల్.
 (సూరకవి)

కా ఉద్యన్యాలదివాకరప్రతిముఁబ) స్యమ్నాఖ్యునిబ్బలుని
 సద్యోహతివేక్షణానలశియా సంత్యక్తపూర్వాంగుడే
 తిద్యోగాంతనవీచవిగ్రహుఁడు కందర్పుంకు వీడెంచు దు
 ఘ్నోద్యోగంబునశంబరాఖ్యదనుజుం డూహించిమాయాగతిఁ
 (రుక్మ 2 ఆశ్వా)

స్తాలీపులాకన్యాయముగఁ గవితాశైలి పరీక్షించుట
 శుదాహృతపద్యములు చాలునని తలఁచి యింతటితో విరమించు
 మన్నాడను

ఇతఁమీఁదఁ జెప్పియున్నరీతిగ సత్యవరరాజ్య మంత
 రింపఁగా మఱి రెండుసంవత్సరములకుఁబిమ్మట ననఁగా ౧౭౯౦
 సంవత్సరప్రాంతమున సోమప్పకవి సన్యసించి సిద్ధిపాండెనని
 తెలియుచున్నది

7 కొట్ట బాలకవి

(క్రీ శ 1730—1790)

ఇతని నిజనామము వెంకటేశ్వరులు ఇతఁడు తెలుగాణ్య శాఖకుఁబెందిన వైదికబ్రాహ్మణుఁడు కాశికనోత్రజుఁడు సోమ నార్య పుత్రుఁడు వివాసస్థలము విశాఖపట్టణమండలములో రాజామునకుదగ్గఱగానున్న యిలంగనాయుఁలపల్లె ఈ గ్రామము కొట్టవాఁకి శ్రీ చొబ్బిలిపురాధిశులు అగ్రహారముగ దయచేసినందున, బాలకవికిఁ బూర్వమును దరువాతనుఁగూడ నీవంశజులచ్చటనే కాపురముండియున్నారు

బాలకవి బాల్యము విద్యాభ్యాసము మొదిలగువానిని గూర్చిన సమాచారమేమియుఁ దెలియరాకున్నది కొట్టవారి వంశము పండితవంశమైన కారణముచేత నీతఁడు తాతదండ్రుల యొద్ద విద్యాభ్యాస మొనర్చియుండెనని వ్యవసాయము వచ్చును ఈతని పిరుదనామము “బాలకవి” అనుదానినిబట్టి యీతఁడు పిన్ననాఁడే సరసముగు కవిత్వము చెప్పఁగలవాఁడై పెద్దలచే మెప్పువడిసిననాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు ఇతఁడు పెద్దవాఁడై ప్రాథమికవియోచవిదపఁగూడ బాలకవినామము వీనిని వినువకుండెను

బాలకవి కాలనిర్ణయము సులభముగాఁ జెయవచ్చును . ఇతఁడు సుప్రసిద్ధాంధ్రకవిశిఖరుఁడగు నడిదము సూరకవి సమ

కాలీకుడును, మిత్రులైనైయును ఈక్రంది రెండుపద్యములును మీదివిషయమునకు నాత్యమగుచున్నవి

బాలకవి —

కం అంతా కవులము గామా ?

అంతింతో పద్యమైన నల్లగలేమా ?

దంతివి నీతో సమమా ?

కాంతాసుమబాణ ! సూరకవి ! నెఱజూణా !

ఇ బ్రాజున్నిరసించి సత్కృతులు చెప్పంబూచుచో మేటియై చట్రాతింబలెనున్న వానికిని నిచ్చుల్ దెల్పి బుట్టించునే కుట్రల్ సేయని సత్యసంధుడని లోకులెచ్చవర్తించు నీ కొటా గాలకవిందు శైఖరుడుమాకుంబూఁడెల్లప్పుడున్
(సూరకవి)

సూరకవి క్రీ శ 1720 సం॥ర ప్రాంతమున జననమొంది 1780 సంవత్సరప్రార్థితమున గిర్తిశేషుఁడయ్యెను సూరకవికంటె వయస్సున జన్నవాఁడని బాలకవి 1730-1790 మధ్యకాలమున నుండుండవచ్చును

బాలకవి పితృత్వార్జితమగు మావసతివలనవచ్చు నాదాయముచేత జనము గదవకకాఁబోలు కవితావృత్తిచే దేశాటనము గూడఁ జేయుచుఁ గాలక్షేపము చేయుదుండెడివాఁడు కొలఁది ఘండి శిష్యులను వెంటఁబెట్టికొని, పర్యటనము సలుపుచుండెడువాడనియు శిష్యుఁడై స్వయంపాకముచేసికొని భుజించునియు

మముగలవాడనియు మన మీక్రిందిపద్యమువల దెలిసికొన
వచ్చును

= చేకొని యాచకత్వమునఁజేసె సమస్తదిగంతరానికిన్
బోకయు రాకిదిదది బుద్ధిఁగల్గిన మోసమై స్వయం
పాకిపు నిష్ఠయంచుఁ బ్రతిబంధకి మొక్కిటిఁ దెచ్చికొంటి నే
నాఁటికోర్వి ఎంట కనవ ద్దండ శిష్యులఁ గూడిరారు “తా
హాకిల” హాచుగాని కొననా గొందిము గోరవ దిశ్యరా!

ఇతఁడు తన దేశాటములో నాశుకవిత్వప్రదర్శననామ
ర్థముచే బొంది విజయముగూర్చిన సమాచార మొకదాని
లోక విట్లు నడుపుచున్నది పాలకొండది వీరభుట్ట మనుగ్రా
మమునకు వర్షాశననిమిత్త మొకప్పుడు బాలకవి నెల్లియుండెను
“అక్కడ పర్వతాలు” అనుపెరుగల కోమటికవి యొకఁడెను
అతఁడు తనశ్చేని నెదురైకిని నెఱుఁగనివాఁడై తనబాలపుఁబ్రసిద్ధి
కవిశ్వరులఁగూడ ధిక్కరించుచుండువాఁడు అమాయకుఁడను
వేమోంబరములులేని శుద్ధస్రొత్రియుఁడనునగు బాలకవి పండి
తమృత్యువై శ్రీకివి ధిక్కరింపులకు లోనై యుండెను గ్రామము
లోనివారు కొందఱు పర్వతాలుపక్షమునను గొందఱు బాలకవి
పక్షముననుండి, యీకివీశ్వోద్యయమునకుఁ గవిత్వప్రదర్శన
మునఁ బోటిపరీక్షఁబెట్టి దైవయోగముచే నానాటికి బాల
కవిమిత్రుఁడగు సూరకవి యాగ్రామమునకు రాఁదట్టింపఁచెను
అంత నాకోమటికవి బాలకవిని జయించుటకన్న సూరకవిని

జయించుటయే తనకు సద్ది ప్రభావితే గలదను నుద్దేశముతో
నానాభాషామయి లిద్దిగు తెలుగు ప్రతికములైయుండుట తనకోరిక
నని సస్యముతో నుండు వారిండుల అంగీకరించిరి గ్రామము
యొని పెద్దలచురుషము గివెత్తవద్యున మారంబమాయెను
వృష్ణార్జునువలె సూర్యుని గాలవిగాల్గి తమ కివితా సామర్థ్య
ము పెల్లెనుముల్లుగా నాముయొని పవ్యమును సెప్పి సభ్యు
లకు మోదింబును ప్రతికియి పెరిం బుల గలిగించిరి పాపము!
హస్తాలు ఎదిగెల్లెను ఆవిశ్వద్విమముతో సాటికాంబాలక
సస్య పరిహాసమునకు గాత్రులై సంపూర్ణముగ సపజయ
మొందెను ఈవితాయుధముచుగూర్చి సూరకివి చాటు
పద్యము నిరట చుదానాంను చున్నాడను

ఆ నె 'సగుని కొగలుమీడి హరియున్నచందాన

సూరకివి వరేఖ్యుడోగగూడు

కొట బాలకవి యకుంఠ నాథ టికి

హస్తాలుగాఁగు వారిపోయె

ఈకివికి మారుశితాండ మనఁ జాలబ్రీతియట అం
దుచే వ్యయప్రమాసములను సరకుగొనక మంచి మామిడి
పండ్లను నెఁరించి లాండ్ర పోయించి, యింటిమండములో
నాతాండ్ర పోసిన చదిరల నెండఁబెట్టఁ గాకులు దానిని జకా
దకలుచేసి కలివరుసకు గోపమును నెదమును గలిగించు చుం
డెను అంత సతమ పుగాకులగు నీయేకాక్షులను నిర్జింప

సాధనముగానక తన కవితయె శరణునుకొని వాటపైఁ బద్య
బాణములఁ బ్రయోగించు చుండువాడట ఆశ్చర్యము ! ఆప
ద్యములు చెప్పినాటనుండియుఁ గావులు కొల్లవారి యింట
వాకిట పెరుట మానుకొనెనట ఇటులనే యెఱులరాముడి
భరింపనోపక యెలకలపైఁ బద్యముల నెక్కి మాగాది నివారిం
చేసికొనెనట ఆపద్యముల నీటఁ బొంద షఱచుచున్నాడను

ఈ నీకుటిలత్వము నిష్ఠువనేరవు తిట్టెదఁ, దాండ్రఁదైకొనన్
రాకు, పరాకుచేనయి రాకు, విరాగఁ దెచ్చుకొమ్మ, నా
వాకులు దప్ప వారియధృవంబుగొమ్మ మంబులొన యో
కాకిమ ! నీకుఁ దెల్పెదఁ ఎకాకొరింపకు నేఁ గవీంద్రుఁడన్

చ ఎలుకలు పందికొక్కులును నేవున గోడల గాదె మూలలన్
కలుగులువెల్లోఁగ నియెఁగందులునువ్వలుఁగాయగూరలున్
బాలయఁగఁ దిట్టెదఁ బయికిఁ బోవనిల్చిన జాములోపలన్
బలుకులుగావు బాలివి వాక్కులు కంకళ బాణజాలముల్

మీఁదనుడిగిన గాకమూషముల బాధానివారణవృత్తాం
తము విస్రంభపాత్రమైనను గాక్షును పద్యరచనాసమాచారి
రము విధ్య కాఁరద కదా ! ట్టి నక్షిపామర్థముల కిలిగి ప్ర
సిద్ధిగాంచిన కవివరు లనేకలు మనకుఁ గ్కతపరిచయులే కాట్టి
ఈకవివరుని కవితాక్షణ్ణ యమోఘమై నుండిన నుండవచ్చును

బాలకవి కొన్ని శతములు, బ్రబంధములును పెప్పె
నని ప్రబలము న నాకు కలసి, గాని మిది యెవరియ నుపక
గానరాకున్నది ఇతని కృతులలో నెల్ల భల్లాణచరిత్రము' అను
ప్రబంధము మిక్కిలి యెన్నికియైదని చెప్పవచ్చుగాని యది
నామమాత్రావశిష్టమనదగా నున్నది కవివంశజులకూడ నీతని
కృతులను చూచి తగిల సమాచారియు నిజమైనచారైయుంట
యెంతయు శోచనీయము ఈనామ ననగా రెండుసంవత్సర
ములక్రిందట మామిత్రులును శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయనగర మహా
రాజువారి యాస్థానకవులు నగు మ రా బొగరాజు నారా
యణమూర్తిపంతులుగాగు "ఓరియంటల్" లైబ్రరీలోని యము
ద్రితగ్రంథజాలముఁ బరిశీలించుచుండ నాకస్మగముగ నీ బాలకవి
విరచితమగు విమలాంగీపరిణయమును ప్రబంధము (రెండవశ్వా
సములు మాత్రము గలది) చూచి దాని నంతయు నామూలా
గ్రముగఁ జదివి ఆవిషయములను గ్రొడకరించి యీ "కాలేషీ
మాగ్జిను'లోఁ కృతివిమర్శనరూపమునఁ జిన్నవ్యాసమునువ్రాసి
యాంధ్రలోకముయొక్క గృతజ్ఞతకుఁ బాత్రురైరి శ్రీ నారా
యణమూర్తిగారి వ్యాసములోని విషయమునే గొన్నిటిని
కొని యిందు పయోగించుకొను మున్నాడను

"విమలాంగీపరిణయము" శృంగార రసప్రబంధము ఇం
దేలికధ సాకేతపురాధీశుడగు మాంధాత్య చరిత్రము ఇందుఁ
బ్రధమాశ్వాసమున గ్రీష్మఋతువర్ణనము, మాంధాత్యనుద్యాన

వనవిహారము, మృగయులవచ్చి ప్రభువగు నాతనికి కానుక
 లప్పించుట వృక్షాధి మాన్పుటకుఁ దగిన పరివారముతో
 నారాజు హిమగిరిప్రాంతారణ్యమునకు వేటకై నాగిపోవుట,
 హిమగిరి వర్ణసము మొదలగు వి చెప్పఁబడినవి ద్వితీయాశ్వా
 సమున — మాంధాత నిండు కొలువుండుట, కుంతలదేశమునుండి
 చిత్రకాగులు వచ్చి తమ చిత్రపటములను నతనికిఁజూపుట,
 తేఁదను సమృద్ధిను, రాచిత్రపటములను గొనియూట, పిదప
 సతిఁడు చిత్రకారులతో మంతనముండుట, వారు తమ తేని
 యాసతిపై నాతని పుత్రికై వరుని రన్వేషించునిమిత్తిము వచ్చి
 నట్టిగ రాజునకుఁ దెలుపుట, రాజకుమారికాసాందర్యాది
 వర్ణనను, ఆతఁడత్రపమును రాజు గనుఁగొని యతని చిత్ర
 పటమును చిత్రకారుల కొనఁగుట, మాంధాత విమలాంగియం
 కు లగ్నమొప్పుకొనఁ కాలకుఁ గలపుట, చిత్రకారులు మాం
 ధాగ్రచిత్రపటమును దమతేని కొనఁగుట, దాని తేఁడు కూతు
 నకుఁ బంపుట, ఆతఁడ మాంధాతయందు వలపుగొనుట, విరహ
 పాకాపము శిశుకోపచారములు, వనవిహారము, జలక్రీడ మొద
 లగు వి యభివర్ణింపఁబడినవి అనంతర కథాభాగము కొఱవడి
 యుండుట మిగుల విచారకరమైన సంగతి ఈయసంపూర్ణగ్రంథ
 మైనను దొరతనమనారు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమం
 గ భద్రపటవి యాకవిపేరు మాసిపోకుండఁ జేసినందులకు
 నెంతయు సంతోషపడసి యున్నది

బాలంవికి నభయభాషించు రూఁ జక్కని పాండిత్యము కలదు లక్షణవిరుద్ధములగు ప్రయోగములు విరళముగాఁ గనఁ బడుచున్నను, మొత్తముమీఁది నీతని కవిత్వము మృదుమధుర మై కిర్ణరసాయనముగా నున్నదిని చెప్పవచ్చును పిన్నినాట నుండియుఁగవిత్వముఁజెప్ప నామర్థ్యము (లవాడగుటచే ధారా శుద్ధి వక్కగ నున్నది 18 వ శతాబ్దముననెలువడిన పెక్కు ప్రబంధములతో “నివిమలాంగీపరిణమము” అన్నివిధములఁ దలతూఁగుచున్నదని చెప్పఁగును కవితాదొరణి తెలియుటకు, గొన్ని పద్యము లీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను మీఁది నీయఁబడిన “చేసాని యాచకత్వమున” అను పద్యమే యీతని యగ్రగళ కవితాధారను వెల్లఁపించు చున్నదని నానుభిప్రాయము

క సుందర ఘృణించిందిరమణి

కందరమణినిలయ జాతకాలలితాన

త్కందఝరీబృందకరి

టుక్కుండమరి చిత్రభాసి కుధరంబెక్కెన్

ఉ బొమ్మలుదీర్చిన ట్లొలయు వొప్పులగ్రెల్ల మూపుంబు జా తమ్ముల వీగనొత్తు స్ఫురి తమ్ములచేఁ దలమించు కన్నులం గమ్ములరాకరించు రుచిగమ్మిన కమ్మని మేలుజాలువా నమ్మకచెల్ల ! వీని సొబఁ గమ్మకరాంకునకైన నున్నదే?

ఉ అంత ననంతకాంత విపినాంతతాంతలతాంతసంతతా
 క్రాంతజనంతదంతశశికాంతనిరంతరరుజ్జతాంతవి
 భ్రాంతమిళిందకాంత కిలరావనిశాంతనితాంతవాసవా
 క్రాంతనికుంభంజనరకాంతము పొల్చెవసంత మంతటన్.

సీ బాలానిలోచ్చాలి నైలాల తాపాళి
 కాలాల సమదాని లాలితములు
 సురశాలవలసముత్కరలోల శుకశుక
 స్ఫుతాలవన విభాసురతములును
 కలితసంతానాగ తులితసత్పున్నాగ
 పరితక్రముకి పూగిలసితములు
 సారసక్రేంకార సారసప్రవిహర
 సారసోదార కాసారతతులు

గీ కెలియు బాలికాళి నోలి
 చందమామ పూనకాయమాన
 మాలికాలంప నవనవమాలికాక
 దింబరంజితములఁ బుష్ప దద్దనములు

8 చాట్రాతి లక్ష్మీనరసుకవి

(క్రీ శ 1740-1800 సం)

ఇతఁడార్యే నియోగిగ్రాహ్యుఁడు అపస్తంబపూత్ర
కౌండిన్యగోత్రుఁడు తండ్రిపేరు ద్వియవీరరాఘవుఁడు తల్లి
కనకాంబ ఇతఁడు రచించిన “విశేషాంధ్ర”మను నిఘంటువునం
దిట్లు దెలిపియున్నాఁడు

శ్రీ క్షోణికౌండిన్య గోత్రజగోపజగ్గ
వీరరాఘవు కనకాంబగారి పుత్రుఁడు
చేటరాతి లక్ష్మీచరసింహ సుకవి
చెప్పినాఁడు విశేషాంధ్ర మొప్పుమీర

ఈతనిగ్రూపు ి శె “కార్యేకల్”దొరవారు తాము
రచించిన విశాఖపట్టణము “డిప్టెన్టుమాన్యుఅల్” నం దీరీతిగాఁ
దెల్పియున్నారు వేట్రాతి లక్ష్మీనరసు —

“నాండమూర్తివానికి పార్వతికి జరిగిన వివాహమును
గురించి ఈశ్వరీపరిణయమని యొక్క గ్రంథమును, భండనారాతి
భమకోదండరామమనే శతకమును, విశేషాంధ్రమనే నిఘంటు
వును చెప్పినాఁడు ”

(డిప్టెన్టుమాన్యుఅల్ నకుఁ చెయ్యగతర్జుమాపుట 134)

వీరరాఘవరాజునబ్రహ్మ గ్రంథములలో కొకటియగు
“ఈశ్వరీపరిణయము” ఎచ్చటను దొరకలేదు నామమాత్రా

వశిష్టమైనదిగాఁ గనఁబడుచున్నది విగిలిన రెండ్రగంధములు ను సముద్రతములైనను జేకూరుచున్నవి “భండనారాతి భీమ శతకము”లోని 12, 13, పద్యములు కొంతకాలముక్రిందట శ్రీ జ్ఞానదొరగారు సంపాదించి ముద్రించియున్నారని తెలియ వచ్చుచున్నది ఈశతకము అడిదిము సూరకవి విరచితమగు రామలింగేశశతకమును, గోకులపాటి కూర్మనాథకవినిరచిత మగు శ్రీవరాహలక్ష్మీసంహశతకమును జాలవరకు ఎనుకరించియున్నది రామలింగేశశతకమువలె నిదికూడ నిందాగర్భకా వ్యము (Satire) శతకముయొక్క కవితాశైలి మృదుమధురమై నీతిబోధకముగా నున్నది దీనిలోని మొదటిపద్యముచు కూర్మనాథకవి సరసింహశతకములోని మొదటిపద్యమును కూర్పునం దొకే మాదిరిగానున్నవి పారికమహాశయులు గమానితురుగాక !

సీ శ్రీమద్ధరిత్రీ భవామాధురిమృగు

వాక్సుధాపానశ్రవణ పరాకు

కౌశికయజ్ఞ శిక్షణదిక్ష ! రక్షింవి

ఘాతకార్ముక శరకరపరాకు

క్షుత్రియకోటి భక్షణవిచక్షణపర

శ్వేధధారి భంగధూర్వహపరాకు

దండకావన సముద్దండ చండపలాశ

ఖండనకాండ ప్రకరపరాకు

తి పాదభక్తి సచస్వస్థ్య ! శాధనాదుమి
నవ్య డూరకయుంట న్యామగబె' నను
నీవుకనుపించు కొని దిక్కెప్పిభా
భండనారాతిభీమ ! కొదండిరామ

సీ శ్రీమద్రమారమ మూ రమాయ
సంస విక్రాంతి ధర ! పరాకు
గౌరవచక్రగదాసి శార్దూలాపాదిభా
సుందివ్యనాదసిరి ! పరాకు
ప్రహ్లాదనాగద వ్యాసశుకాదిక
భక్తసంరక్షిణ ! బహుపరాకు
బహుతర బ్రహ్మాండ భాండపరంపరా
బరాలీలాధురంధర ! పరాకు

గీ నీకుసాష్టాంగ వినతు లనేకగతులఁ
జేసి విన్నపమొసరింతుఁ జిత్తగింపు
చెనటి వీడని మదిలోఁ ముకమాను
వైరిహరిరంహ ! సింహుద్రి నారసింహ !

ఈరితిగ ననుకరించుట శతకిముందు మఱికొన్ని పద్య
ములపట్లఁ గూడఁ జూపట్టుచున్నది

సీ మకరాక్షుగళము ద్రుంపకిగాని పొదిలోకి
రానిబాణము వాడి బూచదొక్కొక్క

• కుంభకర్ణశిరంబుఁ గూల్పకమల్లని
నారాచమునదుష్టు నాపెనొక్కొక్క

కుంభ నికుంభ విజృంభత్వమణి ౪౩

పోనిశరము మొక్కి వోయెనొక్కొక్క ?

సర్పరోమపలాశుఁ జంపకతిరుగని

యాశుగమణి వ్యర్థశుయ్యె నొక్కొక్క ?

గీ అట్టిసాధనములు నేటికట్టెయ్యున్నఁ

ఏమకుఁ దామె బయల్పడ ధర్మమార్గ

గోధితల నుల్చి ఎకూణిలోకిరావె ?

భండెనారాతి ! మ ! కోదండరామ

సి మున్నుతాటకి ప్రాణముచుఁగొన్న బాణంబు

మెఱసి సుబాహుదాన్నినవిశి ఖము

మించి విరాఢు శిండంచిన ప్రదరంబు

భగదూషణాది సంహరణశిరము

మాయలమారిదు మదమణించి పూపు

ఘోరకబండునిఁ గూల్చుచిలుఁగు

వాలిని బలశాలిఁ నాలనేసినకోల

జలధినింకంచిన సాయకంబు

జే రావణాది మహాసురరాజనణఁచు

చండకాండంబు లేమాయె ? చటులయవన

ఖండనమునేయ నయ్యంబకములఁ బఱపు

వైరిహరరంహ ! సింహాద్రినారిసింహ !

ఇంక నన్యపదేశముగాఁ జెప్పిన పద్యములందును, నీతి ప్రబోధిని పద్యములందును రామలింగేశతకములోని పద్యములకు ఛాయగాఁ గొన్ని పద్యములింపఁ గానవచ్చుచున్నవి ఉదాహరణము కై 1 2, పద్యముల స్వక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను

సె పాలభాండము పిల్లి సోద్రోయఁగానేర్పు

నొలికినపాలెత్తకొప్పు గలదె ?

పూచినవృక్షంబు పురుగంటఁగానేర్పు

చీకమానిపి బాగుచేయఁ గలదె ?

పూర్ణ తటాకంబు బొరియవెట్టఁగానేర్పు

నెంట్రికకలమసోయింపఁ గలదె

గోవుపూర్ణంబు ముక్కున కొల్వఁగానేర్పు

మాంకాఁము పుంకు మాన్పఁగలదె ?

శీ అగ్రహారము మారసేయందొంచు

పాపకర్మకుఁ డది ముల్పంగఁ గలదె ?

దీనులను వ్రాచుటకు నీవు దిక్కుగాక

భండనారాతిభీమ ! కోదండరామ !

సె సారమేయం బుట్టిచేరు వ్రెంచునుగాని

పడకుండఁ బట్టునే ? పాలకుండ

కోతికొబ్బరికాయ కొనకెక్కిపడఁద్రోయు

గాని లోనిజలంబు నానఁగలదె ?

ముగ సలిపెండ్లాడి ముదిత కూవనము వ్య
 ర్థముసేయుఁ గాకెమిదానఁ గాంచు ?
 కాకి మంగర నొటఁ గిటచి డొంకలపాలు
 కావించఁ గాకెమిదాంచు ? దాన

గీ చెగుననుఁ దొరు సంపద చెఱచుఁగాని
 తనకునేమి ఫలింపదు తధ్యమరయ
 నిందమాత్రము వ నికి నిలుచుజగతి
 రామలింగేశ ! రామచంద్రపురవాస !

ఇట్లు పంశీలించిచూచుఁ బెక్కుపద్యములు చాయగా
 నున్నవి చిక్కఁగలవు మఱియె విశేషము సూరకవి “అంధ్ర
 నామశేషము” తుదిపద్యమును నిండ్మిరను “విశేషాంధ్రము”
 తుదిపద్యమును నొకేమాదిరిగానున్నవి చిత్తగింపుడు —

కం తెలుఁగుంగబ్బపు మగ్గము
 తెలుఁగుకవింద్రులకుఁ దేటతెల్లమి గాఁగన్
 తెలియఁగనడిదము సూరిన
 చెలువారఁగ నాంధ్రనామశేషముఁ జెప్పెన్

కం వరచేట రాతిలక్ష్మి
 నరుసు విశేషాంధ్రమనెను నామంబిడి పె
 న్నెరవున నాంధ్రపదంబులు
 నెరవుగసంధించి చెప్పె నిపుఁబులు మెచ్చన్

ఇట్లు మీఁదఁజూపఁబడిన ననుకరణములఁబట్టి లక్ష్మీన
 దుసుకవికి సూరనకూర్మనాథుల కవితయెడలఁగల గౌరవముతేట

జెల్లమగుచున్నది ఈముస్సారు కవులును నిందుమించుగా నొకే కాలముననున్నవారు 1794 సంవత్సరమున జరిగినపద్మనాభయుద్ధము తరువాతఁ గొంతకాలమీల మ్మెరుసు విజీవించియున్నట్లుగా దశశ్రుతిగలవా డీనిని బక్కయ్యలోచింపఁగా సూరనకూర్మనాగులకింట నితఁడు వయస్సునఁ దిన్నవాడై యుండవచ్చును

శ్రీవిజయనగర ప్రభువులే బాపింపఁ బడిన కవిపండితవంశములలో నెచ్చేల తివారి కులముగాఁడఁ జాలప్రసిద్ధిఁ జెందినది ఈకులంబమువారు కవిత్వముగందెకాక “ఆగమశాస్త్ర”మంగుఁగూడ నధికప్రజ్ఞ కలవారినియు నొకనాడుకకలదు ఈకులంబమువారికి “పడకి”అను గ్రామము (చీపురుపల్లి తాలూకాలోనున్నది) ఇనాముగా శ్రీవిజయనగర ప్రభువులు దయచేసియున్నారు నేటికిని నామాన్యముల సీమంశమువారనుభవించుచున్నారు

అడిదము సూరకవి గోకులపాటి కూర్మనాథుఁడుననుభవరకు సీతఁడు సమకాలీనుడై వయస్సున వారికంటె జిన్నవాడైన కారణమున నితనికాలము 1740-1800 మధ్యకాలమై యుండునని యూహింపవచ్చును కవితాధోరణి తెలియుటకు భండనారాతి భీమశతకములోని మఱికొన్నిపద్యము లీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁ బడినవి —

సీ • వెనువెంటఁదిగితే విటకానితోఁజెప్పి

సమకూర్పుఁ గార్యంబుసానిదైన

మచ్చికఁజెసి తే వచ్చిఁబొంగును

కూకపోఁగొలచు కుక్కియైన
నలవాటుఁజెసి తే యగుగుండొమ్ముల్లు

రక్షసేయును పాదరక్షయైన
నీవాఁడననుకొన్న నెలనెలపనిఁజేసి
మానిపోవునుడమ్ము మంగలైన

గీ అంతకన్నను తక్కువైనట్లుదోచె
ననుసరించి నారఁ గాయం లేక
యందలంబెక్కి తిరిగితే యతిశయంబె ?
భండనారాతిభీమ ! కోదండరామ !

సీ భాగ్యవంతునియిల్లు పాగుగాఁజేయంగఁ
బరదారగమన పాపంబెచాలు
సొమ్మున్నవానిల్లు మారపుచ్చంగను
గొప్పవడ్డికినిచ్చు తప్పెచాలు
నుద్యోగియిల్లు సద్యోహానిసెయంగ
విసుకుండ దొరసొమ్ముఁ దినుటెచాలు
కొమటియిల్లు సంకుచితంబుసెయ బ్ర
హ్మస్వముఁదిన్న ద్రోహంబెచాలు

గీ నెంతసామంతుడైన వానిల్లుచెడును
పేదబ్రాహ్మణులను బాధపెట్టెనేని
కారడవియైన వహ్నిచేఁ గాలకున్నె
భండనారాతిభీమ ! కోదండరామ !

9 వద్దిపర్తి కోనరాట్కవి

(క్రి శ 1754—1834 సం)

ఇతఁడార్జ్యే వియోగి బ్రాహ్మణుఁడు ఆపస్తంభసూత్ర శ్రీవత్సగోత్రుఁడు రామరాజ పౌత్రుఁడు వేంకట తమ్మయ్య మాత్యుని పుత్రుఁడు తల్లిపెరు రామాంబ వినియగ్రసోదరులు సర్వయ్య, వేంకటేశ్వరులు అచువారలు కాపురము విశాఖపట్టణమండలములోని “సర్వసిద్ధి” యచుగ్రామము

ఆ ఊరు సర్వసిద్ధి పేరు కోనమరాజు

వద్దిపర్తి చారు వాస్తవంబు

బ్రాహ్మణుండ నేచు బ్రాబంధికుండఁ

బరగువాడ దాత్రినెఱుఁగువాడ

కొనరాజుకవి బాల్యము, విద్యాబ్యాసము మొదలగు వాటినిగూర్చి, యేమియుఁ దెలియరాకున్నది విద్యాబుద్ధులు నేర్చి పెరిగి పెద్దవాఁడై నపిదపఁ గులక్రమాగతముగ వచ్చు కఠోకముఁ జెకొని, పితృపగు మూఁడువందల యెఱముల పరిమితిగల నౌఖరి యినాంభూములవలన వచ్చు నాదాయము చే సుఖముగ జీవయాత్ర గడిపిన ధన్యుఁడు సాధారణముగా నాంధ్రకవిశ్వరులఁ బెట్టపట్టి దక్షిణతాదేవతయొక్క కలాశు వీక్షములకుఁ గొంతదూరముగఁ దొలఁగినవాడగుటచేతనే కవి తావృత్తి జవనాధారముగఁ జేసికొన నగత్యము లేనివాఁడై

కాలము గడిపెను గ్రామాధికారిగానుండియుఁ గవిత్వకళయందు
 కథికాదరము కలవాడై, క్రింది చేసి, సుసంకల్పవైభవములను
 జూపు ప్రబంధరత్నములఁ గావించి, త్రికాయుఁడయ్యెను
 ఆశ్వలనియోగులగు కుంఠూరివారి నంశములోని యొకకవి
 చెప్పిన జమాబందీదండకమువంటి యొక సీసమాలికనె “కమిటీ
 యుత్తర” మనుపేరి నీకివి స్తు॥ 120) పసరీలో జరిగిన యినాం
 భూముల పై సలానుసంబంధించి, జమాబందీనిగూర్చియు, నాఁ
 టికాలమున మీరాశీదారులు పడి ప్రకాశంజ్ఞములఁ గూర్చి
 యుఁ గొప్ప దానిని జమాబందీనాగింపు కొరవడికి వినిపించి
 తనతోఁబాటు తన మిత్రులగు నితర కరణముల కష్టములఁ
 దొలగించెనని చెప్పుదురు ఆసీసమాలికి యిచటఁ గందు
 పలుపఁబడినది

కమిటీ పుత్తరం

సీసమాలిక —

బారాన్న నామ ఫసలీనియాదాస్తు

పంగణ పుష్పలం పక్కినాడ

ఫిదారెననుతేది భిన్నవో రోజ్సరికి

కరణాల సోగట్ట కరుణావినుడి

యేమయూ ! తాతగారు ! మీరు జేమమా

మామయ్యగారు నమస్కృతంబు

ఓదవేయి షడికేలు బావగా కో ! సో ! సో !

యెప్పుడయూ మీరు యిప్పు-వె
నా మనా ! లెప్పునున్నారోయి విగారిత
కుననారు కుశలవూ ? మరదిగారు

మనవు లార్కెసంబంధము మొదలుగా
భాపింతు గొ- కొన్ని భాషాములు

కొవసెక్కినమ్మ ! మా సే గవల
వసతి కారకారు నాటమమ్మ

జల్లువాడు మేత ఏకటి చెయ్యూత
పాలుపు చుప్పాలుసెత

నొకకూతన్నాగబు నొకకూతపాంబు
కొకచో నోజం గొటిపూట

కాని కాని యిట్టి బుగుకేమొచ్చె
ముందరదాకి మొదలుచెప్పు

మీమధురాలెన్ని ? మీయెడనూమెంత ?
మీచూరు విశేంత మెట్టుయెంత ?

పల్లపుబూమెంత ? పదనాలుగ్లకు
పంతుంత ? పద్దెంత ? ప్రజయెంత ?

నాగల్లునాగల్లు నాకెంత ? తవులెంత ?
చెల్లెంత ? బాకెంత ? శిస్తుయెంత ?

నాలుమగ్గాలు కంసాలి కుశాణలు
కోమటంగానులు కొండలెన్ని ?

చెరువులనూతులు తరువులుగములెన్ని?

ఇళ్లవైనంబు పెరళ్ల ౩౩

సగ్రామమునకు విశ్వావనాబ్దములగా

యతుసౌమ్యవరకు ఆగతమువకటి

సాధారణాది పరిధావివరకు పం

డినపంట రాబడివెనుకరెండు

దగ్గరమాదీచమొదల్ కాయుక్తి సం

వత్సరంబుకు తుదవిచ్చుఘనము

మూడమద్దయు మూటికయేకట్ట

దిసకకుళ్ళుకాది దిససుమెట్టు

ఝాడాదరోబస్తు సనధిలరా డి

పంటమిరాసీల పంటరుసుము

చాకర్ల పంటయు సకలమురాబడి

గాముగానావసూల్ కట్టుబళ్లు

పోతులుగెదెలు పొన్నురునాగళ్లు

యెద్దులమందిలు యెసగపెద్ద

నాయలవైనము పాయ కారిమొదల్

మేకలుగొఱ్ఱల నేకమైన

పూర్వపుమాన్యముల్ తరువాతమాన్యముల్

కొన్నభూములుప్రతి గొన్నయట్టి

ఘీరస్తుకల్గిన పారమాఖితు

యిట్టెంటుకాగిత మిచ్చినార

కరువులోగడికి లెఖ్కులుబోయెమావద్ద

కరువులోలెక్కలు గానరావు

రెండేళ్ల లెఖ్కులులెవునాదగ్గిట

మూడేళ్ల లెఖ్కులు బోయెమాకు

నాలుగేళ్ల విజూడ నాదగ్గిటచులేవు

కడగిలయిదెల్ల కాకరములేను

పద నాలుగేళ్లకు పదపరుచున్నారు

యింకాపదేళ్లకు యిస్తునేను

ఝాముప్రొద్దెక్కెను శాలికు డాకచే

రీకివస్తున్నావలేక మాను

తున్నావొజెప్పుము తుప్పుజుల్మానాకు

కాసుకుగతిలేదు కాపులివరు

ఇదిగొవస్తినటంచు అదిగొవస్తినటంచు

చంకలెఖ్కుగదించి సరవినేగి

యీపంచగూర్చుండ నాపంచగూర్చుండ

నంతలోపల రవియస్తమింప

చిరచిరలేచి ముందరసాగువారల

గూడిడేరావేరి కొంతచేపు

తాటియాకులువిప్పి తారుమారులుచేసి

దీపాలముందర తిరగవేసి

సీ మాణిక్యపురపురొ మార్గమందున్నాను
 గుండలిశెయన యటుంబ, పోకు !
 ఘాటాలనరసింహ మాటమధ్యావని
 మండలందున్నానటుంబ, పోకు !
 నరసింహలోకాధి నానాధ్వమధ్యస్థ
 లోర్వియందున్నానటుంబ, పోకు !
 నిజపురింద్రద్యుమ్న నిలయభూతలమునం
 దున్నాను వడియటుండుండు, పోకు !

తే గీ పోకుపోకు జగన్నాథ పుణ్యమూర్తి
 దితిసుత విపక్ష ! త్రైలోక్య దీనరక్ష !
 పతితపావనబిరుదాంక ! బహుపరాకు
 సేవకుని బ్రోవుదయఁజూకు చిత్తగింపు

ఇట్లు కొన్ని యద్యములు చెప్పసరికి నట్టికవితాప్రభావము
 గారవించి భక్తునిపై స్వామికిరుణ జూపెనో యన, రథమెంత
 మందిలాగి శ్రమపడుచున్నను గదలక నిలిచిపోయెను అంతఁ
 గరాకర్ణిక నీకవిప్రభావము మహంతిమొదలగువారువిని, సుంక
 ముగై కొనకయే యాతని నాతనిపరిజనమును శ్రీస్వామివారి
 దర్శనముచేయ ననుమతించిరి

గీ జగతి నాలుగువర్ణముల్ సమముచేసి
 కుడువఁజేసితివౌభగ్ ! కుడుచువే,
 నేహ్యమిసుమంతయునులేక సహ్యముగను
 శ్రీజగన్నాథ! చేసితే చిత్రముగను

అనిచెప్పగా రథము యెప్పటినుట్ల కదలినడచెనని చెప్ప
చున్నారు

గ్రంధరచనావిషయము — కోనరాట్కవి వేంకటేశ్వరో
పాఖ్యానము, రేవతీపరిణయము, శ్రీమహాలక్ష్మీపరిణయము,
జానకీరామశతకము మొదలగుకృతులను రవించెను ఈవిష
యము శ్రీమహాలక్ష్మీపరిణయమం దిట్లు చెప్పబడియున్నది

ఉ ఆహ గాతౌ స్వగుణైశ్చ రమాభవధన్తి జగించి ౫ 6
రామకృష్ణుల్ రవించితని, రైవతపుత్ర వివాహకావ్యమున్
గామితమొప్ప చెంతగుగ్రభు దివ్యచరిత్ర మాసుధా
ధామదివాకరంబుగను ధన్యుడ నీధరలోతలంబునన్

మీఁది మూలప్రబంధములలో కొకటియగు శ్రీమ
హాలక్ష్మీపరిణయము, ముగియమై కతిపయదినములనుండి ప్రవా
రములోనికి వచ్చియున్నది ఇది యైదాశ్వాసముల శృంగారరస
ప్రబంధము ఇందలికిది శ్రీమత్కీనారామణు వివాహమ
హోత్సవము ఇది పద్మపురాణప్రసిద్ధమని కవి యిట్లు మనకుఁ
దెలిపియున్నాడు —

“కైలాసమందు శంకరుడైదికన్యకు

బోధనేయు పురాణగాధలందు

రాశించుపద్మపురాణోక్త కథలలో

నంబుజాలయ వివాహప్రబంధ

మాండ్రభాషరచించి యస్మత్కులాభీష్ట
దైవమా నరసింహ దేవునకును
కృతీసమర్పింతు

కోనరాట్కవి నిరుపమానాహితీపతిమయు ననర్గళకవి
తాధారయుఁ గలవాఁడని యీశ్వరియే ఘోషపథముగఁ జెప్ప
మన్నది కవిత్యము మూకుపాల్లు సంస్కృతము నొకపాలు
తెలుఁగుగిరి కర్ణవేచుమై యొప్పుచుండుచు వ్యాకరణవిరుద్ధ
ములకు ప్రయోగములు విరళముగా గాఁబడుచున్నను, నవి
గణింపఁదగినవికావు అట్టివెనకు లీతనిచుధామాఘరివాష్టురిలో
మఱియుమా మమకుచున్నవి మొత్తముమీఁద నీమహాఅక్షిపరి
ణయమును 18, 19 శతాబ్దములలో వెలువడిన ప్రబంధములలోఁ
ఁబ్రసిద్ధిపడియున్నవానిలోఁ జెప్పి, యున్నతన్దాన మీయవగునని
చెప్పవచ్చును

కవి యీగ్రంథమును శ్రీసీంహచలచరసింహస్వామికి నంకిత
మొనర్చెను : ఎత్తానాని తెలియుటకుఁ గవికృతములగుగ్రంథ
ములందుఁగి కొన్ని పద్యముల నిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను

మ యీతి నాచ్యలనియోగిపుంగులలో శ్రీవత్సగోత్రోచ్ఛ్రవల్
చతురోపాయసమర్థవైధవకిలాచాతుర్యవంతుల్ ౭౪

- ద్ధితీసత్కీర్తికిలానిధుల్ సుగుణసందీప్తప్రభావోన్నతుల్
మతిమంతుల్ హితకార్యవంతులు మహామంత్రీశ్వరగ్రామణుల్

ఉ బంగరుమేడలం జలజపాములు వీణలఁ గేలఁబూని సా
రంగసమాఖ్యరాగ మలరంబలికించినఁ జెనెనిల్చు నో
జంగొమరారె విద్రుమనిశాకరకాంతధగధగప్రభా
భంగవిశాలసాల ఘనబందుర విత్రకురంగజాలముల్

ఈపద్యమునుబట్టి కవి సంగీతమందుఁగూడ నభినివేశిమీ
గలదని యూహింపవచ్చును

చ మలదొరముద్దుఁడట్టిమెడమంగళనూత్రము కంఠమొంద ను
జ్వలసురవాహినీమణికి సాగెదు చంచుజీవనంబు నె
న్నడఁడడబా లొకింతయుఁ గనంబడి దవ్వెలిగబ్బ జెనికిన్
హలహలమొక్క సారె గగనాంబరుఁడానెను వెఱఁజూడఁగన్

కవి యీపద్యమునందు 'ల' "డ" లకుఁ బ్రాసమున
మైత్రిఁ గూర్చినాఁడు

కం పలుకులు కపురపుమొలకలు

వలపులు క్షణభంగములు వాపులుసున్నల్

నిలుకడలు నీటిబుగ్గలు

అలివేణుల నమ్మజూడె రార్యులు జగతిన్ (3 ఆశ్వా)

మ పరుడెన్నన్ ధనమన్న సత్యమనిన న్వాత్సల్యమన్నన్ మహో

హరుడెన్న స్ఫురమార్థమన్న సుకృతంబన్న తపంబన్న స

ద్గరువన్నన్ వ్రతమన్నఁ గోరికనసంతోషంబనన్ జీవితే

శ్వరుఁ డెన్నన్ విభుడెన్న నికునబలా వైకుంఠుఁడెల్లప్పుడన్ •

(5 ఆశ్వా)

చ సమయమెఱింగి యవ్విభుని సన్నిధికి తదీయదివ్య చి
 త్రముతెఱఁగెల్లఁగాంచి విచిత్రమణుల చెల్లయించువేళ, క
 య్యమునకుదూఁకువే మృగయారతినొందెనువేళ కోడభా
 వము గనువేళ మాని, మృగుభ షలవిన్నపమాచరింపుమి

(వేంకటేశ్వరొపాఖ్యానము)

నడిమింటి రామయోగికవి

(౩ 1770—1840 సం॥)

ఈతఁడు కేగినాటివైదికబ్రాహ్మణుఁడు కౌండిన్యగోత్రుఁడు ఈశ్వరప్పశాస్త్రి పౌత్రుఁడు లక్ష్మీచరిసంహశాస్త్రి పుత్రుఁడు జగ్గస్థలము గోదావరిమండలములోని క్రొత్తలంకి ఈతని శైశవమునందే తలిదండ్రులు స్వర్గస్థులుకాఁగా నితని పెదతండ్రిగా రితఁడెరదీసి పెంచుచు వచ్చిరి ఇట్లుండఁగా నొన్ని నాళ్ళకేనఁగా రామయోగి 78 సంవత్సరముల ప్రాయముగల వాఁడై యుండఁగా గోదావరిమండలములో దుర్భిక్షము కలిగెను అయ్యెను బాధ సహింపలేకను, స్వగ్రామమున స్థిరమగు జీవనోపాధివేతొందులేకుండుటచేతను, నీతని పెదతండ్రిగారు కుటుంబముతో విజయనగరమువేరుకొని, యెల్లో జీవయాత్ర గడుపుచు వచ్చిరి ఈకుటుంబమువారు క్రొత్తలంకనుండి యీవైపునకు వచ్చినవారిగుటచేతనే వీరికి “క్రొత్తలంకనడిమింటినారిని” పేరు వచ్చినది

ఇట్లకుటుంబమువారు విజయనగరమున గాలక్షేపము కలయుచుండ దైవయోగముచే బాలుఁడగు రామయోగి, యా కాలమున శ్రీ విజయనగరసంస్థానమును బాలించుచున్న శ్రీ పూసపాటి చిన విజయరామరాజులుంగారి దర్శనముచేయుఁ గోటనొనికిజూయెను దైవానుకూల్యమునకుఁ దగినట్లుగా నానాడు ‘పహారాల యాటంకములేకయే యీబాలుఁడు మహా

రాజసన్నిధికిఁ బోవగలిగెను అంత దయాస్వరూపుడగు నా
రాజచంద్రుఁ యొక్కటవాని వృత్తాంతము దెలిసికొనఁ గుతూహ
లియై బాలుని కొన్నిప్రశ్న లడిగెను అప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తర
ముగ మహాప్రభూ ! “యెదురులేని యంబలిత్రాగుచున్న యీ
జోగిని శ్రీవారు పోషించి రక్షింపవలె”నని వేడుకొనుటకై యేలి
నివారిదర్శనమునకు వచ్చితినిని చెప్పెను అంత నా మహా
రాజాబాలునిమాటలోని “ఎదురులేనియంబలి”యనుదాని య
బిప్రాయముదెలియఁగోరి, తమసన్నిధినున్న చట్టి సత్యప్పగారి
నడుగఁగా “మహాప్రభూ యీపేదబాలుఁడు తాను త్రాగు
చున్న యంబటిలోనికి నూకలనుగూడ సంపాదించుకోలేనంత
శక్తుఁడై యున్నా”డని చెప్పెను

పిదప మహారాజు రామయోగి కుటుంబసమాచారము
ను నావధానమున విని, కరుణించి యాబాలునకు తమభాసా
ఖిందాలో ముమ్మారును భోజనసదుపాయమును జేయుటయే
గాక యాతని పెదతండ్రిగారి కుటుంబమునకుఁ బుష్కలముగా
వివసోపాధిగల్పించి, సంరక్షించుచు వచ్చెను ప్రప్రథమమునఁ
గవికిఁ గల‘జోగి’యను పేరునకు మహారాజావారే రామశబ్ద
మునుజేర్చి, నూతననామకరణముగావించి, శ్రీవారి జనానామం
సరిములోఁగూడ నీబాలుఁడు నిరాతంకముగాఁ దిరుగునంతటి
దనువునిచ్చి పుత్రప్రేమతో సంరక్షించుచు వచ్చిరి ఇట్లు మహా
రాష్ట్ర మహారాజులకటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడై వారి యాస్థాన

పండితులయొద్ద విద్యగఱచుచు నచిరకాలమునోనే తనప్రతిభచే నుభయభాషలయందు నఖండపాండిత్యము సంపాదించి, రెండిటియందును సరసమగు కవిత్వము చెప్పగలవాడై వన్నెకెక్కిన ఆనాఁడు శ్రీ మహారాజావారి యాస్థానములోనున్న సాహిత్యచక్రవర్తి పూజారి తమ్మన్నగారియొక్కయు, చిల్లా సుబ్బరాయశాస్త్రి ప్రముఖపండితులయొక్కయు, గణనకుఁ బాత్రుడై విష్ణులరాయఁడు మొదలగు పండితకవులకు మిత్రుడై యశస్సు నార్జించెను

రామయోగికవి శ్రీ విజయరామమహారాజావారి కామున విద్యాసంపాదనముగావించుకొని, శ్రీ నారాయణగజపతి మహారాజావారి కాములో వన్నెకెక్కిన పండితుడై తన నిరుపమానప్రతిభచేతను, కవితాసామర్థ్యముచేతను, పేరుగాంచి యారాజచంద్రని ధర్మపత్నియగు శ్రీ కొండయాంబామహారాజ్ఞకి సంస్కృతవిద్యాగురువై ప్రకాశించెను .

ఇట్లు కొంతకాలముజరుగ శ్రీ నారాయణగజపతిమహారాజులుంగారు విజయనగరమునువీడి, కాశీని వాసమేర్పఱచుకొని, సకుటుంబముగ నచ్చటికి విచ్చేసిరి శ్రీవారి యాశ్రితుడగు రామయోగికవి గృహసంబంధమగు కొన్నిచిక్కులచేఁ దనపోషకులగు మహారాజావారితోఁగూడ వారణాసిఁ బోలేకపోయెను కాని తరువాత చాలకాలమువఱకు విజయనగరమున నుండ లేదు ఇంతలో డొంకాడవాస్తవ్యులును (ఈగ్రామము, విజయ

చగరముకుఁ దూర్పుగా 5 వైదిదూరములోనున్నది) మొఖా
సాదారులును శ్రీ విజయనగరమహారాజావంశమునకు జ్ఞాతివర్గ
ములోఁ జేరినవారునునగు శ్రీ పూసపాటి కొండరాసుగారి
యీశ్రయమునువొంది, యీతఁ డాచితరణశీలునకు సంస్కృత
విద్యాగురుఁడై తనజీవితము నాగ్రామమునందే గడపెను
ఈయంశ విక్రిందిపద్యము స్పష్టపఱుపఁగలగు దీనిని రామ
యోగికివి తనయవసానకామునఁ జెప్పెనని వాడుక

10 సెంవా దివికెగుట కు

ద్వైలక్తి మహాప్రతాప! సౌజన్య కలా

కలన! మిముచాలకాలము

కాలి వితిగద పూసపాటి కొండవృపాలా !

శ్రీ విజయనగర పురాధీశులగు శ్రీ చిన విజయరామ
రాజు మహారాజావారికిని, వారిపుత్రులగు శ్రీ నారాయణగజ
పతి మహారాజావారికిని నీకవి యాశ్రితుఁడైన కారణముచే
నితని కాలము క్రీ శ 1770-1840 మధ్యకాలమై యుండునను
టకుఁ బ్రతిబంధకము కానరాకు ఇంక నీరామయోగికివి పాత్రు
లును ప్రకృతమున శ్రీవిజయనగరమహారాజావారి యాస్థాన
పండితులును, పురోహితులును, ఈ వ్యాసమునకు వలయు
తమకుటుంబచారిత్రక విషయములఁ గొన్నింటిని నాకుఁ దయ
తోఁ దెలిపినవారును నగు బ్రహ్మశ్రీ రామజోగి శాస్త్రిలు
గారు సజీవులై యున్నారు వీరి వయస్సిప్పుడు రికి సంవత్సరములు.

ఈయన పుట్టకకు రెండు సంవత్సరములముందు రామయోగికవి
స్మృత్యుడయ్యెనట దీనినిబట్టి పరిశీలించినను గవి కాలము
1770-1840 సంవత్సరముల మధ్యకాలమునకు సంబోధితునిగా

‘రామయోగి’ గొప్పపండితుడనియు, కవియనియు,
మంచిప్రసిద్ధిగలదు కాని వానికవితాసామర్థ్యమును పాండిత్య
మును వెల్లడించు నుద్గ్రంథములేవియుఁ గానరావు రెండు చిన్న
పుస్తకములుమాత్రము ముద్రింపఁబడి ప్రచారములో నున్నవి
వానిలో నొకటి “భృశ్శాణ దండకము” రెండవది “బాణాసుర
యధము” (పదము)

భృశ్శాణ దండకము — ఇందు శివభక్తాశ్రయముగల
భృశ్శానరాయని చరిత్రము వర్ణింపఁబడినది సింధు కటక నగరా
ధీశుండగు నీభృశ్శానరాయని వితరణాది సంగ్రహములఁ బరిశీలించు
నెంచిన మాయావిటస్వరూపుడగు శంకరుని కీరాజు తనకాంతను
వారకాంతగా సమర్పించి, తనదగు “ఇష్టదానవ్రతము”ను
జయప్రదముగ నిర్వహించి శివునిమెప్పుగాంచి, భార్యలిరువురను
వెంటనిడికొని బొందెత్తోఁ గైలాసమును జేరిన కథను గవి మిగుల
రమ్యముగాఁ జెప్పినాడు కవికిఁగల యుభయభాషాపాండిత్య
మును వ్యక్తపఱచుటకే యీదండకము వ్రాసినట్లుగ నీక్రింది
పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది —

ఉ రాణదలిర్పఁజెప్పి రఘురామున కంకితమిచ్చినాడ “భ.
శ్శాణచరిత్ర” దండక మలక్ష్యముసేయఁగఁబోక యాంధ్రగీ

ర్వాణరసజ్ఞులైన కవివల్లభులూ పక్షసేయుడ

క్షీణపదార్థ గర్భరసపద్ధ మదియకెత్వైత్వమున్

ఈకవి 'యక్షగదార్థ గర్భరసపద్ధ కవిత్వైత్వము తే' పడుటకుఁగాను దండకమును² కొన్నిపంక్తులిందుఁ గొంగుడఱచుచున్నాడను

కైలాసమందలి శివునివర్ణనము

1 “బహుస్తంభ సోపానభిత్వంగణ ప్రాంగణోపత్యకాయంత్ర పాంచాలికావేదికా కేళికాదోలికా జలికాదర్శక స్థాపితోద్యన్మణీ మండలాఖండ తేజోమయంచై, విరాజ్జ్వరియుంబోలె శోభిల్లు భాస్వత్సభామండపక్షోణి మాణిక్యసింహాసనంబందు రాజచ్ఛరచ్ఛంద్రికా సువరాంగున్, గంగాతురంగోత్తమాంగు, శశింకార్ధకోటీరసంగున్, లలాట క్షభస్మిక్పతానంగురంగగర్భజంకేంద్రహారానుషంగున్, గరాంభోజ రాజత్కురంగున్, శివున్ శైలకన్యాధవున్ శంకరుంజూచి”

— ప్రబంధరీతులు-సూర్యస్తమయాది వర్ణనము —

2 “ అంభోజబంధుండు బంధూకబంధుప్రభాబంధురుండై నభోవాత నిర్ధూత తారాపథ శ్రీ శిరోరత్నముంబోలె నస్తాద్రిపైవాలి యంతర్హితుండయ్యె నంభోజ బాణప్రతాపానల జ్వాలలుంబోలె సంధ్యారుచుల్పర్వే దత్కుండ బాణప్రయోగంబులుంబోలె నందందు నక్షత్రబృందంబు లింపొందె నావెన్క కోకాళికి న్భీషణాకారమై జారచోర వ్రజాధారమై ఘోరగా

ఊంధకారంబు శ్రీ కంఠకంఠ ప్రభాకుంఠితహ్సార్తి బ్రహ్మాండ
ముల్నిండి తంహోపతంఢంబుగా మెండుగానుండ!

— తెరుగుపదములకూర్పునేర్పు —

3 “ ఒంగారుచీలు వక్రంకంబాలు మాణిక్యపుం
గొడలుం గెంపురా ద్వారిబందంబులున్ దచ్చరాతల్పులున్
గల్వరాతాతిమిన్నా తనానీయ మాణిక్యపుం దోరణమ్మల్
హారంఁ న ముత్యాలజాలర్లు పొందాపుతాచందువాలందమా
నిల్వొట్టద్దాలు మేల్జివదంతంబు కుర్చికవాచిలు గంధపు
న్నిటి పాత్రంబులున్ వింతవింతల్ గాజంపు మేల్వస్తువాతంబు
తెన్నేనియుంగల్గి మిన్నేటితోరాయు మాణిక్యపుమ్మేడలో తూ
గిటుయ్యాలలోనుండి ”

ఇది చిన్నదండకమైన నిందలి కవితవము ప్రబంధరీతుల
సనుకరించుచు మిగులఁ ద్రాముగానున్నదని మీఁదిపంక్తులే
చెప్పఁగలవు రామయోగికవి సమకాలీనుఁడగు సుప్రసిద్ధాంధ్ర
కవిశేఖరుఁడగు నడిదము సూరకివీంఁడుని పౌత్రుఁడును నగు
నడిదము సూరన్నగా రీదంశకముపై నొసఁగిన యభిప్రాయము
నిందుఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను

కిం బేబా యిప్పటికవులకు

సూబా నడిమింటి రామహోగి సుకవి రా

జాబాహద్దరు వహవా

శా బాసుర దండకంబు చక్కగనుడివెన్

— గాణానురయ్యము —

ఇందిలికఁ శ్రీకృష్ణుని పుత్రుడఁ ‘అనిరుద్ధనకుచు’ బాణా
కుని పుత్రికియఁ ఁ ఉపకుచు జరిగిన వినానామహోత్సవసమా
యము

ఇది సకల సహృదయుండు మిత్రానామ ఎశివపదము
(కించిచ్చేదిముతో ద్విపకరణ ఉప పద్య విశేషము) వ్యావ
హారి భాషాపదములు, గాన సమృద్ధియుగానిరూపములు,
సామరద్య సౌద్యంబగు పద్యముల గరువక—యివన్నియుఁగూడి,
ఇమ్మది పామరజనహృదయుల కంజముగాఁ నయఁబడిన
గయ్యను, చింత బాశీకించిరాఁగాఁ గొన్నికొన్ని పట్లఁ గవి
త్వి మఁడగు రచనాచమత్కారము లేకపోలేదు ఆయాఘట్ట
ములు నిజముగాఁ ఎరిఁగియునుగూడఁ దలయామఁగ్లు చేయఁ
గలయంతటి ప్రౌఢముగానున్నవని నాయబిప్రాయము ప్రబంధ
రచనావిధానప్రాభవాదియమునకుఁ జైవసమైయున్న యీకవి
వరునికలమీపదమునంక సహితము ప్రబంధరీతులను స్వేచ్ఛగా
ననుకరించి, పరిణామమును జెందినది దీనికి నికవినరుని పాండిత్య
ము మొదటికారణమును, ప్రబంధయుగప్రభావము రెండవకార
ణమునునై యుండవలెను కవితాధోరణి విశదమగుటకుఁ గాను,
వివిధవర్ణములుగల పంక్తులఁ గొన్నింటి నిందుఁ బొందుపఱచుచు
న్నాడను —

1 కైలాసగిరివర్ణనము

వారితోడను గూడి బాణాసురుఁడు తాను
 ఆవెండికొండ యొయ్యారంబు చూచె
 బొలుపైన వజ్రాలు పొగు పొసినయల్లు
 చందమామలకొట్లు సరివెలిగినట్లు
 చుక్కలన్నియుఁ గూడి యొక్కటై యన్నట్లు
 పాలసంద్రము గట్టి పడవేసి నట్లు
 ఘనమైన యమృతంబు కిరఁగిపొసినయల్లు
 పండువెన్నెలబట్టి బంధించి నట్లు
 ఈరేడులోకాల కెంతైనపొడవుగను
 ఆకొండకన్నపించె నతిసంభ్రమముగ

2 ఉషావర్ణనము

పలుకుముద్దులకొల్కి, పద్మములుచద వంగఁ
 జంకి పాపయజూరు నింకి వేయేల
 ఆటపాటలవేళ తోటిచేడియలెల్ల
 దివిటిముందరనున్న దివ్వెలై యండ్రు
 బంగాపుందేట బచ్చినిల్తునివేట
 నవరత్నములమూట నవకంపుతేట

ఘనమైనపూరెమ్మ కల్కిముగ్ధలగమ్మ
జివరత్నపుగొమ్మ విష్ణు లేఁగొమ్మ

దిద్దితీర్చినలాగు, తీర్చివాసినలాగు
చెప్పిస్లుండ నావెలియఁదాతీరు

3 వసంతము

పండుట కులురాలె పారుటాకులుపుట్టె
మొల్లమై యిగురించె నెల్లవృక్షములు
ననలెంతో యొకవెంట నవకంబు లుప్పొంగ
పూలతోటలు చాలఁ బోలుపొందెనంత
గండుకోయిలలెంతో ఘనముగాఁగూయఁగను
చిలుకపలుకులు చాల కలకలంబెసఁగె

4 చంద్రోదయవర్ణనము-వెన్నెల

తరువాతనొకవెంట తళుకుప్పతిల్లంగ
బరఁగదూరుపుదిక్కుపాటుపారెనుగ
వెలలేనిముత్యాల వెల్లగొడుగునుజోలె
నెలదూరె నొకవెంట చెలువుమీరగను
మంకుచల్లినలాగు మాయచేసినలాగు
పండుచీకటి పటాపంచలెపోయె

నెరూరుకు గుంకి పుసులుబ్బొనను
 మెరివెచ్చెలపిట్టలలరెనంతటను
 వెల్లవేసినలాగు మెరిపూసినలాగు
 సన్నిభూయులు తెల్లనై యుండెనపుడు

5 చిత్రలేఖనానైపుణ్యాదికములు

ఎవ్వరొకని సన్నితగా వలపించి
 మాయచేసినలాగు మాకుఁ దోచెరుగా
 కల్లగా దిమాట గట్టిగా నిమోము
 వలపువాసనవేసె వసతవితగును
 కొమ్మరొ! వీర నాకొల్లలాడినవాఁడు
 విండె నాతల్లిరో! వెదక్కివాసితివి

6 లోకోక్తులతోఁగూడిన రచన

ఎంతేసివారైన నెదిరించలేకుండ
 కిసిపురోపలచల్ల కదలకుండెరుగా
 కళ్లు మొగమునగాని కిలుగవెవ్వరికైన
 చేత కిల్లిన్న కే చెలియరో నీకు

• • •

అడిసిమాటగను పాడినదిపాటగను
 తానె రాడె యుండె దనుజవల్లభుఁడు

పాముపిల్లకు నెంతపాలుపోసినాని

విసముపెరగునుగాని తేలికటియగునా ?

ముసిడిచెట్టుకు తేనెపాపిపెంచినగాని

దానిపండ్లను దివు తా నేలకలుగు

ఇట్లు రసభావగర్భితముల, వర్ణనాదలను బెక్కింట
నింకను జూపవచ్చుచుగాని, గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటితో విర
మించుచున్నాను

ఇంకఁ బైనిజెప్పియున్న ప్రకాంఠు రామయోగికపి
శ్రీపూసపాటి కొండరాజుగారి యాశ్రయమును నంది దెంకా
డలో నున్నకాలముననే యీషడ్యమును దినశూద్రశిష్యులకొ
ఱకు రచించినట్టుగ నీగ్రంథాంతముననున్న యీక్రిందిపంక్తు
వలనఁ దెలియనగును

“రాణించు నడిమింటి రామజోగి యనంగ

వాసికెక్కిన కవీశ్వరుడఁ జెప్పితిని

రక్తాక్షి సంవత్సరమునందు నాశ్వజ

శుద్ధపాడ్యమి సరికి సాంపుగానయ్యె

సంబూరిపెద్దయ్య యదిగార మొనరింప

దెంకాడలోఁ బుట్టి గీవిత్రవెలసె

పచ్చమెట్ట పాపయకవి

(క్రీ శ 1765—1840 సం)

ఇతఁ డాఱు వెలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు హరితసగోత్రుఁ
డు కాపురము విశాఖపట్టణమండలములోని విజయనగరమున
కుఁ దూర్పుగా సముద్రతీరమునందున్న కోనాడ గ్రామము
“గూడపువలస” యను నూరిలో నౌఖరీయినాముభూములు కల
వాడయ్యును కులక్రమాగతముగ వచ్చుకరణికుముచేనుక, కవి
తావృత్తిచే వీవయాత్ర గడపిననాఁడుగాఁ గఁబఁచున్నాఁడు
ఇతనిబాల్యము విద్యాభ్యాసము మొదలగువాటిని గూర్చి యే
మియుఁ దెలియరాకున్నది పాపయకవివరుని సరసకవితకుమెచ్చి
యతనిఁ దనముఖ్యాశ్రితునిగాఁ జేసికొని, యశస్సునార్జించిన
ధన్యుఁడు వైశ్యకులసంజాతుఁడగు—

మగటపల్లి కామయ్యశ్రేష్ఠి

ఈవశిష్టామణి సూరమవెంకనలపుత్రుఁడు బాపిసెట్టి
పాత్రుఁడు ఐశ్వర్యగరిమచే నభినవకుబేరుఁ డనిచెప్పనొప్పిననాఁ
డు దానరాధేయుఁడు సప్తసంతానములు భూమిపైనిలిపి కీర్తిగన్న
పుణ్యతముఁడు సామాన్యుఁడగువర్తకుఁడుగాఁ గాలముగడు
పుచుండిన యీతనితండ్రి వెంకన్నకును, పిదపనీతనికినిలభించిన
ఐశ్వర్యమునకుఁ గారణము లోకమిట్లు చెప్పుచున్నది కోనాడ
గ్రామమునకు సమీపముగా సముద్రములో నొకయోడమునిఁ
గిపోయినందుగ అంకులోని నల్లమందచ్చులు కొన్ని కోనాడరేవు

నకుఁ గొట్టుకొనివచ్చినవి బేలగుమిలవారు వాటిని పిడకలు
గా భావించి, కోమటియిండ్ల నమ్మఁ జూపిరి వెంకన్న సెట్టిమాత్ర
ము దాని నిజతత్వముగ్రహించి, స్వల్పధనమునకు నాయుచ్చుల
నన్నింటినిఁ గొని విరివిగా వర్తకమునాగించి పరిశ్రమలయాపాయ
లనాఙ్గిపఁ గలిగెను వానియంతరముఁ గుఱుఁడు స కామయ
చంద్రుఁడు వర్తకము చభివృద్ధిచేసి, “శ్రీవెంకటేశ్వర,” “రామలిం
కేశ్వర,” “అంజనేయ” దినానుములతోఁ బదియోడలు సేకరిం
చుకొని యోడబేరముసెయఁ దొడఁగెను ఐశ్వర్యము దినదినాభి
వృద్ధిచొందెను ఇట్లుండ నొకకామున ఏతనియోడలొఁ గొన్ని
కలకత్తాకువెచ్చి వచ్చుచుండగా మార్గమధ్యమున నోడసంగున
కు రెండుగురుతులు కానవచ్చెను వెంటనే ఆగురుతులుగాఁగాన
వచ్చివస్తువుల కోమిఁదానికేసికొని, కోనాగువచ్చి వాటిని
తనస్వామికి సమర్పించెను కామయగారాపెట్టెను విప్పిచూడఁ
గా నందొకటి బంగారుకణికలతోను, రెండవది వివిధరత్నముల
తోను, నిండియుండుట నూచి, తనపూర్వజన్మ సమార్జితపుణ్య
ప్రభావమునకుఁ గడుంగల నాశ్చర్యమును, సంతోషమును
ఁబెందినవాఁడై యాయోడవర్తకముతోఁబాటు రత్నవర్తకముఁ
గూడ నాగించి, లక్షలకొలది ధనమార్జించెను ఈరితిగ నార్జిం
చిన ధనమును జాలవఱకు ధర్మకార్యములకేవినియోగించి, విత
ర్యాఖనియని పేరుగాంచి ధన్యుడయ్యెను ఈమహదాత మాతు
లు, కోనేరులు త్రవ్వించెను తోటలు వేయించెను దేవాయ

ములు ప్రితిష్ఠించెను. అన్న సత్రముల నిలిపెను. దీనజనచింతా
మణియై యనేకములగుపేదకుటుంబముల కన్నవస్త్రములిచ్చి
పోషించెను. కామయచంద్రుని వితరణాదిగుణములను పాపయ
కవి యిట్లు ప్రశంసించి యున్నాడు.

కం. ఏనాఁడును గోనాడను

దానముధర్మంబు నన్నదానముగలవా?

నీనాఁడెకాక వితరణ

కానీనా మకటపల్లి కామయచంద్రా !

కం. ఊరూరను గోనేరుల

నోరూర సుధానుకారి నూతనవారి

స్ఫారముగఁ జేయవే శుభ

కారణగుణ మగటపల్లి కామయచంద్రా !

కం. జీవమణిమంటపహే

మావరణప్రభల వెలయునబ్జాక్షమహా

దేవనివాసస్థలములఁ

గావింపవె మగటపల్లి కామయచంద్రా !

కారణజన్మఁడగు నీకామయచంద్రుఁడు డెబ్బది సంవత్స
రములు జీవించి, క్రీ. శ. 1834 సంవత్సరములో స్వర్గస్థుఁడయ్యె
నని, ఆయన పౌత్రులగు బుచ్చికామయకవిగారు కామయచంద్ర
శతకపీఠికలోఁ దెలిపియున్నారు.

కవికాశ్రయఁడైన కామయత్రైషికాలము క్రీ శ
 1765-1834 మధ్యకాలమగుటచే పాపయకవీంద్రుఁడు గూడ
 నాకాలమువాఁడే యని మనము నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును
 పాపయకవికి సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ జక్కనిపాండిత్యము
 కలదు. కవిత్వము మృదుమదురమై యంతయు మనోహరముగా
 నున్నది ఇతనికవిత్వమునందు సంస్కృతాంధ్రపదజాము సమ
 ముగాఁబడి రుచు లిను మున్నది ఈరఁడు వ్రాసిన గొప్పగ్రంథము
 లేవియుఁ గానరావు ఒక్కకామయ చంద్రిశతకము మాత్రము
 అచ్చుపడ కతిపయసంవత్సరములనుండి ప్రచారములోనికివచ్చి
 నది మహిషాసురమర్దిని శతక మొండు రిచించినట్టుగా జనశ్రుతి
 గలదు కాని అదియుఁగూడ సంపూర్ణముగా లభింపలేదు చాల
 కష్టముపైని దానిలో నొకపద్యముమాత్రము లభ్యమైనది ఇది
 గాక శ్రీమద్రామానుజములోని సుందరకాండకథను దండక
 ముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు కామయచంద్రశతకములోని గొన్ని
 అడిదము సూరకవివరచితమగు పొగ్గుపాటి వేంకటమంత్రి శతక
 ములోని పద్యముల ననుకరించియున్నవి ఈయనుకరణము కృతి
 కర్తకు సూరికవి కవితయందుఁగల గౌరమును సూచించుచున్నది
 అట్టిపోలిక పద్యములతోఁబాటు శతకములోని మఱకొన్ని పద్య
 ములను, గవితాధోరణి తెలియుట కీదిగువ నుదాహరించుచు
 న్నాఁడను —

కం లేక సువి గా దేవుని

వాణ్ నీయింట భక్తివడయనిద్విజుడున్

బోడిమిమీఱగ నిన్నున్

వేడనివి పొగ్గపాటి వెంకటమంత్రి ! (సూరకవి)

కం వానందడియని మనుజుని

దానము నీచేతఁగొనని దరిశిసురునిన్

గానము ధరలో విరరణ

కాసీనా ముగటపల్లి కామయచంద్రా ! (పాపయకవి)

కం వెన్నెలవలె కర్పూరపుఁ

దిన్నెలవలె నీమక్తిరి దిగ్దేశములన్

మిన్నంది వన్నెకెక్కెను

విన్నావా? పొగ్గపాటి వెంకటమంత్రి ! (సూరకవి)

కం వెన్నెలవలె వజ్రంబుల

తిన్నెలవలె నీవక్తిరి త్రిజగము లందున్

మిన్నంది వన్నెకెక్కెను

గన్నాకై మగటపల్లి కామయచంద్రా ! (పాపయకవి)

కం మూఁడేబడు లెవరుండరు

మూఁడుండిది గానలేడు మల్లోకములన్

వాడుకపడవలె మనుజుడు

వేడుకతో బత్తులయ్య ! వినగదవయ్యా ! (సూరకవి)

కం కలకాల మెవ్వరుండరు
ఖలులదిగానంగలేక గడ్వింతురు ని
ర్మలకీర్తియొకటి నిలుచును
గలకాలము మగటపల్లి కామయచంద్రా ! (పాపయకవి)

కం లలిసంస్కృతాంధభాషా
కలితకవిత్వంబు ప్రేతికరమగుదాక్షా
ఫలములలో విరితేనియఁ
గలిపినక్రియ మగటపల్లి కామయచంద్రా ! 1

కం దివ్యంబులు సుమనోజన
సేవ్యంబులు కృతిపతిప్రసిద్ధకుల యశో
భావ్యంబులు భవ్యంబులు
కావ్యంబులు మగటపల్లి కామయచంద్రా ! 2

కం తొయ్యలులు వీధులం జన
నియ్యకొనరు నీచ కీర్తి హేలావతి తా
వెయ్యేల రచ్చకెక్కెను
గయ్యాళా ? మగటపల్లి కామయచంద్రా ! 3

కం హారమునకు దారము వ్యవ
హారమునకు నితి, భూమికధిపతి తరికిణ
మేరయగు మారుతంబుచు
గారణములు మగటపల్లి కామయచంద్రా ! 4

కం తన్నాశ్రయించు మనుజుని

మన్నించని ప్రభువుకిన్న మహిషముమేలౌ

దున్నిఫలించుచును ద్విజ

గన్నుత ! శ్రీ మగటపల్లికామయచంద్రా !

ఉ ఏ నినుఁమ్మి యన్యులను నెమనివేడఁగఁజోదునమ్మ ! నా
హీనతఁబాపిప్రోవుమిట నేనుఁగునెక్కియు దిడ్డిదూరఁగా
లేనుగదమ్మ ! కొర్కెలు ఫలింపఁగఁ జెయ గదమ్మ ! వేగమీ
శానకళత్రహైమ గిరిజా ! మహిషాసురమర్దని శివా ! 6

(మహిషాసురమర్దనీశతకము)

ఈకవిప్రవరుని సంస్కృతాంధ్రపాండితీవిభవము తెలు
పుటకుఁగా నీతనికృతమగు “హనుమద్దండకము”లోని కొంత
భాగము నిచట మాదిరికినై యుదాహరించుచున్నాఁడను —

“కాలారిపుత్రా ! స్ఫురిద్దివ్యసాందర్యహేమాభగా
త్రా ! లసద్భీకరోదార ఘోరార్ణవొల్లంఘనోపాయ సూత్రా !
లసత్ఫుల్లకంజాతనేత్రా ! భుజాటోఽవిస్ఫూర్జితానేకనక్తంచరా
భీల గాఢాంధకారప్రభాకొటికంజాతమిత్రా ! సురాధీశకుంభీం
ద్ర గౌరీంద్ర తారేంద్ర నీహరడిండిరి కర్పూరమందారకుందప్ర
భాశారదోద్యద్యశస్సార ! ” అనియు, పేటొకచోట —

ఓవానరాకార నేమాననాకారుడన్ క్రూరుడన్ నిమ్ముఁ
బూజించి ప్రార్థించి, నేవించగానాకభూలోకనాగేశులుం జూల
రేనెంతవాడన్” అనియు.

మాటతి సేతఁగూచ్చి వెదికు స్థముల నిట్లు చెప్పి
యున్యఁగు

విక్రమభరణిత్నాంచితస్తాధికాంతి స్ఫురత్తోరణానకసం
శోభితాపీఠలావణ్య భృచ్చాలికావర్గమా, యిందిరాదామకై
లాసభూమిధరేంద్రోపమోద్ధార శృంగారసావర్ణ దుర్గంబులా
శోహవర్గంబులా ఒందువర్గంబులా రాజమార్గంబులా, సందులా
గొండులా వాడలా నీడలా మెడలా పేటలా తోటలా బాట
రేర్పాటుగా, తేటతెల్లంబుగా నీయిగావచ్చి శోధింపవా ?

మీఁదిపంగులబట్టిపూడగా నిపాపయకవి తనకాలము
నకుముందు ప్రసిద్ధములై ప్రచారములోనున్న అడిదము సూర
వికృత శ్రీరామదండకమును, నడిమింటి రామయోగికవి
“భల్లాణ”దండకమును ననుకరించెనని చెప్పకతప్పును

12 కాళ్ళకూరి గౌరీకాంతకవి

(సుమారు క్రీ శ 1780-1860 సం॥)

ఇతఁ డాఱువేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు భారద్వాజగోత్ర
పస్తంబసూత్రుఁడు సూరయామాత్యపుత్రుఁడు కాపురిము
విశాఖపట్టణమండలములోని చీపురుపల్లి తాలూకాయందలి
గోప్పేటగ్రామము ఈతని తాతతండ్రిల నాటినుండియు నీ
కుటుంబమువారు గోప్పేటగ్రామమునే నివసించుచు, నాయూరి
కఠిణికమును జేయుచున్నారు గౌరీకాంతునిబాల్యము విద్యా
భ్యాసముమొదలగు విశేషాంశములను గూర్చిన సమాచారము
దొరకకుండుటయెంతయుఁ అంతాకరము ఈకవి తన ప్రబంధ
మగు “ధర్మనందనవిలాసము” యొక్కకృత్యాదినిఁ దనపూర్వుల
కవితాసామర్థ్యాదుల నిట్లు ప్రశంసించియున్నాఁడు —

సీ శ్రీగోత్రపతిభక్తి మిగోత్రపతులెల్లఁ

గవుల యిరమర భార్గవులఁబోలి

మీవంశక్తర లక్ష్మీపతి భద్రదాప

రిణయ ప్రముఖలసత్కృతులుచెప్పె

మీపెదతండ్రి నిర్మించెను రసవిలో

దాదికావ్యములు పేరయమనిషి

మీతండ్రి రచియించెఁ బ్రీతీసేతారామ

చారిత్రముఖకృతుల్ సూరసుకవి

తే గాన వాణీకటాక్షవిక్షణముచేతఁ
 గవనమెప్పుడు మీయింటఁ గలిగియుండు
 జేసి తత్తత్ప్రసాదసంసిద్ధివలఁ
 బొందియున్నది రచనావిభూతి నిన్ను

దీనినిబట్టి యూహింపఁగా నీకాశ్యపూరివారికుటుంబము
 కవితావృత్తిచే విఖ్యాతిగాంచిన కుటుంబముగాఁగనఁబడుచున్నది
 తాతతండ్రిలు ప్రజ్ఞాసంపత్తిగల కవులైన కారణమున నీకారి
 కాంతకవి విద్యాసంపాదనము నారియొద్దనేగావించి, యుండవచ్చు
 నని మనము దలఁపవచ్చును ఈతఁ యతఃకృతినాయకునివంశాభి
 వర్ణన సందర్భమున నతనిప్రభువగు శ్రీ విజయనగరపురాధీశుని
 శ్రీ పూసపాటి నారాయణగజపతి మహారాజుని నిట్లు వర్ణించి
 యున్నాఁడు

నీ నిత్యగంగాస్నాన నిఖిలదేశాస్థాన
 పూజితకీర్తి యేపుణ్యమూర్తి
 శ్రీరంగనాథ పదారాధనోన్మేష
 పరమపవిత్ర మేప్రభుచరిత్ర
 మురుసువర్ణంబు వహ్నిదయాకారి మా
 ధవవర్మ యేకులోత్తముని పూర్వఁ
 డశనిఖండన పటిష్ఠాఖండ దోర్దండ
 పాం

తే గీ డట్టి శ్రీ పూసపాటి వండ్రిచంద్ర
 విజయరామ సర్వంపహాః పతిసూజః
 డరుణ నిభతేజః డలరు నారాయణగజ
 పతిమహారాజ భోగసుప్తరాజ

దీనినిబట్టి కృతిపతి కృతికర్త లిరువురుకు శ్రీ శ 1780-1860
 మధ్యకాలమున శ్రీవిజయనగరసంస్థానమునను వివిధాలించిన శ్రీ
 నాగాయణగజపతిమహారాజు గారి రాజ్యకాలమున నున్నవారిని
 నిశ్చయింపవచ్చును కాబట్టి గౌరీకాంతకవి 19 శతాబ్దపూర్వ
 భాగమునకుఁ చెందియున్నవాఁడు

కృతినాయకుడగు వెలిచేటి గురురాయఁడు కిమ్మకుల
 వాఁడు కందాకగోత్రోద్భవుఁడు విశాఖపట్టణ మండలమందు
 భోగాపురపురీషులో రణస్థలముచేతఁగన్న “బంటుపల్లి” గ్రామ
 మీతనినివాసస్థలము ఈతఁడశ్రీవిజయనగరపురాధీశ్వరుని వయ
 కుఁ గొఱతుండై యీశ్వరవరునిసాలములో దండనాయకాధి
 శారము కలిగియున్నవాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు ఈతనిపూ
 ర్వులు పరాక్రమశాలురై సంగ్రామభీములై గళింగదేశరాజుల
 వలన నమితసన్మానముగాంచి విశేషప్రఖ్యాతిగడించిన వారలని
 కృతికర్తకృత్యాదిని విపులముగ నభివర్ణించియున్నాఁడు ఆసంద
 ర్భమునఁ జెప్పఁబడిన పద్యముల కొకటిచెందిని క్రిందఁబొందు
 పఱచుచున్నాఁడను —

శే మునుకుఁ దల్లి ర్రికిఁ బాలవెల్లి
తలితల్లికి మేలు ముత్యాలర్లు
వెంకిఁ గారముల కెల్ల నిండుపల్లి
వ్రాభవపుల్లి యతఁ డేలు “బంటుపల్లి”

ఁ = కర్మవినిల్లు కర్మకు ముఖమున గాహును నూరుపాదప
ని నెల్ల గ్రామ్యైకం కలు స్రమమ్మునఁ బుట్టి పేదధర్మలై
న్తులచంగ్రబ్రాహ్మణుల క్షత్రియులార్యులు శూద్రలాంధ్రదే
శమ్ముననుంట శూద్రులు ప్రపంచకు నెక్కిరి యందుఁగన్తులై

సౌతివాంతుకవి రచించిన గ్రంథమొకటి ‘ధర్మచందన
విలాస’ మను పేరుకలది మూలములు శ్రీయత కొవ్వలి జగ
న్నాచియుపంతులు ది వ గా శాదార్యమున నాకు లభించి
నది ఇదిగాక యితఁడు మఱియేయితరగ్రంథములు వ్రాసియుం
డెనొ శ్రీయరామకృష్ణుని తత్వతాతంత్రముల కవితాప్రక్షాళనను
గృహీతాయుఁడు ప్రపంచసింహస్థిగా గ్రంథారంభమున నొక
సీసపద్యములోఁ జెప్పెయున్నాఁడు అంతియేగాని తన్నుఁగూర్చి
గాని తావంశముఁగూర్చిగాని విశేషములేనియుఁ దెప్పలేదు

ఇంకగ్రంథవిషయము

“ధర్మచందనవిలాసము మూఁడొప్పాసములప్రబంధము.
ఇందలికర పాంశుపుత్రుఁడగు ధర్మరాజునకును, విదేహరాజు
పుత్రికయగు కళావతికిని ఒరిగిన వివాహమహోత్సవసమాచార
ము ఇందుఁబ్రథమాశ్వాసున అవతారికపద్యములు, కృతినాయ

కునివంశవర్ణనము, కథానాయకుడగు ధర్మరాజుగూర్చినవర్ణనము, పురవర్ణనాదాలు, జనకునిగుణవర్ణనము, సంతానముఁగూర్చి యతఁడు శివుని నారాధించుట, ఈశ్వరసాక్షాత్కారము, వరప్రదానము మొదలగునవి యభివర్ణింపఁబడినవి

ద్వితీయాశ్వాసమున — విదేహరాజగు జనకునిభార్య గర్భవతియగుట, కతిపయమాసములకుఁ బుత్రికాసంతానము, రాజపుత్రి కళావతీనామమతోఁ బెరిగి వర్ధిల్లుట, ఆమెరూపయావనాదులవర్ణనము, కళావతీవివాహస్సంగము కళావతీపాంశు పుత్రులపరస్పరప్రేమ, భూసురిసందేశము, నాయకీనాయకుల విరహము, చంద్రదామ్యపాలంభనముఁ కళావతిస్వయంవరమహోత్సవము, దానికై వచ్చినరాజన్యుల గుణభివర్ణనము, స్వయంవరమునఁ గళావతి ధర్మజుని విరించుట, మునుపఁగవి గుందు జెప్పఁబడియెను

తృతీయాశ్వాసమున — పివాహసన్నాహము, ధర్మజుని కల్యాణయాత్ర, పెండ్లిపెద్దయగు కృష్ణస్వామివర్ణనము, వివాహమహోత్సవము, నయవిరచనము, నూతనవధూగృహప్రవేశముం శోభనము, పుత్రోదయము మొదలగునవి వర్ణింపఁబడినవి

18 వ శతాబ్దితరభాగమునను 19 శతాబ్దిప్రారంభమునను—అనఁగాఁ బ్రబంధరచనావిధానము అగతముఁ గనుకీరణమునకులొనై పఁజూమమొందినకాలమున వ్రాయఁబడినపెక్కు

ప్రబంధములతో నిధర్మనంద లలాసము దీటురాకపోదు ఈ
గ్రంథమునంద గవి పలుకావలె ద్విశిష్యముగఁ జెప్పిన
దానినే మరలఁ జెప్పుమఁ పద్యములసంఖ్య హెచ్చించియు
న్నాఁ య స్వయంవరవర్ణనాదిర్భమున రాజులవర్ణించి చెప్పిన
పద్యములసంఖ్య వినువుపుట్టింపనంతటిహెచ్చుగానున్నది పరిణా
యోక్తవకాలమున ౭౭౫ బ్రాహ్మణసమారాధనవర్ణనము
హాస్యరసపూతముగఁ జెయఁ గలియఁదైశించినను, మొత్తము
మీఁది నదిపఱివాసాస్పదముగనున్నదేమో యని నాసందియము
ఈక్రిందిపద్యముచు దిలంపుడు

సీ కూరలత్పై చేహరెమాకుచు నింఁ

బచ్చళ్లు దెమ్మని బలుకువారు

పచ్చర్పరువిగాఁబడియెడు మా కింకఁ

బులుసుచారెడటంచుఁ బలుకువారు

పులుసుచారులఁ దృప్తిపొందితి మీఁకిమీఁద

భక్ష్యముల్ నెమ్మని బలుకునారు

భక్ష్యముల్గొంటి మీపాటి పాయసము తి

మ్మనములు దెమ్మని యనెడివారు

గీ పాయసము తిమ్మనములందఁ ఘలరసములు

పెరుగుపాల్చల్లదెమ్మని పిలుచువారు

• నగుచు బ్రాహ్మణముఖ్యు లాద్యంతయుక్త

భుక్తి గెల్వని నాచ్చి రప్పుడు నృపుండు

3 మోచు గొన్ని పద్యములు గలవు గ్రంథవిస్తరభరిచే
 ప్రాముఖ్యముగా విపూర్వవిపద్యములను బాహుళ్యము
 ననుబోధించునాగని మీదప్రవాసయుంటిని అందు ముఖ్య
 యుగా వసుచరిత్రము, మనుచరిత్రము, వైషధము, విజయవిలా
 సము మున్ను 3 ప్రపంచములను పద్యములను బోధించి
 పెక్కులు ప్రాచీనముగా, 4 కదానామకి యగు 5 లావతి ధర్మ
 రామచంద్రకు 6 పిమ్మ హనురసందేశసంస్కృతమున ప్రాచీన
 పద్యములు భాగవతకు 7 ని రుక్మిణీకళ్యాణము ముసంద
 పద్యములకుఁ బురికలుగానున్నవి (వియ్యోగము నీ ముఖ్యముగా
 మర్యాద మంత్రమున ప్రబంధకవులకుఁ బరిపాకముగా ని దాని
 నొకలోపముగా నెన్నుట సమంజసముకాదు గదా !

గౌరీకాంతకవికి నుభయభాషలయందును జక్కని వై సు
 ష్యము కలదని యీ గ్రంథమే మంతాపదముగఁ జాటుచున్నది
 ఈతని కవితాధార యనర్థము చిత్రబంధకవిత్వములయందు
 గొప్ప నిరీతి సమగ్రము కవిత్వము మృదుమదురమై జాతీయ
 మున నున్నది 2 మోచితముగ సంస్కృతాంధ్రములను
 బ్రయోగించు 3 మంతయు నితనికిఁ గలకు ఇట్టి గుణ
 సంపదములను 4 పాడెయ్యును నీతని రచనయందు
 నసానుభవులుగా న్యకరణవిరుద్ధములు నగు ప్రయోగములు విరళ
 ముగఁ గలవి ముని దాని నీతఁడు లక్షణగ్రంథములను విమ
 ర్శనపూర్వముగాఁ జదివి వ్యాకరణపరిజ్ఞానము నలవఱచుకొనిన

వాడుగాఁడని చెప్పవలయును. అట్లు ముప్పై నెత్తి
సందులు దుష్టవ లగు నిర్వృంధులు పెద్దలంకరింపని మిశ్ర
సమాసంచే గ్రహణములైయుంటున్నట్లుగాని వ్యావ
హారికపదప్రయోగము మొదలుగాఁగలదోషము లచ్చటచ్చట
గానవచ్చుచున్నవి ఇట్టి గోషములు కవియొక్క ప్రతిభకుఁగాని
యాతని కివితకుఁగాని కింక మాపాదించఁజాలవు ఇంక నీగారి
కాంతకవి కవితాధారిణి తెలుపఁటకుఁగాను గొన్నిపద్యములు
నీదిగువ బొందుపఱచి, యితఃతీత్రో నవ్యాసమును మిగించు
చున్నాను

చ దరివిరి దోలమాకుం మొదిల్లెను గొల్లు పడ్డయె నుగల్
గరుజకుఁ ఒక్కిముక్కులను గ్రక్కినగింజలు రాలి విపునన్
గరముల కేలగుచ్చి కయిఁ గప్పిమట్టిమదోదకాప్తినం
కురములుగట్టి చెట్లగుటఁ గొండలపొలికనుం నందులన్
సీ ఆరాజధానికి నాధిపత్యముచేయు

సకల ధాత్రీజనజనకుండెగుమ

జుకుండు విజ్ఞానసంకుం కిలనైన

విచకుండు బిశునినివిస్మయం

కనకుండు బరకుంలను గ మాపు

ననకుండు గడినాల్కు న సములను

గొనకుండు దకును గొఱానిధియు

జనకుండు నన్యాయసేవి నెపు

గీ తాను మంచి ను మి

యగ్రము-కు సంగ్రామ మావహిలిన

నెను నెను-ను-లదొర కొనె-చోట

దినం నునుండు వంశదధ్యాననిరతి

ఉ ఏట్టదకెతనేళ భువనేళ మహర్షిగళేళ దేవతా

రాట్టవమాచమిత్ర యమరాడినుజాబ్ధిపవాయుయత్సులున్

స్వప్తిపా- కొపకీప్యతింజె-బా-రి మార! యింకి నీ

షట్పదవిజనికుసుమనాయకపంక్తు కంతు లోర్తురె

సీ విరదబ్ధవదన నేచగదలంతురె సరు

యమ్మంచు నీలకంఠమ్మలార !

కన్నులెట్టగఁ జెడు గారామ రామపైఁ

గేరుచు సారె కోకిలములార !

ఘృకాదొంపక చిలుకలకొలికపైఁ

గనలుటమెలా శుకమ్మలార !

తలదాల్చు మిమ్ము సళికచ ఝంఝమ్మ

రసరాసువినచు షంఘములార !

గీ తరుణిపైఁ గోపపడి కూచుండగమ మీకు

మైనగోరింకలార యేమైనగాని

హంసగామిని నులికింప ననువుగాను

చాలు నిడిబొండు రాజహంసమ్మలార !

ఉ పందనగంధికన్నులను జలగఁజూపగదమ్మ పెండ్లివా
 రందటికన్న ముందర నొయారముమీఱఁగ గోపసుందరీ
 సుందరుఁ డిందిరాహృదయచోరుఁడవారలలోనఁ బూర్ణిమా
 చందరుఁడోయఁగా సరసత్వముజూపెను బెండ్లి పెద్దయై
 మ యితిదెప్పుల్ శుభమాచరంపవృత్తుల్ సేవింప విట్టూర్చదసం
 తతిమోడిఁ పనుహకివంప్రలుప్రబంధంబుల్ రచింపన్ సదా
 శ్రితులై గాయ నూతనూగధులు వర్ణింప న్నటంపన్మనో
 వృత్తనేలెన్ సుఖముండ్ల క్కనుఁ డిలాచక్రం బవక్రింబుగన్

మండపాక కామకవి

(క్రి. శ 1810-1870 సం)

ఇతఁ ఁ వేఁగినాటివైదికిబ్రాహ్మణుఁ ఁ పారాశరగోత్ర
జుఁగ కొనమపేరియలకుఁ బుత్రుఁడు లచ్చనార్యుని పౌత్రుఁ
డు జన్మస్థలము విశాఖపట్టణమండలమ లోని బొబ్బిలిపుర
సమీపము లొనున్న “కామనవలనాగహరము” ఈతఁడు క్రీ
శ 1810 సంవత్సరప్రాంతమున జననమొంది 1872 సం.మునఁ
గీర్తిశ్ఘోషయ్యెనని యీకవివరుని ప్రపౌత్రులగు శ్రీరామ శాస్త్రి
గారు చెప్పుచున్నారు కామనవలస పూర్వ మింకవివశజులకు
శ్రీబొబ్బిలిపురాధీశులు అగ్రహారముగ దయచేసిని వినుచు
న్నాము ఇక్కడఁ గాని కనిష్ఠపితామహుఁడు సోమనార్యుఁడు
సోమేశ్వరాలయము బ్రతిష్ఠించి, దేవుని భోగరాగాదులకుఁ
గొంతభూవసతి నెర్పాటుచేసి ధన్యుడయ్యెను ఆశివాలయము
నేటికిని మంచిస్థితిలోనుండి యదాక్రమముగ రాగరాగము
లందుచున్నదని తెలియవచ్చెడిని

కామకవికి సంతానము నలుగురు మువ్వరుకుమారులు
నొక కూతురు పెద్దకుమారుఁడు రామస్వామిశాస్త్రి అవధూ
తానుభూతి, గితాశాస్త్రము మొదిలగు గ్రంథములు రచించి
పేరుగాంచెను రెండవవానిపేరు పార్వతీశ్వరశాస్త్రి రాధా
కృష్ణసంవాదము మున్నగు ననేకగ్రంథములు రచించి విద్వత్కా
విబిరుదము నన్వర్థముచేసి శ్రీబొబ్బిలి సంస్థానాస్థానకవిపదము

నలంకిరించి కవిత్వజ్ఞుడు మూడవకుమారుడు పేరయశాస్త్రి
గొప్పకుంత్రశాస్త్రవేత్త కామవీ సజ్జనైయున్నపుడే పుత్రు
లందఱు గొప్పవిద్యార్థులై యశస్సు నాజ్ఞించి యాతని కత్తం
తామోదముం గూర్చుచువచ్చిరి

ఈకవివరుడు శాఖయూర్జుండు దండ్రియగు పే
యకి నానాఁటికి వృద్ధిచుగూలువచ్చిన ఓటంబమును లెస్సగా
సంరక్షింపఁజాలక యపకలవారై యగ్రహపుభూముల రా
గిని అప్పుపైఁ బెరుగువడ్డక్రింద విడిచివెట్టి నొబ్బిలికి నతిదూర
ముననున్న పాల్తెరిను గ్రామమునకు సకలముం ముగ నెడలివచ్చి
శ్రీ నొబ్బిలిమహారాజవంశమునకు సన్నిహితబంధువర్గములోఁ
జేరిన శ్రీవామేశ్వరి యాశ్రమమును వొంది, తీవయాత్ర
సాగించుచుండెను పాల్తెరునకు వచ్చుసరికి గామకవి 15 16
సంగతుల ప్రాసము నాడు అప్పటికే యాతఁడు సంస్కృత
ముఁ గావ్యపంఛకము ముగించి, నాటకాంకారగ్రంథములఁ
జనుచుండెను తండ్రిగారిశిక్షక్రింద శ్రద్ధాభివై విద్యగఱ
చుచుఁ దననిరుపకూఁ ప్రతిభ దే నచిరకాలములొ గొప్పసాహ
సీపరుండయ్యెను తనతండ్రిగారికి కష్టములేరుండఁ దానే తమ
కాశ్రయమైన వెంమవారికి విద్యార్థులై పాఠములఁ జెప్ప
చువచ్చినదాగ శిష్యులగు వెలమవారును, నింక గ్రామములోని
వారును సీతనియెడ భక్తకారవములు సూపుచువచ్చిరి ఈతనికి
నిరుపదియైదేండ్ల వచ్చుసరికి దండ్రిగారు పేరయకవి స్వర్గస్థుఁ

యొక్క గాంధీశతకము, కుముద్వస్తీపరిణామము, ఇంగమవికాసము అనునవి పేరయకవిరచించిన గ్రంథములని చెప్పుచున్నాడు ఒకాళొప్పు మంఠపాకవారియిట్లు అన్ని ప్రమాదములకు లోనుగాఁగా నింతకుమున్ను సంగ్రహింపఁ డైన చునేములకు తాగపత్రగ్రంథములతోఁబాటు పేరయ వికృతగ్రంథములుగూడ పితృహోత్రున కాశుతియయ్యెనట యైన నాస్త్రింగులలోని గొన్నికద్యములచుమాత్ర మీవం శములోనివారు సేసించియున్నారు

కామకివి తప్రసిద్ధ విశేషముచే నానాటికి నుభయ భాషలయందును గొప్పగాహిత్యము నలవఱుమకొని, రెంటి యందును సరిసనున కివత్వముచెప్పుచు దిగకాశ్రయులైన నేలమనారి కారవము గుఁ బ్రాచుఁడై, తనజీవితకాలమునం దయఁ 'బాలు బేరు' -ందె గడపెను ఇతనికిఁగల సంస్కృతసాహిత్య మపారిము ఈనికిఁవిత్వము -ందు మూఁడుపాళ్లు సంస్కృతము, ఒకపాలు తెలుగు ఇతఁడు పెక్కుగ్రంథములు రచింపించిమింపెను అగ్రవి -బురామక్షేత్రమాహాత్మ్యము, బ్రహ్మోత్తరఖండము, కార్తికవ్రతమాహాత్మ్యము, రామచంద్ర ప్రభుశతకము, శ్రీసూర్యనారాయణశతకము, జానకీరామశతకము, అష్టకములు, దండకములు ప్రకృతమున నీకవివరుని తవి కావిశేషముల వివరించిచెప్పుటకు నాకులభ్యమైన గ్రంథము—

‘బలరామక్షేత్రమాహాత్మ్యము— ఇదియొక స్థపురాణము
ఇందు నాగావతిరమున ఎర్రాల్లు నైగుళైవక్షేత్రముల
మాహాత్మ్య మభివర్ణింపబడినది ఈశైవక్షేత్రములన్నియుఁ
గృష్ణాగ్రజుడగు బలరామునిచేఁ బ్రతిష్ఠితములు లాంగలినదినిఁ
గూడ హలియే నిర్మించెనని చెప్పబడెను

శా హలితీర్థాటనకాలమందు నొక దివ్యక్షేత్రమున్ నిత్యని
ర్మలతోయాపగయున్ రచించె బలరామక్షేత్రమున్ నాగలాం

గలినా” అని గ్రంథారంభమున చెప్పబడియున్నది

మహాభారతయుద్ధకాలమున బలరాముడు కౌరవపాండ
వులలో నేకిని సాహాయ్యముసేయనొల్లక, తిర్థాటనమిషను
నిజదేశమునుబాసి చనెను ఈవిషయమే యీగ్రంథమునందు
“శా దూరాలోచనసేయఁ గౌరవులకున్ దోడై తినాకృష్ణతో
వైరంబిప్పుకొనవచ్చు బాండవులఁగావంబోవగా శిష్యుసం । హఠ
క్రూరతసంఘటిల్లు”ననియుఁ గావు “చ ఇప్పుడై తీర్థయాత్రమి
షనేదదవేగమె” యనియుఁ చెప్పబడినది ఇట్లు బలరామమూర్తి
సముచితపరివారి పురోహితామాత్యభూసురవరసమేతుడై
శ్రీకృష్ణాదులను వీడ్కొని, ద్వారీకాపురము వెడలునపుడు
శ్రీకృష్ణుఁ డగ్రజునకు నమస్కరించి “అన్నా కళింగదేశమునఁ
గచ్చవేళ్వరునిక్షేత్రములోపలఁ బశ్చిమప్రదేశమున లోకోపకా

* 1 పోయకపాడ 2 గుంప 3 సంగం 4 శ్రీకాకుళం
5 మధజ్జీబందరు

రకముగఁ గార్యమొకిటి నిచె నిర్వహింపఁబడును' అనిచెప్పెను
(ఇది ప్రథమాశ్వాసము)

ఇట్లుకదలిపోయి బలరాముఁడు పరమపావనియగు గంగా
నదిం దిచ్చించి, యందఁ గ్రుంకులిడి వారాణసీప్రముఖ దివ్యక్షే
త్రములసేవించి, కతిపయప్రయాణంబుల భువనేశ్వంత్రేత్రముం
డెరుకొనెను అచ్చట సంవికాభువనేశ్వరులఁ బూజించి, పదపక్షి
పురుషాత్తమక్షేత్రమున శ్రీజగన్నాథుని సందర్శించి ధన్వంత
ర్యుని అట తరువాత ఋషికుల్యాసదిక్షీర్ణస్థుల తుంబిశ్వరుని పం
శధారానదితరజయంతక్షేత్రమందలి మధుకేశ్వరిస్వామిని, (ఇష్ట
టిముఖలింగక్షేత్రము) రత్నాచలనివాసుడగు పద్మనాభస్వా
మిని సంసేవించి, యాదివ్యక్షేత్రములందలి దర్శనియవస్తువులఁ
దలించి, ప్రహర్షితాత్ముడై యాచోటువెడలి చనియెను
ఇది (ద్వితీయాశ్వాసము)

ఇట్లు కలింగదేశభూములఁ బ్రవ్రుండునలుపు హలా
యధుని ప్రలంబసూతియగు నాలంబనానాగ్రుండు పూర్వవై
మును మదిలోఁ బాటించి పఠతమమీరి గాతనిఁ దాకి కియ్య
మునకుఁ గాలుద్రివ్వఁ, దనపుణ్యక్షీర్ణాటమును కాటంకము కల
గించిన యా యసురునిపై హలి కలుండునలిగి, యాతని
నాసంగరమునఁ బరిమార్చెను అంత నానాగ్రునిమిత్రులగు
రాక్షసులంతతోఁ బోనీయక బలరామునితోఁ బోర సమకట్టరి
కాని వారలనందఱి నశ్రమంబునఁ దెగటార్చి, సుపర్వసంతతుల

అంత్రో నా మార్యాదము గొది, మకుడ దీర్ఘాట
 ము ము ము ము అంతరంగిందెజను లాబలభస్మని సొ
 ద్దావి, మువాచుగములను సరుప్పించి, కృతజ్ఞతాపూర్వక
 ప్రాశ్నము లాచరించి ముచ్చిచ్చించి — “దేవా నీగుపను
 రాహితీయమున మాకాలింగసేమ నిష్కంటకి మయ్యెను
 కాపగువని యుజసి మారుదప్పెను గూహు మమును
 ప్రసాదింపును” అ హలి ‘దీనిగూ నిశ్చలమగు వ్రతము
 కాచు ముఖుగోరువని” వార ల్లినిసి — “దేవా నివిడ
 ప్రహులువి దాటి ముచ్చటి నుండి కాశి కేగఁ జాలము
 కాచు మారు ముదము కలుగులాగున గంగను శేనలయును
 ఇంక నాచదీతీగరమునగు శైవలింగములకు నిలుపవలయును”
 అను నాకాలిగులపలుకు లాలించి, కాహిశేయును శివుం
 బ్రబాధించి, యామహాదేవుఁ బ్రసన్నుఁడేసికొని తిక్కపచే
 యై యము వింధ్యశైలమునకుఁబోయి, యచ్చట నిశ్చలభక్తిని
 దివ్యగంగ ననేకరీతుల స్తరమొనరించి, యమునాసరస్వతుల
 తో కూడ నాగంగను రాబ్రాధించుచు దనహలమున వింధ్యా
 ద్రినాటించి మీఠఁగా నాదివ్యనదీత్రయ ముద్భవించెను లాం
 గలీ (నాగావళి) నామముతో నొప్పునదియేగంగ “వేగవతి”
 యనుపేరఁబుఁగనదియే యమున ఝంఝావతీనామమున విరా
 జ్జుగదియే సరస్వతి ఇ ట్లుద్భవమొందిన నదీత్రయమును దన
 వాగటితో దక్షిణాభిముఖముగఁ గళింగదేశభూములకుఁ దీసికొ

నివచ్చుచుండఁ జూచుక పాడిచుచోట నయ్యది యత్తరవాహిని కాఁగా నాస్థలము తేత్రరాజమై యొప్పురుని యచ్చటి కింక కులకుఁజెప్పి, యాతావున శివలింగం బొకదానిఁబ్రతిస్థించి దానికే “సిద్ధేశ్వరిలింగము” (పాటలేశ్వరిలింగము) అని పేరెడెర్చు ఇట్లు దక్షిణదిక్కుగా లాంగలీనది సహితముఁడై వచ్చు, “గుంప” యను గ్రామమునొద్ద సోమేశ్వరిలింగమును బ్రతిష్ఠించెను పిమ్మట నీలి తిగ గంగాగ్రగామియై యతిదూరముచని యొకచోట ‘లాంగలి యు,” “వేగవతి” “ఝంఝావతి”యుఁ గలియుటజూచి ప్రహర్షి తాత్పురై యాదివ్యస్థలము రెండవప్రయాగ యనునదియొది యక్కడ నిండుధరుని నిలిపెదఁగాక యని ద్విజప్రవగులసహాయ మున లింగప్రతిష్ఠగావించెను నదీత్రయము సంగమమగుచోట ప్రతిస్థింపఁబడినకారణమున నాదేవునకు సంగమేశ్వరుఁడని పేరు వచ్చెను (ఇది తృతియాశ్వాసము)

పిదపఁ గృష్ణాగ్రజఁడు తాఁదెచ్చినగంగతోఁగూడ (లాంగ లీనది) కొంతదవ్వేగి కళింగదేశమున శ్రీకాకుళమచు గ్రామము

---

¹ *Payakapadu* An Agraharam of 431 people on the bank of the Nagavali which contains the upper most of the five shrines built along that river and is the chief place in a Mokhasa granted by a former Maharajah of Jayapore to Bhuvaneswara Prabhazu an Uria Brahman

చెతవిశ్రమించి నిశ్చలుడై తీవ్రనయాచుండి, గురూపద్విష్ట
మకు నాత్మద్యాసై ఒక్కంటి తార్కానై లభింప శివుని లక్ష్య
శ్వేనామమునఁ బ్రతిష్ఠించెను సేర్పట్టె యెల్ల చటనుండ
కొంతవరకు రాగిగవ తలనఁ గోరుద్రనివహన్వితుడై శివ
పొడసూప నతఁడు రా శ్రింగుల్లగ రుద్రకొటగణముల్ సెలక
లింకాకృతిన్ నవ్వెల్లప్పుడ నివాసముగాఁబాచి యచుగ్రహమునఁ
గాఁగలకుఁ బావనమగు సుపర్యవ మీయినయును అని యా
ద్యైచిత్తేకొనెను భిక్షవత్సలుఁడగున్వేయ న వరము నచుగ్ర
హంప నక్కడ లింగప్రతిష్ఠంగావించి యాద్యైచు కౌటిశ్వరుఁ
డని పేరించు ఈకథాసంధిస్థముననే కపి, శ్రీ గార్హ వల్లక్షేత్ర
మున సమగణరాధుఁడగు నిండుఁడు శ్రీసూర్యభగవానుని
ప్రతిష్ఠించెని చెప్పియున్నాఁడు (ఇది చతుర్థాశ్వాసము)

అట్లు రాహుణేయుఁడు లాంగలీచదితోడ ప్రాకృయుద్రతీ
రముదాకఁ జని, యయ్యాపగజలధింగలియువోట మణిమస్తకు
లగు నా నలవేడికోలునచుసొంచి శివలింగమునం ప్రతిష్ఠించి
యావేప్పుచు మణినాగశ్వరుఁడను నామముండెను పై నివర్ణిం
చిన రితిని గాల్చిగుళమనోభష్టమును నెరవేర్చి, కృష్ణాగ్రజుఁడు
కళింగదేశమునదాటి దక్షిణదేశమందలి దివ్యక్షేత్రములను
సెలించి, సుఖప్రయాణముల నిజపరివారముతోఁ గూడ ద్వార
• కానగరముం జేరుకొనెను గ్రంథమింతటితో సంపూర్ణము
గావింపఁ బడెను (ఇది పంచమాశ్వాసము)

కామకవి గూఢాభ్యాసః - ప్రబంధములందు షేత్రముహా
 త్యాభివర్ణనము గానాభివర్ణముగానెసి, తనకుగల యాస్తి
 త్వము, సదాకారసంపత్తి, సైవారాధితత్పరత మొదలగు
 గుర్తమణములను విశ్వగా నల్లఁబెరియున్నాఁడు. ఇతా
 ఁశ్చిణి కలియుటకు గొన్ని పద్యముల నిక్రందింపఁ గాను
 'అపమిన్నాఁడను

సకలపరాప ప్రకృతసంహతివే జ కు స్మృతంప జె
 గుడి వినింది వ్రాణాభవక్కుకకెక్కి పోల్చి నొల్చు నా
 ని శిశులిచ్చుప్రోచు కెనెల్లడగ్గి మోక్షవెల్లు జా
 సకియను మాత్ర లక్ష్మీరుణాశిరణగలు మమ్ముఁ గావ్రతన్

ఉ అందిలి గండ్రనా లలవిహారిము సత్పైఁ కాంగనాంగులా
 ప్రదిలకాసుసితగిలె గొనదిం ద్రిము

యగు ముంగిమాడఁగఁడదాస్యములంకునదోడ వానిను
 స్తుదిఁజూచనాంబుములం కరుల హమ మొచ్చిపూయుకే

(1 ఆశ్వా)

శా బాధానందమయస్వరూప! శ్రుశిసంపూజ్యప్రియాలాపదు
 క్షేధాధ్యాపద రాప! కావజగదుష్పేక్షాస్ఫుగగ్రూప! వి
 వ్యాధౌగేయమహోసురూప! కుసుమాస్తాశ్చర్యోద్రూప నా
 నాధర్మోచయోషకారక జగన్నాదా! జనాధారకా

(2 ఆశ్వా)

షి నాగలిరోకిలింగొని యనాగివింబున నున్న నిన్ను నే
 లాసుర జంపినం దురముల స్ఫురలందెరిలించు మీఠుర బే
 రా? గణుతింపగంచు విశనాజుగ మొక యులలేక యి
 ట్లగఁజుచుచెచ్చెవహ! కిమమాఁగుమార్గ గోధితుక్
 షి నామ మూర్తియై యమరవాహని నిచ్చిన నమతమ్ము
 చ్చుచుఁబడి సుతముఁ గెతి ని మహనియలాంగలీ
 కుని నిర్మల గానివిహ్వాన నా కి నేమియిచ్చెదన్
 మామృతాన నే నిదె సమస్యశిక్షించి కన్యకాప్రదా
 శా ద్యోనిధింజయమూర్తివేషిమచుష్కల్మషులంఘామచున్
 సేవింపగా నశిక్యమందు నెదలం గాతింపఁ గన్మానవా
 శీవాంధల్ పఱియింప ని 'మనస్సల్లిక్' సామ్యరూపంబుతో
 నావిరభావముకొంది వెల్గెదవరాదా? సూర్యనారాయణ
 (శ్రీసూర్యనారాయణశతకము)

14 అదిదము బాలబాస్కరకవి

(క్రీ శ 1808 1874 సం)

ఈతఁ డాఱుకేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు అష్టస్తం
 సూత్ర వశిష్టశాస్త్రము భాస్కరామాత్యపాత్రుఁడు సూర-
 మంత్రి పుత్రుఁడు కాపురము విజయనగరముతాలూకలోన
 రెల్లవలసగ్రామము ఈతఁడు 1808 వ సంవత్సరములో జన్మ
 మొంది 1874 సంవత్సరము లోఁ ద్రైశైల డియ్యెను కవితా
 వృత్తిచేఁ బ్రఖ్యాతిఁగొంచిన యీదిము వంశమునంగు జన్మి-
 చిన కారణముచేత సాహిత్యోపాసకుఁడై త- తాతదిండి
 యొద్ద విద్యాసంపాదనమునందు శీఘ్రము డియ్యెను బాలబా-
 స్కరకవికి సంస్కృతాంధ్రములయందు జక్కఁగైఁగవ్యము
 కలద మనోహరమగు కవిత్వము చెప్పి, ప్రాశస్త్యము గా-
 చింతింపఁగలిగిన నానాఁడే యంపవీరవారూఁడు ప్రాశస్త్య
 కవిపుంగవఁడను, తన పితామహుఁడనునగు సూరకవివలె
 గవితావృత్తిచే దేశాటనము చేయుచు, జివితమును వెళ్ళు-
 బుచ్చెను 19 వ శతాబ్దవ్యవధానమున నివిశాఖపట్టణమంద
 లములోని మాడగుల సంతానమును బరిపాలించిన శ్రీకృష్ణ
 భూషణిమహారాజుచే సమ్మానితుఁడు ఈవిషయము తి దాన్దాన
 కిషికరుఁడు మంత్రివ్రగు ప్రకాశకవిచేఁ జెప్పబడిన చాటు
 పద్యము వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది

క పాగా గల కిన్నెలిసిటు

బాగొందిరి క్రిష్ణమూర్తి భాస్కరులు మహా

భాగలు గవ్యనురా లు

గోగణపాలకులు మాడ సేసభలోన

భాస్కర ఎ నాదరించి వహ్నిస మొసగుచు గౌరివి
చిన క్రిష్ణభూపతిమహారాజు 19 ఎ శతాబ్దములో నాతడు
చూపిన విద్యాభిమా ముచే అసెవకృష్ణరాయలని త్రి నా
జ్జించిన ధన్యుడు ఆ శతాబ్దపు నాంద్రులలోఁ బ్రతిగన్న
మంత్రీప్రగతి ప్రకాశింపయు, ఇంద్రగింటి గోపాలశాస్త్రి ప్ర
ముఖపండితప్రవరు లనేకు లీ పునాస్థానము నలంకరించి యుం
డిరి పండితకవిప్రకాండకు శిష్యు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రియు,
అల్లమురా సుబ్రహ్మణ్యవియు సీబాలభాస్కరకవియు
నాభూపాలున సమ్మానముబొంది, వర్షాశనము లనభవించుచుం
డెడివారు క్రిష్ణభూపతిమహారాజు మెఱుమెచ్చులదాతయని సుబ్ర
హ్మణ్యకవి యిట్లు వర్ణించియున్నాడు

సీ బొండు మల్లెలకు సదూర్ణసాగంధ్యంబు

చెఱకుఁగొలకు సమంచితమధునిమ

కంఠీరివమున కుగ్రప్రభావసమృద్ధి

యంచకుఁ బాలునరెంచునేర్పు

గండుగోయలకుఁ జక్కనికలధ్వనిలిల

ప్రహ్లాద నకు హరిభక్తియతి

మలయానిలము నకు లలితశీతలవృత్తి

వాణికిఁ బ్రాచుర్యవర్ణనంబు

గీ నకు ఎతైన శీలంబు లోకి వెల్లె
 లోగి ను గల దోడనెపుట్టెనార !
 మున్నగుల మా ! దివ్యమృగసురూప
 పామ లణధామ ! కృష్ణభూపతిలలామ !

కారణజన్మచక్ర నిరాజచంద్రుడు 1875 వ సంవత్స
 ౨౦ డిసెంబరు 20 వ తేదీని దివంగతుడయ్యెను

గాలభాస్కరకివిచించి యుద్గంధములేవియుఁ గాన
 రావు శ్రీకేంకటేశ్వరైతికము, జనకామశతకము, భోగలింగ
 శతకము, సింహశైలనృసింహశతకము, శ్రీకృష్ణభూపతి తారా
 వళి, పదములు, పద్యములు మొదలుగాఁగలవి కొన్నిచాటు
 కృతులుమాత్రము నిల్చియున్నవి చిత్రబంధకవిత్వములనుండఁ
 గూడ సితనికి మంచిసామర్థ్యముకిలదు ప్రకృతమున సీతని కవి
 తాథోరణి తెలియుటకుఁగా “తారావళి”నుండి కొన్ని పద్యముల
 సీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను

కం శ్రీమన్నగరా “జాశ్వని”
 సోమకళాభరణశారి శుంభద్విభవ
 స్తోమ మిశునీకు శ్రితసురి
 భూమిజమత్స్యరూల కృష్ణభూపలలామా !

కిం ఎయుచు నాయువు తేజగు
 నిరుపమరదమరఁగ వ్విచయము లెలమిన్
 గరు“డాశ్వినీ”కునీవ్రత
 సుసాగ్రశి ! కృష్ణభూప ! స్మరనిభరూపా !

కం వరరత్నాంచితవలయా

“భరణి”లకరుణవగునిన్ను బ్రస్తుతిసే చున్

దరిమా ? సత్కవివరుగు

సరసాగ్రణి ! కృష్ణభూప ! స్మరినిధిరూపా !

కం ధరణి “శోరరభాద్రా”

కర ! రక్షింపుమచు శత్రుగణములన్లెక్క

గరుణించి ప్రోచుచుండు

సరసాగ్రణి ! కృష్ణభూప ! స్మరినిధిరూపా !

కం “రేవతి” యను కామినితను

సేవింపగఁదలంచు సుగుణశీలికి ననుజం

డై విలసిల్లెడువానిం

భావించెదఁ గృష్ణభూప ! బావజరూపా !

కం తారావళియనుకావ్యము

తారావళికిఁగూర్చి తనరంగ నికున్

బేరుగనొసఁగితి నిదిగొని

భూరికృపంబొసఁగ కృష్ణభూపతివర్యా !

—

15 కల్లెపల్లి వేంకటాచార్యసింహమూర్తి

(జులై 1864—1911 సం॥)

ఇతఁడు సృష్టి విశకులజుఁడు (ఉత్కలదేశ గాఢనియోగి
బ్రాహ్మణుఁడు) నా శ్వేరిగోత్రజుఁడు నీలాచలపౌత్రుఁడు
వేంకటమాంబా విరాహాగారసింహుల పుత్రుఁడు నివాసపలము
గంజాంమండలములో “కల్లెపల్లి” గ్రామము ఈమూరు శ్రీమణి
నాగేశ్వరక్షేత్రమని వివి వివిత్రరామాచార్యుఁడు కృత్యాది నిల్లు
చెప్పియున్నాఁడు

మ తపనోదంచిత శేజుఁ డాదిబుధద్రష్టాపేతుండు స్వరీ
సృపరాఢ్యాశుఁడుమత్పురీనిలయుఁడన్ చింతాజగన్నాథ వి
ప్రపునస్సప్తమహాలయుండు పణి హపన్యాపకుం డిద్ధిస
త్యపరుం మణినాగశంభు సునిరుల్దానిచ్చునెట్టిగ్గుకున్
ఉ ఆసరిదగ్రపూర్వతటమందు వెలింగెను నొక్కప్రోలు ధా
త్రిసురసెనితుం డెవతదేవలుంకౌ మణినాగనామకై
లాసగిరిఁ గుంకుటఁ గణానిధిబ సము సేర్వమంగళా
వాసమునై బుధుర్వోక భాసలుఁ గల్గెపవనమాఖ్యచేన్

ఈ సరిసింహమూర్తికివి వైష్ణవమతావంబకుండని యీ

గంజాం గావించిన గురుస్తుతిపలనఁ దెలియనగును

క లలిమద్దేశికవసులకుఁ

గలుపేభమృగేంద్ర లకు ౭ గన్నతచారి

త్రులకున్ శ్రీభాష్యం తిరు

మల సరుల కొనర్తు నె సమస్కృతు తెలమిన్

అంతయుగాక 'ఇది బ్రహ్మహుగ్రీవ దేవతాదివ్యచర
సావిందశేనానమానాదిత 'వితావిచిత్ర' అను నొక కృతి
యందలి గవ్యవలన నొక సాయగ్రోహసమయమున తద్దేవతా
లక్షణమునకుఁ గలదిగఁ గలితాప్రవాహము కలవాఁడగాఁ
గనఁబడుచున్నాఁడు.

అంతయుగాక మూర్తి నె 1834 సంవత్సరము జన
వారమున గలవాఁడయినందున శ్రీకృష్ణయ్యున నగన
కుయ్యెను ఇతనితండ్రిగారు మహా గుహాపక్షియగు
నాని గవ్య హిత్యములు ఉద మనెను మారు నున్న
నానిగారు గలవాఁడు విశేషము మా ప్రాంతమునందు
నొక ప్రజామాత్రుని నొక సాధ్యకమును పేరి మరొక
నానినానిగాఁగ నొక మరొకరు చెరటియందుగల
కృష్ణాగ్రత విద్యానాలియు నదగ్గి కలుగ నుసిహకని వే
నొక నొక కు విద్యాసంపాద నిమిత్త మేగవలసి నగత్యము
లేనినాఁడ జననియొక్కే చుచర్యకారము మొదలు సాహ
త్యము కుకానువలన ఎవర నిధియని నొకలైకు గుర్తిగాని
వలె నొకరిని కలిసి నూడ నుజ మభాషయందును సఖిండు
సాంత్య మలనకును గుర్తి ప్రవాహమునలె గలితాధార
పిన్ననాడే కలిగెను విద్యాభ్యాసమున దొకినాఁడు భోజ
నము మయున గలిగెనంత తమ సమాధిని 'వితాసామర్థ్య
ము' పరీక్షింపనెంచి యాశువుగా,

1 “వృధుకదరత్నా యాదవ” అను కందపద్యపాద
మీయఁ దక్కిన మూలపాదములను 5 నిమిషములలో గవి
యిట్లు పూరించెను

2 వృధుకదరగ్రీవగోత్ర భిత్సమయశి స

3 త్వధికాధి ఛరధికారా

4 ఉధికా విధికాసిద్ధృతా రముశౌః

ఇట్లు ౩౨౬గారు నశివులుగ నుండి నానా సాహిత్య
గ్రంథములను జదివి, కవితావిధానములందుఁ గ్రమశిక్షితులై
వర్ధిల్లుచుండెను అంశిమ్మ “ఉంరాడ” ప్రొప్రయిటరుగారి
యాశ్రయమునుగొంది, వారి దాబెదారుల పిల్లలకు విద్యగిరి
పురు నాకాలముననే ప్రొప్రయిటరుగారి యాస్థానమున నున్న
యొక పండితప్రవరునియొద్ద నుంకారి శాస్త్రమును జదివి కోవి
దుడయ్యెను మఱికొన్ని దినములు గడచినపిమ్మట ననగా
1883 సంవత్సరము 9 శ్రీకాకుళమునకు ననతిదూరములోనున్న
“పాత్రునివలస” గ్రామము “కంబైంగుస్కూలునకు” బ్రధాన
పాద్యాయుడై పనిచేసెను 1889 సంవత్సరములో దొరతనము
వా రేర్పఱచిన పండితపరీక్షగొ ను తిరుండై యోగ్యతాపత్రికిను
బడసెను పిదపఁ గొన్నినాళ్లు మ రా రా శ్రీ బాబూ శశి
భూషణపాలితునకు (గంజాంజిల్లా స్కూల్ యిన్ స్పెక్టరు) ఆంధ్ర
భాషయం దభినివేశము కలిగించి, వారిని F A పరీక్షయం
దు తీర్చుటగునటులఁ జెసెను మొత్తముమీఁద వెంకటనరసింహ

మూర్తికవిప్రవరుడు తన విశిష్టకాలమునందు అలవటకు
సభ్యాపవత్సమునందే గడిపినవాడగుగాని గనబడుచున్నాడు.

వెంకటసురసింహమూర్తికి విపాండిత్యప్రభావము, విశయ
సౌశీల్యాదిగుణగంబులను విని, యిట్టివానిని దమ పోషకుని
నిగాఁ జెకొనుచుండల నుభయతారకము నుండు తలఁచి
దేవప్రాహ్మభక్తియందును వితరణార్థాదిగునందు
న్నులును శ్రీ తిలారుహుండా ప్రాప్తయింపఁబడునుగాని మా
గుల యెట్టిన్నగారు సరసింహాకివిని దమ సుస్థానానిగా నియ
మించి ఆకారణముచేత నితఁడు తన జీవితకాలమందలి తుది
దశను దినయాశ్రయముల నివాసస్థలమును బాగితలకో వారులో
గడుపుచు, గ్రంథరచనచేయుచు వచ్చెను ఇతఁడు 1890 సంవ
త్సరప్రాంతమున 'విచిత్రరామాయణము' అను పద్యకావ్య
మును రచించి దానిని తన పోషకుఁడగు శ్రీ మామగుల యె
ట్టిప్రభునకుంకితము చేసెను మఱియు నితఁడు శ్రీరంగశతక
ము, భీమేశ్వరశతకము నాసింహశతకము మున్నగుశతకముల
రచించెను ఇంతియేగాక యుదారశిలుఁడగు నికవిగ్రామణి యి
తఁడు కృతులకు సవరణయరుమిషను మాసికిదొంబదిసార్లు
పద్యములను దానే రచించి, వానిని వెలయఁజేసెను అట్టివాని
లోఁ జెప్పఁదగినవి "సిద్ధివినాయకచరిత్రము, వరాహచరిత్రము'
అని లోకము చెప్పుచున్నది

కే. స. స. రామూర్తి తన కడపటిదినములలో చాత
కో, పీఠికలు 1911 వ సంవత్సరము నవంబరు 11 వ
నేదిని స్మరించుకొన్నాను

విచిత్రరామాయణము — ఇది పావనకొర పేరముగు
ముత్తిమకావ్యము అనేకములగు గాదిలతో కొప్పి, సార్థకీ నా
మమున విరాజిల్లుచున్నది గ్రంథము సీతావచనముతో నా
గ్రంథము, శ్రీ రామచంద్రుని వైకుంఠపురప్రవేశముతో ముగి
యుచున్నది సందర్భానుసారముగ రామాయణకథాప్రణాళిక
యంతయుఁ గాంక్షావిభాగముగ నింకఁ జెప్పబడినది సందర్భ
స్థుల నిగ్రహముల ౬ హరిఁబ్రదోషాభ్యాసము మదాల
రాముత్పత్తి, అవృత్తాంతము మొదలగు రసవత్తములగు గాథ
ల గాల్పింపి ౧ చెంకలచరిత్రసంహకవికి నభయబాషలయందు
చు జక్కిని వైకుంఠము కలదు బంగారమునకుఁ దావియబ్బి
ట్టులఁ బాంశిత్వము కుండోడు నిరాఘాటముగు కవితాదార
యు నలవలకారణముచే నీ విచిత్రరామాయణమునందలి
కవిత్యము మృదుమదురదగుభిన్నమై, సలక్షణమై యొకయు
మహోహరముగా నున్నది ఆంధ్రభారతికి నమూల్యాంశంకార
ముల నర్పించి, నూతనాంధ్రవాఙ్మయమునఁ దన గ్రంథనిర్మా
ణకౌశలముచే నున్నతస్థాన మలంకరించిన క్తిశేషులగు శ్రీ
కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారు విచిత్రరామాయణముపై
నిట్లు తమ యభిప్రాయము నొసంగియున్నారు “విచిత్రరామా

యజ్ఞమును నాంతముగఁ జదివినాడెను 'వి యనర్గళకవితా
ధారగలవాఁడగుగాఁకఁ బున్నాఁడు' 'విత్వమువృత్త పదఘటి
తమయి రసవంతమగు హృదియాష్ట దశముగా నున్నది గ్రంథ
ము మొత్తముమీఁది గలక్షణముగా నున్నది సందర్భశుద్ధి
చక్కగా నున్నది" (కంఠ మారి విరేశలింగము)

కవిధారణి తెలియుటకుచె యేతద్గ్రంథమునుండి కొన్ని
పద్యము లింగఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను
మ అన వాల్చికి తన క్తువ్వొక ప్రదింశాక్రాంతుడై భరికొం
ది విజాగారమునుండివచ్చి ముచుకొని పుట్టి తేగస్కులక
గని భక్తిం బ్రామిల్లి యె తులకుష్కర్మూడ ప్థంబు
పిని రక్షింపుఁడు నన్నటండు ఎచికె నిష్ఠా నసాయుక్తుడై
(బాలకాండము)

క తనభటవర్గస్థులు కృతాంతకుప్రాలికిచేగ వ ఖసం
జనితమహాగ్రహుండు సదుఁ జయ్యనాప్యతవిద్యరాజసం
గ ముఁడు తునీంప్రదై నజమదిగ్నిశిరింబుఁ గృపాణపాశీయె
తానిమిచ నెంబురంబునకుదూర్తజనుండు కృతిఘ్నుఁడౌగదా
(బాలకాండము)

మ సమగాటా పనిశాటరుద్ధ పథముచ్చగ్రావసందోహదు
ర్గమమాశీవిషసంకులంబుచుకొనగాంత ర మత్కుగ్రమా
ప్రమదారత్నమహాసలో నెతలకొపంజాల నో బాల! యా
ప్రమమూలంబులఁ గందమూలములబ్రౌద్ధంబుచ్చగా
నయ్యెను
(అయోధ్యకాండము)

మ నాంద్రయశ్చస్త్రాఢ్యైర్కకుల సత్తముఁడు త్తముఁడౌత్రిశింకుర
 సంద్రాఢ్యైః శాశ్రేతామరమహాజఁడు తథ్యవదోనురక్తుఁడ
 చంద్రమతీకృత్రుఁ ఁ ధుజాబలనిర్జితశత్రుఁడౌ హరి
 శ్చంద్రమహీశుఁడౌల్లపుఁ సత్యమెపల్కుచునుండుధాత్రిలోక
 (అరణ్యకాండము)

శా వాలాగ్రంబునఁ జుట్టియును నినుఁజతుర్వారాసులన్మంచు న
 వావిలిం బ్రాభవశాలిఁగీలి నిభశుంభ త్తవ్రాణంబునఁ
 నేలంగూలిచె నమ్మహారధుని యింతిం తెచ్చితీ వింకఁ డ
 త్కాలాగ్నిప్రతిమానబాణములప్రగ్గంబోదుమాకేమనఁ
 మ అజహల్లక్షాతన్వేలుంగును సదాయన్విష్ణునందుండి త
 న్నిజలీలార్థముగా వెలిన్వేలసి తండ్రీ ! చేతనాచేతన
 వ్రజమొప్పుం జిదచిత్తదిశ్వురులఁ భాసితైబ్రహ్మాంబు న
 య్యజరుద్రాదులెఱుంగరియెఱుఁగఁ బ్రహ్మజ్ఞానమూలంబగు
 (ఉత్తరీకాండము 117)

ఇది ప్రథమభాగము

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి,

విజయనగరము

అధ్యక్షులు, కోశాధిపతులు

రాశ్రనాహేబు వేపకొమ్మ జి సుబ్బయ్యపంతులుగారు,

బి ఇ యం ఐ ఇ ,

సిఫ్ ఇంజనీయరు శ్రీ విజయనగరం ఎస్టేటు

ఉపాధ్యక్షులు

అడివము రామారావు పంతులుగారు,

రిటైర్డ్ సీనియరు తెలుగు పండిట్, శ్రీ మహారాజా వారి కళాశాల

కార్యదర్శి

గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి,

కృత్య సమాలోచన సమితి

సహానుభావి ధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ,

తాతా సుబ్బారాయణశాస్త్రిగారు,

మాన్ పరవస్తు రామానుజస్వామిగారు, యం ఏ ,

ప్రిన్సిపాల్ శ్రీ మహారాజావారి సంస్కృత కళాశాల

మాన్ టి నరసింహాచార్యులుగారు, ఎం ఏ యల్ టి ,

లెక్చరర్ బాషాశాఖ శ్రీ మహారాజావారి కాలేజి

కాక్టరు, బుర్రా శేషగిరిరావు పంతులుగారు,

యం ఏ , పిహెచ్ డి ,

కుండి వేంకట శాస్త్రిగారు,

పండితులు, శ్రీ మహారాజావారి సంస్కృత కళాశాల,

ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ సెనెటు, ఎకడిమిచ్చాన్సిలు, మోడ్గాప్ ట్రడీసు సభ్యులు

స మి తి యు ద్దే శ ము లు

ఆంధ్రవాఙ్మయ గ్రంథమున నిలవరకెన్నియో యగ్రంథములు వెలువడియున్నవి, వెలువడుచున్నవి అవి యన్నియు ఆంధ్రవిజ్ఞానాభివృద్ధికి సహకారములగుచున్నను, ఆంధ్రవిజ్ఞానసరివంతిని ఆంధ్రావనిలో సర్వతోముఖముగ ప్రవహింపజేయదలంచి, మేమీ “ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి” ని నెల నొల్పినారము

ఇందు హాసానునిక సారస్వత, చారిత్రిక, నైతికాది సంబంధ బంధరములగు హృద్య పద్యగ్రంథములు, సంవత్సరమునకు నాలుగి ట తక్కువగాకుండగ బ్రచురించ నిశ్చయించితిమి

కాత్ర సంబంధములగు ప్రాచీ గ్రంథములను, రసవర్తిములగు పాశ్చాత్య గ్రంథములను, అధునాతన కవిపుంగవులు, విద్వాంసులు, కళాభివృద్ధులుమున్నగువారిచే రచియి పబడిన ప్రస్తుతోపయోగములైన గ్రంథరాజములను మాసమితిక ప పి, వాటిని సవిమర్శముగ పరిశీలించి, ముద్రణాకాములగునేని వాటిని ముద్రించుటకు ప్రయత్నించెదము ఇంటయెగాక, ముద్రాగ్రంథములవలలభంధాలభములో కొంతపాలు తద్గ్రంథాధికారికి కోరి చో లభించులగు

సమితి యాచార్యమంతయు, గ్రంథప్రచురణకు, గ్రంథకర్తలకు, ప్రాచీ గ్రంథసంపాదకు వినియోగింపబడలదు, గాన ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధికి, ఆంధ్ర భాషాధారకులు, ఆంధ్ర విజ్ఞాన సంవర్ధకులగు ఆంధ్రమహాశయులు మాయీ సమితిలో పోషకులుగను, చందాదారులుగను, జేరి, మాయుద్యమమునకు చేయుత నొసంగి, మాకుతోడ్పడి భాషాభివృద్ధిని చేయుదురుగాని యని యాశించుచున్నారము

ని బంధ న లు

పోషకులు — సంవత్సరమునకు 10- రూపాయిలు తక్కువగాకుండగ నిచ్చువారు యీసమితికి పోషకులుగ పరిగణింపబడుదురు సమితినుండి వెలువడిన గ్రంథములన్నియు వినామూల్యముగ పొందగలరు

చందాదారులు — సంవత్సరము కు 1- రూ 1000 లు ముందుగా
నిచ్చువారు చందాదారులు 1 సంవత్సరము సమీపవారె చందాలాభివృద్ధిలను
ధరించి గ్రంథముల సంపాదించుదురు

చందా నిచ్చువారు తప్పక రజీగ ను పొందవలెను చం
దానామ్మ అద్యక్షునిపెరిట పంపవలెను గ్రంథములు వి పి గా
పంపబడెను

చందాదారులుగా శేరిని యితరులకు రహాలాభివృద్ధిగా గ్రంథము
1 రూ 1000 లు ఇచ్చుదురు

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి పత్రికా గ్రంథరాజము

రాధామాధవసంవాదము

వెండితెచ్చ వేంకటపతి మహా వి ప్రశీతము శృంగార రసభరితము

(1700 పంపవలెను కృతి)

విప్రము సంవత్సరారంభము మొదటిది

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి - ద్వితీయగ్రంథరాజము

విస్తృతకళింగాంధ్రకవులు

కృతికర్త అడివిము రామారావు పంతులుగారు

ఆంధ్ర సారస్వతాభ్యుదయ కారకులగు మహాకవుల జీవితచరిత్రాదిక
ములను కీ కే కం వీరేశలింగం, గు శ్రీరామమూర్తి పంతులువారలు తమకు
లభ్యమైనంతవరకు స్వీ రించి, ముద్రించిరి వారలకు లభ్యముకాక ట్టి యీక్రిం
దనుదాహరించి కవిపుంగవుల జీవితవృత్తాంతములను, వారలగ్రంథములను
సంపాదించి, సవిమర్శముగ వారివారి చరిత్రములను వ్రాసి యీసమితి ద్వితీయ
గ్రంథముగ ప్రచురించు చున్నారము ఈ గ్రంథము గద్యపద్యముల మై సుల
బనాంద రమై వెలయుచున్నది

1700 మొదలు 1900 వరకు.

తృతియ - క్రతులు

- 1 శ్రీ పూసాటి మృగ - రాసు - శ్రీ పుష్ప విజయము
  - 2 నెనుమళ్ళ సానము - శ్రీ - శ్రీ - విజయము
  - 3 శ్రీ పూసాటి మృగ - రాసు - శ్రీ పుష్ప విజయము
  - 4 అడవి దొంగ - రాసు - శ్రీ పుష్ప విజయము
  - 5 గోకులవాటి - రాసు - శ్రీ పుష్ప విజయము
- మొదలు - వల వి - రాసు - శ్రీ పుష్ప విజయము

అంతర్జాతీయమితి తృతీయ గ్రంథము

వాత్సీలచరిత్రము

సంజాతానందరాయ పరిశీలన

ఇందు, మహాబలివంశప్రభావములు, నారదసమాచారము, వివిధ
 తే మహిమావర్ణనము, వాత్సీలచరిత్రము, అదివివిధముల దైహికము
 శ్రీ పూసాటి మృగ - రాసు - శ్రీ పుష్ప విజయము, రంభోద్యమము, బోయలచరిత్రలు,
 మొదలు వివిధములు స్వభావోక్తగ వర్ణింపబడినవి రఘునాథభూషాని
 కవిత్వము చమత్కారదభూయిష్టమై, పండితసామర్య కర్మరసాయనమై మృగ
 మధురమైతితోనొప్పి, యశాచిన్యోగమునై యెంతయోవనోహరముగ నున్నది

అధికారులు,

అంతర్జాతీయమితి,

విజయనగరము

